گۆگۆل
باوکی پەخشانی روسی

پێشەکی و وەرگێڕانی
حەمە کەریم عارف

ناوی کتێب: گۆگۆل
وەرگێڕان و پێشەکی: حەمە کەریم عارف
دەزگای چاپ و پەخشی سەردەم
چاپی یەکەم، ٢٠١١/ کوردستان- سلێمانی

پێرست:

*- پێشەکی......حەمە کەریم عارف
*-گەورە نوسەران......سعید نفیسی
*-گالیسکە......چیرۆکی گۆگۆل

پێشەکی

حەمە کەریم عارف

"١"

گۆگول هەر لە منداڵییەوە حەزیدەکرد ببێت بە شتێکی گەورەو دەورێکی گرینگ لە ژیاندا ببینێ ونـاوێکی پڕخزمـەت ونـەمربێت.هێشـتا قوتـابی قۆنـاغی خوێنـدنی دواناوەنـدی بووە،کاغەزێکی بۆ خزمێکی نووسیوە تیایدا دەڵێت:"کە جارجار بیر لەوە دەکەمەوە بمرم وفریا نەکەوم کارێکی گەورەی ئەوتۆ ئەنجام بدەم کە ناوم بخاتە سەرزاران،ئارەقەیەکی سارد دەنیشێتە سەر ڕووم.بەراستی زۆر ئەستەمە مرۆڤ لەم دنیایەدا بژی،بێئەوەی کارێکی وەها ئەنجام بدات ماقوولییەت بە بوونی ببەخشێت.بیرم لە هەموو کاروفرمانێك کردەوە،لێبرام ببم بە ئەوقات وئەوقاتی بکەم.چونکە پێموایە ئەم مەیدانە لە هەر مەیدانێکی دی هەڕاوترە بۆ کارکردن.تەنیا لەم ڕێگەیەوە دەتوانم خزمەتی تیرەی بەشەر بکەم."هەڵبەتە ئەم ئاواتەی گۆگۆل نەهاتە دی.لە تەمەنی نۆزدە ساڵیدا وازی لە زانستگە هێنا.ڕووی کردە سانپترسبۆرگی پایتەخت،ویستی وەزیفەیەکی گونجاو بدۆزێتەوە،لێ بێهودە..ویستی وەکو ئەکتەر لە بواری نواندندا کاربکات،لەمەشیانا سەرنەکەوت،چونکە دەنگی نزم ولەش ولاری وردیلەو کەم نموود بوو.

لە هەرەتی نائومێدیدا بیری کەوتەوە کە کۆمەڵە شیعرێکی هەیەو لە ڕۆژانی قوتابییەتیدا نووسیونی،لەگەڵ خۆیدا بردی وبەسەر وەشانخانەکانیا گێڕا بە ئومێدی چاپ وبلاوکردنەوەیان،کەس نەچووە ژێرباری ئەو کارە.ناچار لەسەر ئەرکی خۆی بلاوی کردەوە،ڕەخنەگران و ئەهلی ئەدەبیات زۆر بەتوندی هێرشیان کردە سەری،وناچاربوو لە بازارو کتێبخانەکاندا کۆی بکاتەوەو بیسوتێنێت..ویستی سەری خۆی هەڵبگرێت و بڕوات،سواری کەشتی بوو کە بۆ ولاتە یەکگرتووەکانی ئەمریکا بڕوات.لێ بەرلەوەی کەشتییەکە لە ڕوسیا دەربچێت ژێوان بووەوەو دابەزی.بڕیاری دا کۆڵنەدات ولە ڕای ئاوات وئامانجەکانیدا بخەبتێ.ئیدی کارێکی ئاسایی قەڵەمی وەدەستهێناو لەو کارەوە هەوێنی وماکی شانۆنامەی"جەنابی موفەتیش"ی هەڵێنجا.

گۆگۆل،بە ئەدەبی تەنزوسەتیر بە نێوبانگ بوو.لە پشت پەردەی تەوس وتوانج وگاڵتەجارییەوە ڕەخنەی توندی دەگرت.لەمبارەیەوە دەڵێت: "بابەتی تەوس وشۆخی لە هەموو شوێنێکدا هەیە،بەلام ئێمە هەستی پێناکەین چونکە لە ناوجەرگەیدا دەژین،تیایدا نقووم بووین،بەلام گاڤێ هونەرمەندێك بە شێوازی تایبەتی خۆی مامەڵەی لە تەکدا دەکات و مالیجەی دەکات ولەسەر شانۆ دەیبینین،لە پێکەنیندا خۆمان پێناگیرێت،سەرمان لە خۆ سوڕدەمێنێت کە چۆن پێشتر هەستمان پێنەکردووە."

گۆگۆل،پاش کۆمەڵە شیعرە ناکامەکەی،لە ساڵی ١٨٣٢دا کتێبی دووەمی لەژێر سەرناڤی"شەوانێك لە گێڵگەیەکی نزیکی دیکانکا"دا بلاوکردەوە.ئەم کتێبە سەرکەوتنێکی چاکی وەدەستهێناو گۆگۆل چەشە بوو ودرێژەی بە کاری نووسین دا،ئەوەبوو لە ساڵی ١٨٣٥دا کتێبی سێیەمی،کە کۆمەڵە چیرۆکێکە بە نێوی"میرگۆرۆد"چاپ وبلاوکردەوە..پاشان لێبڕا

کتێبێك دەربارەی مێژووی ئۆکرانیای زێدو زاگەی خۆی بنووسێت وکتێبێکی دیکەی هەشت نۆ بەرگی لەسەر مێژووی سەدەکانی ناڤین بنووسێت.لیٚ کەس ئەو بەرهەمانەی بە چاونەبینی،ولەوبارەیەوە تەنیا چیرۆکە بە نێوبانگەکەی"تاراس بۆلبا"ی چاپ و بلاٌوکرایەوە،کە چیرۆکی ستایشی قارەمانیەتی وسوارچاکی وقوربانی وفیداکارییە.ئەم چیرۆکە مێژووییە بریتییە لە وەسفی رووداوە مێژوییەکانی بزاڤ وتەڤگەری رزگاریخوازی گەلی ئۆکرانیا بەسەرکردایەتی سەرکردەی نەبەز(تاراس بۆلبا)،دژی داگیرکەرانی زۆردار.

هەرچەندە گۆگۆل هەوڵیداوەو زۆرجار رۆمانتیزم وریالیزمی ئاوێتەکردووە،بەلاٌم هەمیشە لایەنی ریالیستی بەسەر بەرهەمەکانیدا زاڵبووە،بە تایبەتی لە هەردوو شاکاری:"رۆحە مردووەکان،وجەنابی موفەتیش"دا.هەرچەندە هەندێك لە رەخنەگران پێیان وایە"پوشکین،لیرمانتۆف،وگۆگۆل"سێکوچکەی قوتابخانەی ناتورالیستی روسی پێکدێنن،بەلاٌم ئەمە بەو مانایە نییە کە واقیعیان وەکو خۆی،وەکو چۆن هەیە کۆپی کردووەتەوە.

گۆگۆل،لەلایەن پوشکینەوە زۆر پشتیوانی کراوە.هەروەها کەڵە ئەدیبی روسیا"دۆستۆیفسکی"دانی بە پێگەو پایەی رابەرایەتی گۆگۆل،لە مەیدانی چیرۆکی ریالیستیدا ناوەو زۆرجار ئەم گوتەیەی دووبارە کردووەتەوەو گوتویەتی:"هەموومان لە پاڵتۆکەی گۆگۆلەوە هاتووینەتە دەریٚ."دیارە مەبەستی لە چیرۆکی پاڵتۆیە کە چیرۆکێکی ریالیستی مرۆڤانییە،ئەم چیرۆکە بۆ زۆربەی زمانانی دنیا پاچڤەکراوەو تەنانەت بۆ زمانی کوردیش وەرگێڕدراوە.(رێزدار جەمال نەبەز لە پەنجاکانی سەدەی رابردوودا ئەم چیرۆکەی لە ئینگلیزییەوە کردووە بە کوردی.)

بابەتی ئەم ئەم چیرۆکە بریتییە لە ژیانی خوردە فەرمانبەرێکی گومناو،چەوساوە بە نێوی (ئاکاکی ئاکاکیفیچ) کە هەموو ئاواتێکی ئەوەبووە پاڵتۆیەکی باش بکڕێت.ئاواتەکەی دێتە دی وپاڵتۆ دەکڕێت.بەلاٌم بۆ نەگبەتی ئەو هەر زوو پاڵتۆی گۆرین دەدزریٚ.ئاکاکی شکات دەباتە لای دایەرە پەیوەندارەکان وتکا دەکات چارێکی بۆ بکەن وپاڵتۆکەی بۆ بدۆزنەوە،بەلاٌم لە تەوس وتوانج وگاڵتە پێکردن بەولاوە هیچ نادروێتەوە.لە داخ وحەژمەتاندا نەخۆش دەکەوێت.ئیدی لەو نەخۆشییە راست نابێتەوەو دەمرێت.ئیدی رۆح وتارمایی ئەم فەرمانبەرە مردووە،دەکەوێتە ناوشارو چەوسێنەران راودەنێت،گوایە ئەمە تۆڵەی ئەو زوڵم وغەدرو ناهەقییەیە کە لێیان کردوە.

ئەم چیرۆکە نێوەرۆك مرۆڤانییە،بناغەو هێمی قوتابخانەی ریالیزمی لەلای نەسلێك لە نووسەرانی ریالیستی روس جێگیرکرد.هەڵبەتە ئەم چیرۆکە هاندەرێکی هونەری بوو بۆ شۆرشگێڕاندنی خەڵکی ،بۆهاوسۆزیکردن دەگەڵ چەوساوەو کلۆلاٌندا.بۆیە یرمیلۆفی رەخنەگری سۆڤیەتی نەهەقی نییە کە لە کتێبی (بلیمەتی گۆگۆل)دا بڵێت:"تورەییەکی ژنامێز لە بندێری چیرۆکەکەدا بەدی دەکرێت،چونکە ئەم پاڵتۆیە،ئەم پاڵتۆ سادە یەخەفەرووە هەرزان بەهایە دەشێت ببێت بە مەسەلەی ژیان یان مردنی مرۆڤێك،وچارەنووسی دیاری بکات.."

هەنێك لە رەخنەگران پێیان وایە هەندێك لە بەرهەمەکانی گۆگۆل،لەوانە : (کەپو،یاداشتنامەی شێتێك،گالیسکە،وێنە) پردی پەرینەوەن بۆ قوتابخانەی شیتەڵکاری دەروونی ورێبازی سورریالی لە ئەدەب وهونەردا.

گەلێك لە رەخنەگران و توێژەران وشارەزایانی بەرهەمی گۆگۆل هەندێك لەم چیرۆكانە بە جۆرە نوكتەیەكی تەوسامێز دەزانن وبە مەبەستی تەڵفیزی بە كۆمەڵگەی تزاری وسرووتە كۆنەپەرستییەكانی سیستەمی تزاری بەكارهاتووە.

ئاشكرایە كە جێدەستی گۆگۆل زۆر بە زەقی بە ئەدەبی ریالیستی روسی و جیهانییەوە دیارە..هەروەها گۆگۆل یەكێكە لەو نووسەرە پڕ بەرهەمانەی كە سەرنجی دنیای بۆ كەلەپوری فۆلكلۆرو میللی راكێشاوە..وئەفسانەو نەقڵ وحیكایەتی خستووەتە خزمەتی كەشفكردنی هونەریانەی لایەنە فەرامۆشكراوەكانی ژیانەوە.مرۆڤدۆستی گۆگۆل كە لە بەرهەمەكانیدا رەنگی داوەتەوە كارێكی وایكردووە،وێڕای ئەوەی پیاوێكی تا سەرمۆخ روسییە،هەموو مرۆڤایەتی وبەرەی پێشكەوتووخوازی بەشەرییەت لە هەر شوێنێكی دنیادا،شانازی پێوەبكەن وبە موڵكی خۆیانی بزانن..

"٢"

گۆگۆل مرۆڤێكی سەیروغەریب بوو،لێ بلیمەتی هەمیشە هەر غەریب وعەجیب ونائاساییە..دیارە هەر بەرهەمێكی ئەدەبی گەورەش،كە ئافەریدەی دەستی بلیمەتانی نائاساییە،بە سنووروئاقارێن نا مەعقوولدا تێدەپەڕێ.پاڵتۆكەی گۆگۆل یەكێكە لەوشاكارە هەرە زندووانەی كە خوێنەری ئاسایی بەو ئاسانییە پەی بە رازونهێنییەكانی نابات،هێماوئاماژەو دەلالەتەكانی پێ هەڵنایەت.لێ خوێنەری جددی گومانی لەوەدا نییە كە مەبەستی سەرەكی گۆگۆل ئەوە بووە كە پەردە لەسەر بارودۆخی بیرۆكراتیەتی روسیا لابدات و لەبەر بارەگای هونەردا بە رووت وقووتی رایبگرێت ونیشانی خەڵكی بدات.بەڵام نە ئەوانەی عەودالی پێكەنینێكی پڕ بەدڵن ونە ئەوانەی عەودالی فیكرن،سەر لەوە دەرناكەن كە پاڵتۆ بەراستی چی دەڵێ.ئەم چیرۆكە تەنیا خوێنەری زیرەك وبەزەوق و سەلیقەوخولقێنەری دەوێ وبەس.گۆگۆل،لە پاڵتۆدا دەسبەرداری هەموو شتێك بووەو جلەوی بۆ نەشونماو گەشەكردنی رەگەزەكانی چیرۆكەكەشی شلكردووەوچیرۆكێكی زندووو لە دایك بووەو گەورەترین هونەرمەند لە باوەشی روسیادا پەروەردە بووە.

قارەمانی سەرەكی چیرۆكی پاڵتۆ،خوردە فەرمانبەرێكی گومناوی شەرمنۆك وبێڕووەو لە میانەی شێوازی گۆگۆلەوە،لێرەو لەوێ بەدیاردەكەوێ.رەخنەگرانی روسی ئەم چیرۆكەیان بە نارەزایی نامەیەكی كۆمەڵایەتی داناوە.لێ چیرۆكەكە لەم قسانە گەورەترە.

حیكایەتی چیرۆكی پاڵتۆ زۆر سادەیە.فەرمانبەرێكی بچووكی داماو بڕیارێكی گەورە دەدات وپاڵتۆیەكی تازە بە دروون دەدات.كە پاڵتۆكە دێتە سەر ئەوەی تەوابێت،ئیدی دەبێ بە خەون وخولیاو ئاواتی ژیانی.كەچی لە یەكەم شەوی لەبەركردنیدا،لە شەقامێكی تاریكدا پاڵتۆكەی لێدەدزن،لە خەفەتا نەخۆش دەكەوێت ودەمرێت،ئیدی رۆحی سەرگەردانی بەناو شار دەكەوێ ودەسورێتەوە.ئەمە حیكایەتی چیرۆكەكەیە.لێ حیكایەت وڕووداوی واقیعی،لە شێواز،لە بونیادی ناوەوەی ئەم چیرۆكە بەزەدا خۆی حەشارداوە.هەموو بەرهەمەكانی گۆگۆل هەر وان.جا بۆ تێگەیشتن و دەرككردنی بایەخی راستەقینەی ئەم چیرۆكە مرۆڤ دەبێت یەك تەقڵەی زهنی بدات

تـا هـەموو ڕێسـا باوەکـانی ئـەدەب لـە خـۆی دوور بخاتـەوەو لـە جیهـانی خـەون وخـەیاڵی میتامرۆڤانی نووسەردا،بۆ نووسەر بگەڕێ وتاقیبی بکات و پەیجۆری بکات.بەپێی ئەو هونەرەی کە گۆگۆل لـە پـاڵتۆدا نواندویـەتی وبـەکاری هێناوە،هێڵە هاوتەریبـەکان نـەك هـەر لەگینـە بـە یـەك بگەن ،بگرە دەتوانن تێك بئاڵێن و بەسەیرترین شێوە تێك بڕژێن و ئاوێتـەی یەکدی ببن.بلیمـەتی گۆگۆل لەمەدایـە.هەڵبەتـە تایبەتمەنـدی ئـەم چیرۆکە پتر لـە زمانـە روسییەکەیدایەو هـەر کەسێك روسییەکی زۆر چاك نەزانێت ناتوانێت لـە وردەکاری وهونـەرکاری ئـەم چیرۆکە لـەزەت ببینێت وروحـی خـۆی پـێ پاراوبکـات.چـونکە کارەکـەی گۆگـۆل وەکـو هـەموو دەسـکەوتە گـەورە ئەدەبییەکان،دیاردەیەکە لەناو بازنەی زماندا نەك لە ناو بازنەی فیکردا..

"٣"

گۆگـۆل یەکـەم کەسـە کـە نۆڤیلێـت و کورتـە چیرۆکی دەربـاری عـەوامی خـەڵك ورەش ورووتـی کۆمەڵ نووسیوە.بەر لە گۆگۆل هیچ نۆڤلێتێکی مینـاکی پاڵتۆ کـە دەربـارەی خوردەفەرمانبەرێکـە نەبووە.هەڵبەتە ئەم نۆڤلێتە دەورێکی یەجگار باڵای بینیوە لـە پەیـدابوون و سـەرهەڵدانی نۆڤلێت و چیرۆکی کورتی واقیعی ئەمڕۆماندا.واتـە دنیـای چیرۆکی ئـەمڕۆ تـا رادەیـەکی زۆر قـەرزاربـاری نۆڤلێتی پـاڵتۆی گۆگۆڵـە.دۆستۆیفسـکی دەڵێـت :"ئێمـە هـەموومان لـە ژێـر پاڵتۆکـەی گۆگۆڵـەوە هاتووینەتـە دەرێ."دیـارە دۆستویفسـکی لـە خـۆڕا ئـەم قسـەیەی نـەکردووە.وەکـو نووسـەرێکی راسـتگۆ پـەی بـەوە بـردووە کـە بـەر لـە پـاڵتۆ چـیرۆکێکی واقیعـی بـەو شـێوەو ناوەرۆکـە نەنووسراوە.لەمبارەیـەوە دەشێت بڵێین چیرۆکی پـاڵتۆ یەکـەم سـەرامەدی نۆڤیلێتی واقعییـە لـە جیهانی چیرۆکدا. یەکەمجاریشە نووسەر هاتووەو قارەمانی چیرۆکەکەی لە نێو چینە چەوساوەو نەدارەکەوە هەڵبژاردووە.پاش گۆگۆل،ئیدی ناوەرۆك وشێوەی ئەم چیرۆکە لـە دەیـان چیرۆکی بـە نێوبانگی روسیدا رەنگی داوەتـەوەو بووەتـە هـەوێنی پێشخستنی قوتابخانـەی واقیعی. بۆ وێنـە هـەر دۆستویفسـکی بـە خـۆی لـە رۆمـانی(هـەژاران)دا سـوودی زۆری لـە نـاوەرۆك وزمـانی ئـەم نۆڤیلێتە وەرگرتووە.

زمان لە نۆڤیلێتی پاڵتۆدا یەکجار رەوان،بێگرێ وبەرزە،هـەر ئەمـەش پوختەییـەکی تایبـەتی پـێ بەخشیوە.گۆگۆل لە چیرۆکی(یاداشتنامەی شێتێکدا) کە ئـەمیش چیرۆکێکی واقیعیە،کـەڵکی لـە هـەمان زمـانی پـاڵتۆ وەرگرتـووە.هەڵبەتـە سـادەیی ورەوانیـی زمـان لـە چیرۆکی(یاداشـتنامەی شێتێکدا)ئاشکراترو لەبەرچاوترە.چونکە نووسەر کارێکی وایکردووە کە قارەمـانی چیرۆکەکە بـە خـۆی دەدوێ وخوێنـەر بـۆ لای خـۆی رادەکێشـێت. بەگوتەیـەکی دی چـونکە چـیرۆکی (یاداشتنامەی شێتێك)بە راناوی یەکەم کەسی قسـەکەر دەست پێدەکات،بۆیە زمـانی دیـالۆگی چیرۆکەکە سووکترو ئاسانتر ئەرکی خۆی دەبینێت و پەلی خوێنـەر دەگرێت و وردەوردەو بـە پێـی گشـەکردنی دەروونـی وحاڵـەتی شـا قارەمـانی چـیرۆکەکە بـەرەو دنیـای نـاوەوەی قارەمانەکـەی دەبات.

شـاقارەمانی چیرۆکی پـاڵتۆ فەرمانبـەرێکی بچـووکی وەزارەتخانەیەکـە.ژیـانی فەرمانبەرەکـەو گێڕانـەوەی هەنـدێ وردە رووداوی دیکـە کـە بـۆ تێگەییشـتنی هەلومـەرج و پێداویسـتییەکانی

چیرۆك پێویستە،بە روونی خراوەتە روو.جا بۆ ئەوەی خوێنەر بە جوانی چیرۆکەکەی بیربکەوێتەوە بە پێویستی دەزانم زۆر بە کورتی هێڵە گشتییەکانی بخەمە روو: "ئاکاکی ئاکاکیفیچ کاتبی وەزارەتخانەیەکە،دەکەوێتە خولیای ئەوەی پاڵتۆیەك بکرێت.چونکە پاڵتۆکەی خۆی زۆر کۆن بووە،رەنگەکەی چووەتەوەو تاڵکێش و ریشاڵ ریشاڵ بووەو سەرما گل ناداتەوە.ئاکاکی بە هەزار ناری عەلی و رەزیلی پارەی پاڵتۆیەك پێکەوە دەنێت ودەچێتە لای بەرگ دروو،وپاڵتۆی تازە لەبەردەکات.یاریدەدەری دایەرەکەیان میواندارییەك ساز دەدا،ئاکاکیش بەشداری دەکات،بەڵام وەختێ کە دەگەرێتەوە،لە رێگادا تووشی دزێك دەبێ وپاڵتۆکەی لێدەفرێنێ.ئاکاکی هەراسان دەبێت.دەکەوێتە سۆراخی پاڵتۆکەی وکون نامێنێ خۆی پێدا نەکات،بەڵام پاڵتۆکەی نادۆزێتەوە.روو دەکاتە هەرکوێیەك وەدەری دەنەن وتێرویر گاڵتەی پێدەکەن. ئاقیبەت نەخۆش دەکەوێ وبەسوێی پاڵتۆکەیەوە دەمرێت.ئەوجا رۆحی لە شێوەی تاپۆیەکی تۆڵە ئەستێندا دەکەوێتە نێو شارو هەر پاڵتۆ لەبەرێك دەبینێ پاڵتۆکەی لێدەدزێ و بەو جۆرە ترس دەکەوێتە نێو شار.."

پاڵتۆ،جگە لەوەی بە جوانی وێنەی مرۆڤێکی دەسکورت ورەنجبێوەر دەگرێ،گەلێك وێنەی تانەو توانج ئامێزی مرۆڤدۆستانەشی گرتووەتە خۆ.ئەم نۆڤلێتە ئەمرۆ بووە بە بەشێك لە ئەدەبیاتی کلاسیکی دنیا.گەلێك رەخنەگر دەربارەیان نووسیوە.لە زۆربەی کتێبی قوتابخانەکاندا ناوی براوە،بووە بە هەوێنی زۆر شانۆگەری وچەندین جار بۆ فیلم ئامادەکراوە.بەکورتی زۆربەی ئەو کتێبانەی دەربارەی چیرۆکی واقیعی نووسراون بە شێوەی راستەوخۆ وناراستەوخۆ باسیان کردووەو بەسەرەتای چیرۆکی ریالیستی لە قەڵەم دراوە.ئاکاکی مرۆڤێکی ستەمدیدەورەنجبێوەرە.ئەم تەرزە ناوەرۆکە،واتە باسکردنی مرۆڤێکی رەنجاوی چەوساوەی رەتێنراو بەر لە گۆگۆل لە ئەدەبیاتی چیرۆکی جیهاندا نموونەی نەبووە.پاشان نووسەرانی دی هاتوونەو لاساییان کردووەتەوەو سوودی زۆریان لێوەرگرتووە.

فرانك ئۆکنەری نووسەری ئیرلاندی پێی وایە کە ئەگەر چیرۆکی پاڵتۆ نەبا،لەوەبوو گەلەك لەو چیرۆکە سەرکەوتووانەی لەلایەن نووسەرانی وەك:تۆرگینیف،موباسان،چیخۆف،شروودئەندرسن وجیمس جۆیسەوە نووسران هەر لە بنەرەتەوە لە دایك نەبان.هەڵبەتە ئەم چیرۆکە زۆری لەسەر گوتراوەو نووسراوە.بۆ نموونە لە کتێبی "دەنگی تەنیا"دا نووسراوە: گۆگۆل لە چیرۆکی پاڵتۆدا هەر هەمان قارەمانی کۆمیدی بەکارهێناوە،واتا قارەمانی چیرۆکەکەی بەرواڵەت قارەمانێکی کۆمیدییە.بەڵام نووسەر هێندە وەستایانە مامەڵەی لەتەك قارەمانەکەی کردووە،هێندە جوانی قۆزتووەتەوە کە چیرۆکەکە نە بەتەواوەتی چیرۆکی قارەمانیەتییە و نە چیرۆکی کۆمیدی،بەڵکو هەردوو لایەنەکەی ئاوێتەکردووەو شتێکی تازەی لێ خوڵقاندووەو گەلێك لە نموونە ئاساییەکانی قارەمانیەتی-کۆمیدی باڵاترە.

هەڵبەتە ئاشکرایە کە سیرڤانتیس لە رۆمانی دۆنکیشۆتدا نموونەی قارەمانی-کۆمیدی بەکارهێناوەو لەم رووەوە رچەشکێن و رابەرە.پاشان لە لایەن زۆر چیرۆکنووسەوە لاسایی کراوەتەوە.جا گەورەیی گۆگۆل لەوەدایە کە رەنگ وسیمایەکی نوێ وجوانی کردووە بەبەر ئەم

نموونەیەدا کە بەر لەو وێنەی نەبووە.تایبەتمەندییەکی دیکەی ئەم چیرۆکە لەوەدایە کە هەموو ئەو مەرجانەی گرووەتە خۆ کە نۆڤلێت لە رۆمان جیا دەکاتەوە.فرانك ئۆكنەر لەمبارەیەوە دەڵێت:"ئەرکی رۆمان ئەوەیە جۆرە هەستێکی ئاوێتە بوون لە نێوان خوێنەر و بەلای کەمەوە یەکێك لە قارەمانەکانی رۆمانەکە بەدی بێنێ.چ کەسێك ناتوانێ فەرمانبەرێکی بچووکی میناکی ئاکاکی کە هەموو گرفتێکی پاڵتۆیەکی تازەیە،بکات بە رۆمان.یا چ کەسێك ناتوانێت کەڵکەڵەو باری دەروونی منداڵێکی وەکو (تومی تامکینز) کە پارچە دراوێکی لێکەوتووەتە ئاوەوە بکات بە رۆمان.لە هەر رۆمانێکدا دەبێت بەلای کەمەوە خوێنەر کەم وزۆر خۆ لە یەکێك لە قارەمانەکانی رۆمانەکەدا بدینێتەوەو ببێت بە هاوهەستی. لە رۆماندا تەنیا یەك قارەمان نییە،بەڵکو زۆر نیمچە قارەمان ولە نیمچە قارەمانیش بچووکتر هەیە.رۆمان زادەی کۆمەڵی ئاساییە وتەنیا لە کۆمەڵی ئاساییدا سەرهەڵدەداو گەشە دەکات،واتە رۆمان لە کۆمەڵی نموونەییدا جێی نابێتەوە. من ئاگام لەو رۆمانانە هەیە کە ئەم بۆچوونە رەتدەکەنەوە.بەلاّم وێرای ئەوەش لە دروستی وکارامەیی بۆچوونەکەی خۆم دڵنیام.

بەلاّم دەربارەی نۆڤلێتی پاڵتۆو زۆربەی ئەو نۆڤلانەی سەرنجیان راکێشاوم ئەم خاڵ وبۆچوونە دروستە نییە،واتە جیابوونەوی نۆڤلێت ورۆمان لێرەوە دەست پێدەکات.لە چیرۆکی پاڵتۆدا خوێنەر نابێت بە هاوهەستی هیچ قارەمانێك جگە لەو قارەمانە گومناوە هەراسانەی کە نووسەر وێنەی گرتووەو نیشانی دەدات.لەم چیرۆکەدا قارەمان تەنیا باڵەوهیچ کۆمەڵێك نییە پەنا بەرێتێ وخۆی پێوە ببەستێت.

لە نۆڤلێتدا قارەمانی نموونەیی نییە،لە نۆڤلێتدا باسی خەڵکانی خێرلەخۆ نەدیو وچەوساوە دەکرێت.دیارە ئەم خەڵکە خێرلەخۆ نەدیو وچەوساوەیەش لە نووسەرێکەوە بۆ نووسەرێك ولە قۆناغێکی کۆمەلاّیەتیەوە بۆ قۆناغێکی دی دەگۆڕێن و تایبەتمەندی خۆیان وەردەگرن. لەم بابەتە خەڵکانە:فەرمانبەران لە بەرهەمی گۆگۆلدا،کۆیلەی زەوی لە بەرهەمی تورگینیف دا،سۆزانی لە بەرهەمی مۆپاساندا،پزیشك وفێرکار لە بەرهەمی چیخۆف دا،دێهاتی لە چیرۆکی ئەندرسن دا هەن،بەلاّم ئەوانیش هەمیشە هەر لە خەیاڵی هەلاّتندان."

سەردەمی ژیان وچالاکی ئەدەبی گۆگۆل کەوتووەتە سەردەمی زەبروزەنگی نیکولای یەکەمەوە کە زۆر بە توندی بەگژ هەموو راپەرینێکی ئازادیخوازانەدا دەچووەوەو سەرکوتی دەکرد.لەم سەردەمەدا هەژاری و بەدرەوشتی وبەدرەفتاری سەرانسەری روسیای گرتبووەوەو دکتاتۆریەت وجیاوازی چینایەتی باڵی بەسەر هەموو لایەکدا کێشابوو.سانسۆر وەکو سێبەر بە شوێن بەرهەمی هونەرمەندانەوە بوو.چیرۆکی پاڵتۆ وێنەیەکی بچووکی ئەم کۆمەڵگایەیە.

بیلینسکی،رەخنەگری گەورەی روسی،چیرۆکی پاڵتۆ بە دوانامەی دژ بە کۆمەڵگەی نایەکسان وناپەسەندی روسیا دەزانێت وپێی وایە پاڵتۆ خۆی لە خۆیدا ئیعترازنامەیەکی گەشە دەربارەی هەلومەرجی پڕ جەخارو رەنج و بێدەسەلاّتی ژیانی فەرمانبەران وخوردە فەرمانبەرانی دەوڵەت.

گۆگۆل بەرلەوەی پاڵتۆ بلاّوبکاتەوە،کۆمەڵە چیرۆکێکی دیکەی بە نێوی(شەوانێك لە کێڵگەیەکی نزیکی دیکانکا)بلاّوکردەوە.هەڵبەتە ئەم کۆچیرۆکە بە ئاشکرا بۆنی ئۆکرانیای زێدی گۆگۆلی

لێدێت.گۆگۆل زۆربەی ئەم چیرۆکانەی لە بابی و لە خزمەکانییەوە بیستبوو.هەر ئەم چیرۆکانەش کردبوویانە کارێك کە گۆگۆل خۆشی بە ژیانی دێهاتیان وجووتیاراندا بچێت.ناوەرۆکی ئەم چیرۆکانە پێوەندیان بە خەڵکی ئۆکرانیاوە هەبووە.پەیوەندیان بەو تێکۆشان وجەنگانەوە هەبوو کە خەڵکی ئۆکرانیا دژی عوسمانییان وتاتارەکانی نیمچە دوڕگەی قرم دەیانکرد.بەراستی ئەم چیرۆکانە بە شێوەیەکی ریالستی داستانامێزی ئەوتۆ دارێژراون مایەی شانازی ئۆکرانییەکانە.رۆمانسییەتی گۆگۆل لەوەدا نییە کە بەناخی شتە جوانەکاندا رۆچووبێت،بەڵکو لەوەدایە شتە دزێو وناشیرین وکرێتەکانی هێندەی دی خەستکردووەتەوەو بەراشکاوی خستونیەتی روو.واتا گۆگۆل لە هەمان کاتدا کە جڵەوی بۆ خەیاڵ شلکردووە،بە ئاشکراش پەردەی لە رووی خراپی وشتە ناپەسندەکانی کۆمەڵ هەڵداوەتەوەو بە راشکاوی تورەیی ونارەزایی خۆی لە کاربەدەستان وفەرمانڕەوایان خستووەتە روو.چیرۆکەکانی ئاوێتەیەك بوون لە واقیعییەت وخەیاڵ و وێنەی شاعیرانەی خەڵکی دڵپاك ودێهاتیانی دوورە دەستی روسیا.هەڵبەتە ئەم بابەتە چیرۆکە تا سەردەمی گۆگۆل لە ئەدەبیاتی دنیادا یا هەر نەبوون یان هێندە کەم بوون کە نەبن بە قوتابخانەیەکی ئەدەبی.

میرسکی دەڵێت:"زۆربەی قارەمانانی چیرۆکی گۆگۆل زادەی خەیاڵی خۆین،بەلاّم بە حوکمی ئەوەی زۆر وەستایانە هەندێ تۆخم و رگەزی لە واقیعەوە بۆ ناو چیرۆکەکانی راگواستووە،بە وێنەی ناسك وبە شێوازی سفت وجوان بەکاری هێناوە و لەم رووەوە سەرامەد بووە، بۆیە دەتوانین بڵێین نووسەرێکی تەواو ریالیست بووە."

گۆگۆل،هەستی بەوە کردووە کە زمان لە ئەدەبیاتدا چەند گرینگە.بۆیە زیرەکانەو لێهاتووانە هاتووە زمانی باوی سەر زاری خەڵکی ئۆکرانیای ئاوێتەی زمانی ئەدەبیاتی روسی کردووەو لە هەمان کاتیشدا تایبەتمەندی شاعیرانەو داهێنەرانەی خۆی پاراستووەو دەستبەرداری رتوشکردنی هونەریی نەبووە.هەر ئەم ورياییەش بوو کە لە ئاکامدا بووە مایەی دەوڵەمەندکردنی زمانی ئەدەبیاتی روسی.بەڵگەی ئەم قسەیەش ئەوەیە کە نووسەرانی پاش خۆی لە رۆمانسی و رەمزییەکانەوە بیگرە تا دەگاتە ریالیست وناتورالیستەکان هەر یەکەیان بە جۆرێ سوودیان لە زمانی چیرۆکەکانی گۆگۆل وەرگرتووە.(نووسەرانی سەدەی نۆزدەیەمی روسیا)کە سەرچاوەی سەقامگیربوونی زمانی ئەدەبیات بوون،شتاقیان نەیتوانی لە بازنەی بەرهەمەکانی پوشکین دەربچێت.چونکە پوشکین بەرەنجامی کۆششێك بوو کە لە سەدەی هەژدەوە سەری هەڵداو بەردەوام بوو تابناغەی زمانی ئەدەبیات دابمەزرێ.جا گۆگۆل وەکو داهێنەرێك هات زمانێکی سادەو رەوانی بەکارهێنا و رێگای بۆ هەموو نووسەرەکانی پاش خۆی خۆشکردو نووسەرانی سەر بە قوتابخانە ئەدەبییەکانیش وەك:ناتورالیست،ریالیست،رۆمانتیك وسەمبولیست،کەم وزۆر کەوتنە ژێر کاریگەری زمانی گۆگۆلەوە."

دیارە زۆر کەس پەی بە زمانی تایبەتی گۆگۆل بردووەو قسەیان لێکردووە،بۆ نموونە میرسکی لەمبارەیەوە دەڵێت:

"ڕەوانی و پاراوی زمان،خەسڵەتی زاڵی بەرهەمەکانی گۆگۆلە.لە نووسینەکانیدا هەوڵی داوە قورسایی ئەرکی کارتێکردن بە دەنگی وێژەر بسپێرێ نەك بە بیستنی گوێگر. ئەمەش پێزێکی تایبەتی بە زمانەکەی بەخشیوە.نووسینی گۆگۆل دوو ڕەگەزی سەرەکی گرتووەتە خۆی،ئەم دوو ڕەگەزەی بە شێوەیەکی ڕۆمانسیانە بەرانبەر بە یەکدی ڕاگرتووەو هەر ڕەگەزەشیان بۆ خۆی و بە تەنیا گەییوەتە لوتکەی ڕۆمانسییەت،لەلایەکەوە تەواو بەرزو شاعیرانەیە، لەلایەکی دییەوە تەواو کۆمیدیانەیە.هەرچەندە باسی ڕەوانی وسادەیی زمانی گۆگۆل دەکەین،بەڵام ئەمە نەیکردووەتە کارێك کە زمان لای وی ببێت بە زمانی بازاڕ،نەخێر..نووسینی ئەو هیچ کاتێك بۆش وبەتاڵ و بێتام نەبووە،ڕاچەنین وخورپەی گفتوگۆی ڕاستەقینە هەمیشە زیندوویەتی وگیانی ڕاچەنیوی بە پەخشانەکانی بەخشیوە."

بەگشتی گۆگۆل لە مەیدانی چیرۆکنووسیندا داهێنەرو ڕابەرە.بەرهەمی جۆراوجۆری هەیە.بۆ نموونە نۆڤلێتی(مێشك)زۆر جیاوازە لە پاڵتۆ یان لە (یاداشتنامەی شێتێك).ئەمانەش جیاوازن لە کۆمەڵە چیرۆکی (شەوانێك لە کێڵگەیەکی نزیکی دیکانکا).نۆڤلێتەکانی جیاوازن لە ڕۆمانی(تاراس بۆڵبا)و (گیانە مردووەکان)

گۆگۆل ،لە مەیدانی ڕۆمانتیکدا ڕووی کردە ناوەڕۆك وچیرۆکی وەکو (شەوانێك لە کێڵگەیەکی نزیکی دیکانکا)وداستانی وە
ك(تارس بۆڵبا)ی داهێناوە،کە تا ئیستاش بە وێنەیەکی گەشی ژیانی واقیعی دەژمێررێت و سەرەتای ئەدەبی ڕیالیستین.واتە سەربهوردو بەسەرهاتە ناوچەیی و خۆماڵییەکان دەبێتە سەرچاوەیەکی دەوڵەمەندو بەپیت بۆ هەر نووسەرێك کە بتوانێت بیقۆزێتەوەو ئەدەبی زیندووی لەسەر ڕۆبنێت.

بەکورتی گۆگۆل ڕابەری هەموو ئەو نووسەرە واقیعیانەیە کە ژیانی خەڵکە عەوامەکەیان بە هەموو لایەنێکی ئەرێتی ونەرێتیەوە کردووە بە هەوێنی کارە ئەدەبییەکانیان.

"٤"

نیکولای فاسیلیڤیچ گۆگۆل،پاش ئەوەی وەکو ئەکتەرو شاعیر هیچی بە هیچ نەکرد ڕووی کردە دنیای چیرۆکنووسین و یەکەم کۆچیرۆکی کتێبێك بوو بە نێوی (شەوانێك لە کێڵگەیەکی نزیکی دیکانکا-١٨٣١).لەم بەرهەمەدا بە شێوەیەکی هونەریانە ڕەوش و ڕەوشت ودابونەریتی میللی باوی ئۆکرانیای زێدوزاگەی خۆی نیشانداوە.ئەم بەرهەمە پێشوازییەکی زۆر گەرم وگوڕی لێکراو ناوی گۆگۆلی وەکو چیرۆکنووسێکی گەورە خستە سەر زاران.لە ساڵی ١٨٣٤دا پاش ئەوەی نەیتوانی وەکو مامۆستایەکی مێژوو لە زانکۆی پترسبۆرگدا سەرکەوتن بەدەست بێنێ و لە مێژوونووسی نائومێد بوو،ئیدی بە یەکجارەکی ڕووی کردە دنیای ئەدەب وخۆی بۆ نووسینی کارێن ئەدەبی تەرخان کرد..لە ساڵی ١٨٣٦دا شانۆنامەی(جەنابی موفەتیش)ی بڵاوکردەوە کە شانۆنامەیەکی ساتیریی کۆمیدییە،ئەم کارە لەلایەن ڕۆشنبیرانەوە پێشوازییەکی گەرمی لێکراو لە سەرانسەری ئەنجوومەنە ئەدەبی وڕۆشنبیرییەکاندا دەنگی دایەوە.تەنانەت نیکۆلای یەکەمی تزاری ئەو ڕژگارەی ڕوسیاش لێی ڕازی بوو وپێی خۆش بوو.ئیدی لەوە بە دواوە سەفەری

ئەوروپای رۆژاوای کرد و نزیکەی دە ساڵێك لە ئەوروپادا مایەوە.لە ماوەی ئەو دە ساڵەدا جارجار سەرێکی روسیای دەدایەوە.لەو ماوەیەدا کاری لە (گیانە مردووەکان–١٨٤٢)دا کرد کە بە شاکاری گۆگۆل دەژمێردرێ.ئەم رۆمانە نەمرە زۆر بە گەرمی لە لایەن جەماوەری خوێنەران و رۆشنبیرانەوە پێشوازی کرا،چونکە خەڵکی وایان دەخوێندەوە کە هێرشە بۆ سەر سیستەمی کۆیلایەتی وکۆلەداری.هەرچەندە لە بەرگی دووەمی رۆمانی ناڤبریدا هەولێکی زۆری دا وێنەیەکی هونەری هەموو رۆسیا نیشان بدات وبانگەواز بۆ بوژانەوەو ژیانەوەی رۆحی لە گوندیدا بکات، بەڵام لە ئاخرۆئۆخری تەمەنیدا دووچاری نەخۆشی دەروونی وپەشێوی فیکری بوو،هەموو دەستنووسەکانی بەرگی دووەمی سووتاندو تەنیا هەندێ بەشی کەم و پچڕپچڕی ماوەتەوە.

توانای راستەقینەی گۆگۆل لە رەخنە ساتیرییەکانیدا بوو،دەیویست لەو رێگەیەوە خەڵکی روس لە گەندەڵی ووێرانی دامودەزگا حکومەتییەکانی وەخت ئاگادار بکاتەوە.وەختێ گۆگۆل دەستی دایە نووسین،بزووتنەوەی رۆمانسییەت لە رەواج و برەودا بوو،پوشکین ولیرمانتۆف بە چاولێکەری لۆرد بایرون،چالاکی ئەدەبی خۆیان لە روسیادا پێشکەش دەکرد.گۆگۆل بزوتنەوەیەکی ئەدەبی واقیعی دامەزراند کە راستەوخۆ بووە مایەی زەمینە خۆشکردن بۆ سەرهەڵدانی شاکارەکانی تورجنێف وتۆلستۆی ودۆستویفسکی.

نیکۆلای ڤاسیلیڤیچ گۆگۆل لە ١٨٠٩/٣/٢٠لە شاری سوروچنسی،ویلایەتی پۆلتاڤا،لە بنەماڵەیەکی خوردە مولکداری ئۆکرانی چاوی بە ژیان هەڵێناوە.ژیانی منداڵی لە کێڵگەو مەزراکەی خۆیان لە باوەشی دەشتە پان و بەرینەکانی ئۆکرانیادا بەسەر برد. هەر لە منداڵییەوە جۆرە بەهرەو توانایەکی تایبەتی پێوە دیار بوو.بابی پیاوێکی هونەردۆست بووە.زۆری حەز لە شانۆو کاری شانۆیی کردووەو بە زمانی ئۆکرانی شانۆنامەی کۆمیدی دەنووسی و لەلایەن ئەکتەرانی میللییەوە نمایش دەکرا..تەنانەت یەکێك لە باپیرەکانی بە نێوی ڤاسیلی تانسکی لە نێو هاوشارییەکانیدا بە (مۆلیری ئۆکراین)بە نێوبانگ بوو..یانی گۆگۆل لە ژینگەو ماڵباتێکی هونەردۆستدا لە دایك وگەورە بووە کە بێگومان ئەمە دەوری لە گەشەکردنی بەهرەو سەلیقەی هونەری ئەودا هەبووە.کەلەپووری فۆلکلۆری ئۆکرانی ودابونەریت و رسوماتی گەلانی ئۆکرانی بە یەکەمین سەرچاوەی ئیلهامی بەرهەمە چیرۆکڤانییەکانی گۆگۆل دەژمێردرێت و بیرەوەرییەکانی سەردەمی منداڵی ولاوی گۆگۆل،لە چەندین بەرهەمیدا،بە زەقی رەنگی داوەتەوە.گۆگۆل شانزە ساڵان بوو کە بابی مرد،وکەوتە ژێربالی دایکێکی هەرە دڵسۆزو وەفادارەوە کە کاریگەریی ئاینی و ئەخلاقی ئەو دایکە هەرگیز لە ژیانی کوڕەکەی نەسڕدرایەوەو هەتا سەر هەر مایەوە.گۆگۆل ،لە قۆناغی خوێندنی ناوەندی وئامادەییدا،قوتابییەکی مامناوەندی بوو.بەڵام تواناو بەهرەی لە بوارێن شانۆ وکاری شانۆیی و ئەکتەریدا زۆر زوو دەرکەوت وسەرنجی هاودەورەکانی ڕاکێشا.بە کورتی قۆناغی خوێندنی ئامادەیی مەیدانێکی بەرینتری بۆ دەرکەوتن وگەشەکردنی بەهرەو تواناکانی فەراهەم کرد،لەو قۆناغەدا بوو کە بۆ یەکەمجار دەستی دایە نووسین.ولە چالاکییە شانۆییەکانی قوتابخانەدا زۆرجار دەوری گرینگی

دەبینی.هەڵبەتە زۆربەی هەرە زۆری ئەو شانۆنامەو چیرۆکانەی کە لە قۆناغی ئامادەییدا نووسیبوونی فەوتان ومەگەر بەدەگمەن تاك و تەرایەکی مابێتەوە.بەهەرحاڵ گۆگۆل لەم قۆناغەدا هێشتا بە تەواوەتی خۆی نەدۆزیبووەوەو نووسینی نەکردبوو بە پیشەی سەرەکی خۆی.وەکو منداڵە مەکتەبلیبیەك ئارەزووی ئەوەبوو لە ڕێگەی کارو وەزیفەیەکی دەوڵەتییەوە، بە تایبەتی کاری ئەوقاتی و مافەوانی،خزمەت بە گەل ونیشتمان بکات.بەڵام وردە وردە زەوق و ئارەزووی بەلای کاری ئەدەبی دا دەرۆییشت،ئەوەبوو لە ساڵی ١٨٢٨دا چوو بۆ سانپترسبۆرگ و بە ناوی خوازراوی(و.ا)یەکەمین چیرۆکی شیعریی لە ژێر سەرناڤی(هاتنس کوچل گارتن)دا لەسەر کیسەی خۆی بلاۆکردەوە.بەڵام نەك هەر سەرکەوتنی بەدەست نەهێنا،بەڵکو بوو بە مایەی گاڵتەو قەشمەری رەخنەگرانیش،بۆیە شاعیری لاوی بەرزەفڕ،کە متمانەو باوەڕێکی بتەوی بە ئایندەی گرینگی خۆی هەبوو،هەستا لە رقی رەخنەگرەکان هەموو نوسخەکانی لە بازار کرینەوەو سووتاندنی.وسەری خۆی هەڵگرت وبۆ هەندەران رۆیی.بەڵام دەسکورتی و بێ پارەیی تەنگی پێهەڵچنی و بە ناچاری بۆ وڵات گەرایەوە.ئەوەبوو لە ساڵی ١٨٣٠دا توانی لە دایەرەیەکی فەرمیدا وەزیفەیەکی بچووك پەیدا بکات و ببێ بە فەرمانبەرو خزمەتگوزاری دەوڵەتی،بەڵام چونکە ئەو کارە دەگەڵ تەبع و تەبیعەتی دا نەدەگونجا،زۆر زوو وازی لێهێنا.بەڵام لەم ماوە کورتەی فەرمانبەریدا ئەزموونێکی باشی پەیدا کرد کە بوو بە ماك وهەوێنی شاکارە ئەدەبییەکانی. لە ساڵی ١٨٣١دا وتنەوەی وانەی مێژووی لە قوتابخانەیەکی کچاندا گرتە ئەستۆ،وساڵێکیش لە زانستگەی سانپترسبۆرگ دا خەریکی وتنەوەی وانەی مێژووی سەدەکانی ناڤین بوو،بەتەمابوو مێژووی ئۆکراین بنووسێتەوە،بەڵام ئەمەشی بە ڕێگەو کاری خۆی نەزانی وسەیری کرد تەنیا دنیای ئەدەب و ئەدەبیات دەگەڵ تەبیعەت و تواناو بەهرەی ئەودا تێکدەکاتەوەو دەسازێ و پەی بەوەبرد کە تەنیا لەم ڕێگەیەوە دەتوانێت خزمەتی گەل و نیشتمانی خۆی بکات.گۆگۆل لەم سەروبەندەدا ئاشنایەتی دەگەڵ کۆمەڵێك کەسایەتی ئەدەبی بە نێوبانگی میناکی (ڤاسیلی ژۆکۆفسکی،پیوترپلتینۆف،وئانتوان دلویك) دا پەیداکرد.ئەمانە هەموویان لە دۆستانی نزیکی پوشکین بوون وئەنجوومەنێکی ئەدەبیان هەبوو بە نێوی (گرووپی پوشکین).ئیدی لێرەوە دەرفەتی بۆ رەخسا خەون و ئارەزووە دێرینەکەی،کە بریتی بوو لە ناسینی پوشکین بێتە دی.ئەوەبوو ئەم خەونە لە ١٨٣١/٥/٢٠دا هاتە دی وگۆگرلی تەمەن بیست ودوو ساڵە بە پوشکین ناسێنرا.هاوینی هەمان ساڵ پەیوەندییەکی نزیکتر لە نێوان گۆگۆل و (گرووپی پوشکین)دا چێبوو.گۆگۆل کە لە پاڤلۆفسکی نزیکی پترسبۆرگدا دەژیا،بە بەردەوامی دەچووە دیدەنی پوشکین و ژۆکۆفسکی لە تزاریسکۆی سلۆ..ودوا بەرهەمی ئەوانی دەخوێندەوەو لە مەسەلەی کاری چاپ وبلاۆکردنەوەی(حیکایەتەکانی بلکین)دا زۆری یارمەتی پوشکین دا.هەڵبەتە ئەمە بۆ گۆگۆلی گەنج یەجگار خۆش بوو،ولە ناخی خۆیدا بەوەوە دەفشی کە دۆست و ئاشنای ئەو کەڵە شاعیرانەیە. ئەوەتا لە نامەیەکی ئەو زەمانەدا بۆ دۆستێکی خۆی بە نێوی دانیلفسکی،دەڵێت:"زۆربەی هاوینەکەم لە پاڤلۆڤسك وتزاریسکۆی سلۆ بەسەربرد..هەموو شەوێ لە دەوری یەك خڕ دەبووینەوە:پوشکین،ژۆکوفسکی ومن..ئاه ئەگەر دەزانی چ موجیزاتێك

لە قەڵەمی وان دەچۆڕێ!"هەڵبەتە خویایە کە گۆگۆل ویستویەتی خۆی بەوانەوە،وەکو نوێنەری بێ چەندوچوونی ئەدەبیاتی سەردەمی خۆیان،هەڵواسێت.جا ئەگەر ئەم قسەیەی گۆگۆل بۆ هاوینی ساڵی ١٨٣١ تەنیا لاف وگەزافێکی گەنجانە بووبێ،ئەوا بۆ چەند مانگێك لەوە دواتر،کە کۆچیرۆکی(شەوانێك لە کێڵگەیەکی نزیکی دیکانکا-١٨٣١-١٨٣٢)ی لە دوو بەرگدا بڵاوبووەوە.ئیدی ئەو قسەیە لەوە دەرچوو تەنیا لاف و گەزافی گەنجانە بێ،چونکە گۆگۆل دوای بڵاوبوونەوەی کۆچیرۆکی ناڤبری شۆرەت و نێوبانگی ئەدەبی باشی پەیداکرد وپوشکین یەکەم کەس بوو کە پەی بە خەسڵەتی شاعیرانەو رۆمانسیانەی ئەم چیرۆکانە برد.ئەم دوو بەرگە چەندین چیرۆکی تەنزامێزی لە خۆگرتووە کە هەریەکەیان تابلۆیەکی رەنگینی ئۆکرانیا دەخاتە بەرچاو. نووسەر لە هەندێ لەم چیرۆکانەدا ئەفسانەێن ناوچەیی و بیروباوەرێن خورافی وژیانی گوندیانی ژێر کاریگەریی جادووگەران وجنۆکەگیران،هونەرمەندانە وەسف دەکات.بیرەوەری سەردەمی مندالی،دیمەنێن لیرکی ورۆمانسیانەی دوور لە کۆلەداری و هەژاری وبێنەوایی،بەشێویەکی هێندە تەروتازەو پاراو خراوەتە روو کە لە هیچ بەرهەمێکی دواتری دا دووبارە نابێتەوەو بەرچاو ناکەوێ.سەرباری ئەو وێنە تەنزئامێزانەی کە بە زمانێکی دڵگیرو روون ورەوان هاتوونەتە نیشاندان،وەسفێکی یەجگار جوان،رۆمانتیکی وخەیاڵاوی وخەیاڵئەنگێزی سروشت ودەشت ودەری وڵاتی کردووە.لە رێگەی ئەم کۆچیرۆکەوە بوو،کە رەمەکی مەردم،رەش ورووت وجەماوەری خەڵك هاتە ناو ئەدەبیاتی چیرۆکڤانی روسییەوەو بایەخی پێدرا.وئەم چیرۆکانە سەرکەوتنی گەورەیان بە دەست هێنا و لەلایەن عەوامی خەڵکییەوە پێشوازییەکی گەرمی لێکراوشۆرەت ونێوبانگێکی چیرۆکڤانی یەجگار گەورەی بە گۆگۆلی تەمەن بیست وسێ ساڵەبەخشی.بەڵام وێرای سەرکەوتنی کۆچیرۆکی(شەوانێك لە کێڵگەیەکی نزیکی دیکانکا)گۆگۆل هێشتا هەر نیگەران و راڕابوو،عەودالی کاری تازەترو گەورەتر بوو.عەودالی ئاسمانێك بوو کە ئۆقرەو سوکنایی بە گیانی بەرزە فری بدات..هێشتا بە تەواوەتی خۆی ساغ نەکردبووەوە کەرێگای نووسەرایەتی بگرێ یان مێژوونووسی.بۆیە هەر لەو سەروبەندەدا نەخشەیەکی هەبوو کە (مێژوو وجوگرافیای جیهانی)لە ژێر سەرناڤی زەوی وخەڵکی سەرزەوی بنووسێت.هەروەها بە نیاز بوو کە مێژووی ئۆکرانیاش بنووسێت..دیارە ئەم دوودڵی و ڕاڕایی و نیگەرانییەی گۆگۆل،زادەو بەرەنجامی ئەوەبوو کە لە هیچ بوارێکدا بە کاری ئاسایی قاییل نەبوو،وپێی وابوو ئەوەی بەرز بفڕێت دەبێ لە دوندولوتکاندا بنیشێتەوە..سەرباری هەموو ئەو نەخشەو پلانانەش،بەهرەو سەلیقەی ئەدەبی وکۆمیکی،گۆگۆلیان بە ئاقارێکی دیدا دەبرد و بەرەو جیهانی چیرۆك وچیرۆکنووسییان رادەکێشا.ئەوەبوو لە ساڵی ١٨٣٢دا چوو بۆ ئۆکرانیا و ماوەیەك لەوێندەر مایەوەو بە بوخچەیەکی پڕ لە چیرۆکەوە بۆ سانپترۆسبۆرگ گەڕایەوەو لە ساڵی ١٨٣٥دا لە دوو کۆچیرۆکدا بە ناونیشانێن:"میرگۆرۆد وئارابسك"چاپوبڵاوی کردنەوە. ناونیشانی دووەمی کۆچیرۆکی میرگۆرۆد:"درێژەی چیرۆکەکانی شەوانێك لە کێڵگەیەکی نزیکی دیکانکا"یە.میرگۆرۆد باژێرۆکێکە لە ئۆکرانیا.ئەم کۆچیرۆکە(میرگۆرۆد)چوار چیرۆکی لە خۆ گرتووەو لە زۆر رووەوە دەشوبهێنە سەر چیرۆکەکانی پێشووی،تەنیا لەمەدا نەبێت کە لە چیرۆکە

تازەکاندا،ڕەگەزی تەنزو تەس وسەتیر،خەم وتوڕەیی بەسەر ڕەگەزێن خەیاڵ ورۆمانتیکییەتدا زاڵە.وگۆگۆل لەم کۆچیرۆکەدا گەراوەتەوە بۆ نەقڵ وحەکایەتێن فۆلکلۆری زێدوزاگەی خۆی وکردوونی بە ماك وهەوێنی چیرۆکەکانی و هونەراندوونی.یەکێك لەو چیرۆکانە(تاراس بۆڵبا)یە کە چیرۆکێکی زۆر بە ناوبانگە..لەبەر گرینگی خۆی چەندین جار بە تەنیا وبە سەربەخۆیی بڵاوکراوەتەوە.ئەم چیرۆکە مێژووییە،باسی قارەمانیەتی میللەتی قوزاق و تەبیعەت وسروشتی خۆراگرانەی ئەو میللەتەیە،ئەسڵی ئەم چیرۆکە دەگەرێتەوە بۆ سەدەی هەڤدەیەم و سەروبەندی شەڕی قوزاقانی ئۆکرانی دەگەڵ خەڵکی پۆلەندەدا.تاراس بۆڵبا شاقارەمانی چیرۆکەکەیە،لە تەمەنی پەنجا ساڵیدایە.هەمیشە حازرو ئامادەیە خوێنی خۆی لە پێناوی بیروباوەڕی خۆیدا بڕێژێت.بۆیە لە رای خەبات دژ بە ستەمکارانی پۆلەندی،شەو وڕۆژ بە دەشت و بانە بەرینەکانی روسیادا دەسورێتەوەو بەگژ پۆلەندیاندا دەچێتەوەو شەڕیان دەکات ولە ماوەی شەڕو شۆڕدا کورە بچووکەکەی خۆی کە حەز لە کیژە پۆلەندییەك دەکات وخیانەت لە بابی خۆی دەکات ودەچێتە ریزی سوپاییانی دژمنەوە،دەکوژێت. ودەچێتە تاقیب وسۆراخی کورە گەورەکەی کە بە یەخسیری کەوتبووە دەستی دژمن.بەڵام شکست دێنێت و لە داخا دەگاتە هەر شوێنێك وێرانی دەکات،تا لە ئەنجامدا یەخسیر دەکرێت ودەکوژرێ.لەم بەرهەمە داستانی وحەماسییەدا گیانی قارەمانیەتی میللەتی روس زۆر بە وردی وەسفکراوەو گۆگۆل ئەوپەڕی هونەری لە وەسفی جەژن و ئاهەنگێن میللی قوزاقان،دەعوەت وزیافەت وبۆنە کۆمەڵایەتییەکانیان،خوادن وخواردنەوەیاندا بەکارهێناوەو هەروەها تەبیعەتی کێویانەو سەرەتایی قوزاقانی،کە بابەتی سەرەکی ئەم داستانەن،فەرامۆش نەکردووەو بە شێوەیەکی زۆر هەستبزوێن نیشانی داوە.(تاراس بۆڵبا)هێشتا یەکێکە لە چیرۆکە روسییە هەرە دڵگیرو پەسندەکان،وگەلێك لە ڕەخنەگران و شارەزایان و ئەهلی ئەدەب،بە هاوتای نووسینەکانی(والتر سکات)یان داناوە.

کتێبی(ئارابسك) بریتییە لە کۆمەڵێك وتاری جۆراوجۆر دەربارەی هونەر،مێژوو،جوگرافیا،وئەدەبیات لەگەڵ سێ چیرۆکی جوانی خەیاڵئەنگێزدا کە دیارترینیان،(یاداشتنامەی شێتێك)ە.

بەهەرحاڵ بڵاوبوونەوەو پێشوازی گەرم وگوڕی خوێنەران و ڕەخنەگران لەم چیرۆکانە متمانەیەکی پتری بە گۆگۆل بەخشی و پایەو پێگەی چیرۆکڤانی ئەوی بە تەواوەتی چەسپاند. لەوە بەدواوە ئیدی خەیاڵی کارو پۆستی دەوڵەتی و هەموو خەیاڵێکی دیکەی لە مێشکی خۆی دەرکرد وخۆی وەقفی کاری ئەدەبی کرد وگەییە ئەو قەناعەتەی تەنیاوتەنیا لە ڕێگەی نووسین و کاری ئەدەبییەوە دکارێت خزمەتی تیرەی بەشەر بکات وکاری گەورە ئەنجام بدات.بەهەرحاڵ لە چیرۆکەکانی(ئارابسك)دا خەیاڵپەروەری شاعیرانەو جوانی ئاسایی و سروشتی دەڤەری ئۆکرانیا،کەم دەبنەوەو مەیدان بۆ لایەنی شیکرنەوەی دەروونی وپەیوەندی نێوان هونەرو واقیع چۆڵ دەکەن.(یاداشتنامەی شێتێك)بریتییە لە وەسف و باسێکی بەرجەستەو جوانی فەرمکانبەرێکی بچووك کە حەز لە کیژی سەرۆکی دایەرەکەی خۆی دەکات ولەلایەن ئەوەوە ڕەفز دەکرێت،ئیدی بەو خەیاڵ ووەهمە دڵخۆشی خۆی دەداتەوە کە گوایە کیژێ بەراستی خۆشی

دەویٚ و بەرەبەرە پتر دەستەمۆی خەیالاٚت دەبیٚت و واگومان دەکات کە بووە بە پاشای ئەسپانیا و تەخت و تاجی ئەویٚندەری وەرگرتووەو لە کۆشکی پاشایەتیدا دەژی،ئەم نەفەسە پاشان لە هەموو بەرهەمەکانی گۆگۆلدا،کەم وزۆر رەنگدەداتەوە.

لە ساڵی ١٨٣٦دا چیرۆکی(کەپو)ی بلاٚوکردەوە،ئەم چیرۆکە ریٚگەیەکی تازەی لەبەردەم رۆمانی روسیدا کردەوە.رۆژیٚ فەرمانبەریٚك کە لە خەو ڕادەبیٚت،دەبینیٚت کەپوی نییە وئەوەی کە زۆر سەیرە دوای تۆزیٚك دەبینیٚت کەپوی لە نیٚو گالسکەیەکدا دانیشتوەو بە جل وبەرگی فەرامانبەرانی پایەبەرزەوە بە شانوشکۆیەکی زۆرەوە بەشاردا تیٚدەپەریٚت.ئیدی هەولیٚکی زۆر دەدات کە کەپوی قاییل بکات و بۆ شویٚنەکەی خۆی بگەریٚتەوە،جا بۆ ئەو مەبەستە ئاگاداریەك دەداتە رۆژنامە،بەلاٚم لەلایەن ئۆفیسی رۆژنامەکەوە رەتدەکریٚتەوە.بەلاٚم دوای چەند رۆژیٚك،کە ئیدی تەواو ئومیٚدبڕبووە،لە پڕ دەبینیٚت کە لوتی گەراوەتەوە شویٚنی هەمیشەیی خۆی.ئەم چیرۆکە تەوسامیٚزە،رەخنەیەکی توندە لە ژیانی فەرمانبەرانی بچووك و کەسایەتییە پایەبەرزەکانی دەولەت و،گۆگۆل لەبەر ناواقیعیەتی چیرۆکەکە بەم رستەیە پۆزش بۆ خویٚنەران دیٚنیٚتەوە:"لە کۆمەلگەی پترسبۆرگدا زۆرجار شتی لەمەش سەیرتر روو دەدەن."

هەلبەتە کاریگەری ئەم چیرۆکە زۆر زەق ودیارە بەسەر مەسخەکەی کافکاوە.لە ساڵی ١٨٤٢دا چیرۆکی پالتۆی بلاٚوکردەوە کە بریتییە لە بەسەرهاتی خەمناکی فەرمانبەریٚکی چکۆلە،کە دوای چەندین ساڵ،لە رەزیلی وپاشەکەوت دەتوانیٚت پارەی پالتۆیەك پیٚکەوە بنیٚت وپالتۆیەك بداتە دروون و خۆی لە سەرما بپاریٚزیٚت.بەلاٚم،هەر لە یەکەم رۆژا کە پالتۆکەی لەبەر دەکات،لیٚی دەدزن ولە داخی ئەمە نەخۆش دەکەویٚت.وەسفی داماوی وبیٚچارەیی کابرای فەرمانبەرو،چۆن لە هەموو شتیٚکدا رەزیلی دەکات ودەست دەگریٚتەوە،شەوان بە تاریکی دادەنیشیٚت و چرا پیٚناکات،خواردن کەم دەخوات وتەنانەت شتی پیٚویستیش ناکریٚت،هەر بۆ ئەوەی پاشەکەوتیٚك بکات وببیٚ بە خاوەنی پالتۆیەك، بە تەواوەتی خویٚنەر خەمبارو نارەحەت دەکات.گۆگۆل بە بلاٚوکردنەوەی چیرۆکی پالتۆ گەییە لوتکەی دەسەلاٚت و ناوبانگی ئەدەبی خۆی. هەربۆیەش تورگینیف لەمبارەیەوە دەلیٚت:"هەموومان لە ژیٚر پالتۆکەی گۆگۆلەوە هاتووینەتە دەریٚ."ودۆستۆیفسکی-ش پاشان هەمان بۆچوونی ئەوی لەمەڕ گۆگۆل لە زۆر شویٚندا دووبارە کردوەتەوە.فرانك ئۆکنر بە باوکی چیرۆکی کورتی ناودەبات،بیلینسکی بە باوکی پەخشانی روسی دادەنیٚت ومیرسکی،لە رووی داهیٚنانەوە بە هاوتای شەکسپیرو بگرە گەورەتری دەزانیٚت...بەلاٚم گەورەترین رووداوی ژیانی گۆگۆل شانۆنامەی کۆمیدی(جەنابی موفەتیش-١٨٣٦)بوو،کە بەم بەرهەمە لە بواری شانۆنامە وکۆمیدیادا هونەرمەندی ودەسەلاٚتداری خۆی سەلماند.بابەتی ئەم شانۆنامەیە،رووداویٚکی راستەقینەیەو پوشکین بۆ گۆگۆلی گیٚراوەتەوەو ئەمیش لە قالبیٚکی هونەری زۆر بەرزو بالاٚدا لە پیٚنج پەردەدا دایڕشتوەتەوەو یەکەمجار لە سانپترسبۆرگدا نمایش کراوە.جەنابی موفەتیش زۆر بە راشکاوی وراستەوخۆ رەخنە لە سیستەمی فەرمانرەوایی وکارگیٚری سەردەمی خۆی دەگریٚت،وخۆ ئەگەر خودی نیکۆلاٚی یەکەم،خۆی لیٚ بە خاوەن نەکردبایە،زۆر زەحمەت بوو،لە مقەستی سانسۆر دەرباز بیٚت و بە

سەلامەتی دەربچێت. دەڵێن گوایە خودی ئیمپراتۆر لە شەوی یەکەمی نمایشکردنی جەنابی موفەتیشدا ئامادە بووەو کە تەواوبووە بە زەردەخەنەوە گوتوویەتی:"هیچ فەرمانبەرێکی دەوڵەت لە رەخنە نەخەلەسیوە، تەنانەت منیش!بگرە بەشی من لە هەمووان زیاترە"

هەرچەندە بڵاوبوونەوەو نمایشی جەنابی موفەتیش،وەرچەرخان وسەرکەوتنێکی گەورەی ئەدەبی بوو،بەڵام وەکو پێویست گۆگۆلی دڵخۆش نەکرد، هەر بۆیەش لە هەمان ساڵدا(١٨٣٦)ودوای یەك دوو مانگ لە نمایشی شانۆنامەی ناڤبری،بێئەوەی خواحافیزی لە دۆستانی وەکو ژۆکۆفسکی وپوشکین بکات،سەفەری ئەڵمانیای کرد،و لە ئەڵمانیاوە چوو بۆ ئیتاڵیاو ماوەی دوو ساڵێکی بە ئاوارەیی وسەرگەردانی لە سەرانسەری ئەوروپادا بەسەربرد.تا لە ساڵی ١٨٣٨دا بۆ مۆسکۆ گەرایەوەو چەند فەسلێکی بەشی یەکەمی "گیانە مردووەکان" یان "بەسەرهاتەکانی چیچیکۆف"ی لەگەڵ خۆیدا هێنابووەوە کە بە شاکاری گۆگۆل دەژمێردرێ و نەمری پێبەخشی.گۆگۆل چەند بە شێکی رۆمانی ناڤبری بۆ دۆستەکانی خوێندەوە کە زۆریان بە دڵ بوو،بەڵام ئەمە هیچ ئاسودەییەکی رۆحی وئارامییەکی دەروونی پێنەبەخشی و جارێکی دی رووی کردەوە ئەوروپا.لە ڤینا نەخۆش کەوت،دیسان بۆ رۆما گەرایەوەو لەوێ هەر خەریکی پێداچوونەوەو پاکنووسکردنەوەی رۆمانەکە بوو تا لە ساڵی ١٨٤١دا بەشی یەکەمی بۆ چاپ ئامادە بوو،گۆگۆل لەگەڵ خۆیدا بۆ مۆسکۆی هێنایەوە تا بە خۆی سەرپەرشتی کاری چاپ و بڵاوبوونەوەی بکات.بەڵام لە سەرەتادا، دامودەزگای سانسۆر مۆڵەتی چاپکردنی رۆمانەکەیان نەداو گۆگۆل سەرلە نوێ گیرۆدەی نیگەرانی ونارەحەتی دەروونی بووەوەو پاشان هەندێ لە دۆستانی فریای کەوتن وسووکە دەسکارییەکی ئەو شوێنانەیان کرد کە بە دڵی سانسۆر نەبوو،ورۆمانەکە لە ساڵی ١٨٤٢دا چاپ و بڵاو بووەوەو پێشوازییەکی گەرمی لێکراو دەنگێکی فرەی دایەوە.بوو بە یەکێك لە بەرهەمە هەرە بە ناوبانگەکانی گۆگۆل.نووسەر لەم رۆمانەدا بارودۆخی ژیانی کۆمەڵایەتی و رەفتارێن باوی شارو هەرێمەکانی روسیا وسیستەمی سیاسی و کارگێڕی ئەو وڵاتە بە زەبری تەنزێکی تایبەتی شەن وکەو دەکات و شیدەکاتەوەو لە بێژنگی رەخنەی دەدات.گۆگۆل نزیکەی پانزە ساڵ کاری لەسەر ئەم رۆمانە کردبوو، قەراربوو لە دوو بەرگدا بڵاوببێتەوە.سەبارەت بە بەرگی دووەم ،نووسەر بە خۆی کە گیرۆدەی نەخۆشی خەمۆکی بوو،بە چەند رۆژێك بەر لە مردنی،دەستنووسەکەی سووتاند.بابەت وناوەرۆکی ئەم رۆمانە رووداوێکی راستەقینەیە کە پوشکین بۆ گۆگۆلی گێڕابووەوە.لە رژێمی پێشووی روسیادا، مسکێن ورەعیەتانی نیمچە کۆیلە، بە گوێرەی کۆمەڵێك قەراران کە لە سەردەمی تزاری داگیرکەر بۆریس گۆدۆنۆف دا دانرابوون،وبەو مەبەستە دانرابوون کە رێگە لە کۆچی دێهاتیان بۆ شارەکان بگرن،بە زەوی ومڵکی موڵکدارەکانەوە بەسترانەوەو بە پێی قانوون بە موڵکی زەویدارومولْکدارەکان دەژمێردران.بۆیە موڵکدارەکان دەیانتوانی چ بە جیا و چ لەگەڵ موڵك و زەوییەکانیاندا مامەڵەی کڕین وفرۆشتنیان پێوە بکەن.دەتوانرا ئەم مسکێنانە وەکو هەر کاڵایەکی بایەخدار لە بانقەکاندا بە رەهن دابنرێ وقەرزو سلفەیان پێ وەربگیرێت. دیارە هەر دەساڵ جارێك سەرژمێری گشتی لە وڵاتا دەکراو ئەو مسکێنە نیمچە کۆیلانەی کە لەو ماوەیەدا دەمردن

بە فەرمی بە زندوو حسێب دەکران و دەبوایە خاوەنەکانیان باجی سەرانەیان بدەن،جا چیچیکۆف-ی شاقارەمانی ئەم رۆمانە کە فەرمانبەرێکی بچووکی دەوڵەتیە، دەسبەرداری فەرمانبەری دەبێت وبە تەماحی سوود وەرگرتن لەو قرێرو یاساو رێسا باوانە،لێدەبڕێ ئەم کۆیلانە یان مسکێنە مردووانە کە لە رەسمیاتدا بە زندوو حەساون،بە نرخێکی زۆر هەرزان لە ئاغاکانیان بکرێت وقەباڵەیان لەگەڵدا مۆربکات و بیانخاتە سەر ناوی خۆی وپاشان بەو قەباڵەو سەنەدانە لە بانقەکاندا بیانخاتە رەهنەوەو قەرزوسلفەیەکی زۆریان پێوەربگرێت.دیارە ئاغاکانیانیش بۆ ئەوەی سەرانەی ئەو مسکێنە مردووانەیان لە کوڵ ببێتەوەو نەیدەن،بەو مامەڵەیە قاییل دەبن،ئیدی چیچیکۆف دەکەوێتە سەفەرو هاتوچۆ وسەواومامەڵە.جا گۆگۆڵ هاتووە هەر هەموو ئەم واریقات ورووداوانەی وەکو رەنگدانەوەی قۆناغێکی هەرە هەستیاری روسیای سەدەی نۆزدەیەم بە شارو گوندەوە،بە ژیانی کۆمەڵایەتی وسیاسی وئابوری و کارگێرییەوە بەوپەری وەستایی و هونەرمەندی وێنە گرتووەو میناکی تابلۆیەکی رەنگین وزیندوو،پێشکەش بە گەلەری ئەدەبیاتی روسی وجیهانی کردووە.قارەمانانی جۆراوجۆری رۆمانەکەی بە جۆرێ بەرجەستە کردووە کە بە ئاسانی لە بیر ناچنەوەو خوێنەر واهەستدەکات لە ژیانی رۆژانەی خۆیدا ئەو کاراکتەرانەی دیتووەو دەیانناسێت.دیارە گۆگۆل لە سەرانسەری ئەم رۆمانەدا لایەنی شاعیرانەو رۆمانتیکیانەی فەرامۆش نەکردووەو بەمەش شەقڵ ومۆرکێکی شیعری بە بەرهەمەکەی بەخشیوەو گەلێك لە رستەو دەستەواژەو دەربڕینەکانی ئەم رۆمانە کەوتوونەتە سەرزاری خەڵکی و میناکی پەندو قسەی نەستەق دەوترێنەوەو ناوی گەلێك لە کاراکتەرەکانی لە شێوەی تەنزو کینایەدا بە باڵای ئەو کەسە راستەقینانەدا دەبڕدرێن کە هەمان خو وخدەو ئەتوارو رەفتاری ئەوانیان هەیە.

بڵاوبوونەوەی (گیانە مردووەکان)لەسەردەم وکاتی خۆیدا ئاشوب وهەرایەکی زۆری نایەوە،چینی موڵکداران وفیودالانی هاڕوژاند،چونکە خۆیان تیا دەبینییەوەو گۆگۆل بە شێوەبیەکی ئەفسوناوی وبە گوێزانی تەنزو تەوس وتوانج سەری تاشی بوون وئاوێنەی دابووە دەستیان.هەموو وەڵامێکی گۆگۆلیش ئەوەبوو کە پەلە نەکەن و چاوەروانی کۆتایی چیرۆکەکە بکەن کە لە بەرگی دووەمدا بڵاو دەبێتەوە،کە بەرگی دووەم لە بارودۆخێکی قەیراناوی دەروونیدا لە لایەن خودی نووسەرەوەو بە چەند رۆژێك پێش مردنی،سووتێنراو روناکی چاپ و بڵاوبوونەوەی نەبینی.

بەهەرحاڵ گۆگۆل لە ئاخرئۆخری تەمەنیا،دووچاری نەخۆشی دەروونی بوو وکاری هونەری تەرك کردو کەوتە نووسینەوەی بیروباوەڕی ئەو قۆناغەی تەمەنی خۆی لە شێوەی وەعزو ئامۆژگاریدا وپاشان لە ساڵی ١٨٤٧دا لە کتێبێکدا بە ناونیشانی(چەند نامەیەکی هەڵبژاردە بۆ دۆستەکانم)چاپ وبڵاوی کردنەوە،ئەم نامەونووسینانە نیمچە واقیعی و نیمچە خەیاڵی بوون،جا ئەم کتێبە بە پێچەوانەی چاوەروانی و پێشبینی گۆگۆلەوە هیچ پێشوازییەکی لێنەکرا.چونکە پشتیوانی لە دەسەڵات وحکومەتی کۆنەپەرستی وەخت کردبوو،وبە شێوازێکی پێغەمبەرانە خەڵکی بۆ ریفۆرمی ئەخلاقی و مەزەبی وپاککردنەوەی دڵ ودەروون هاندا بوو،ئیدی دابرانێکی

گەورە کەوتە نێوان نووسەرو نەك هەر خوێنەرانی ئاساییەوە،بەڵکو نزیکترین دۆستانیشی لێی کەوتنە تەقە وگلەیی.یەکێك لەوانە بیلینسکی رەخنەگری بە نێوبانگ بوو کە نامەیەکی زۆر توندی بۆ گۆگۆل نووسی وگلەیی وگازەندەی ئازادیخوازانی پێڕاگەیاند.جا نەگلەیی دۆستا و نە نامەکەی بیلینسکی،هیچیان گۆگۆلیان لەم رێبازە ژێوان نەکردەوە،بەڵکو زیاتر تورەبوو،ورێگەی ئۆرشەلیمی بە نیازی حەج وپاکبوونەوەی دەروون ورەواندنەوەی نیگەرانی دەروونی و نارەحەتی رۆحی گرتەبەر.هەڵبەتە زیارەتی ئۆرشەلیمش هیچ دادێکی نەداو بۆ روسیا گەرایەوەو چووە لای کەشیشێکی توندرەو وئیعترافی بە نائومێدی مەزەبی خۆی کردو خۆی خستە ژێر رکێف وکۆنترۆڵی رۆحی ئەوەوەو لەسەر پێشنیازی ئەو وبۆ سەلامەتی خۆی دەستی لە کاری هونەری کێشایەوەو لە ١٨٥٢/٢/١٢دا دەستنووسی(گیانە مردووەکان)ی کە پێنج ساڵی رەبەقی بە نووسین وپاکنووسکردنەوەوچاککردنەوەو دەسکاریکردنیەوە بەسەر بردبوو،سووتاند وچەند رۆژێك دوای ئەوە بە هۆی نەخۆشی قورسی دەروونی ونان نەخواردنەوە،لە ١٨٥٢/٢/٢١دا کۆچی دوایی کردو بەمەش خەسارەتێکی گەورە لە جیهانی ئەدەبیاتی روسیاودنیا کەوت.

"٥"

گۆگۆل، لە کەڵە نووسەرانی روسیایە،چ لە باری بەرزە خەیاڵی،وچ لە رووی شێوەی گوزارشت ودارشتن ودەربرینەوە هیچ نووسەرێکی دیکەی روسی نەیتوانیوە وەکو ئەو،وبەم رادەیە دەوڵەمەندی زمانی روسی کەشف بکات.گۆگۆل مجێزو تەبیعەتێکی ناسازگارو حەساسیەتێکی نەخۆشانەو رۆح وگیانێکی گۆشەگیرانەی هەبوو،بەڵام ئەم نەخۆشییە دەروونی ورۆحیە، توانایەکی ئەفراندنەوانی وبەسیرەتێکی دەوڵەمەندو تیژبینییەکی گەورەو رۆحێکی رەخنەوانی سەیری لەگەڵدا بوو.گۆگۆل بە یەکێك لە کەسایەتی وسیما ئەدەبییە هەرە گەورەکانی ئەوروپای نێوان هەردوو قۆناغی رۆمانتیزم و ریالیزم دەژمێردرێت وکاریگەریی ئەو بەسەر ئەدەبیاتی روسیەوە هێندە گەورە بوو کە تا ئەمرۆش شوێنەواری هەر ماوە.گۆگۆل،ئەدیبێکی مرۆڤدۆست بوو،باوەری بە ئازادی تیرەی بەشەر هەبوو،هەر بۆیە بە بوێری وئازایەتی هەر ئەدیبێکی رەسەن و پەیامدارەوە کەموکوڕییەکانی کۆمەڵگەی لە قاوداوەو دژی هەر چەوسانەوەیەکی مرۆڤ دەوەستایەوە.گۆگۆل توانی لە رێگەی بەرهەمە ئەدەبیەکانییەوە سنورو کەوشەنی زەمەن ونەتەوە ببەزێنێت،بۆیە بەرهەمی ئەو،بەتەنیا موڵکی روسیا وخەڵکی روسیا نییە،بەڵکو کەلەپورو بەرهەمی هەموو مرۆڤایەتیە بە هەموو تیرەو تایفە جیاوازەکانییەوە.

گۆگۆل،لە ریزی پێشەوەی ئەو ئەدیبە روسانەو بوو کە خەڵکی رەش ورووت وچەوساوەو بێنەوای کرد بە ماك وهەوێنی کارە ئەدەبییەکانی وکارە ئەدەبییەکانی بردە ناو جەماوەری رەش وورووتی خەڵکەوە،رەش ورووت ورەمەکی مەردم خۆیان وژیانی خۆیان لە ئاوێنەی بەرهەمەکانی ئەودا بینی وبە زمانی هونەر پێی گوتن کە کێن،لە چیان کەمە،دەبێ خەبات لە رای چیدا بکەن،چۆن بژین،چیان خۆش بوێ،وخزمەت وخێری وڵات لە چیدایە.قارەمانان وکاراکتەرانی بەرهەمەکانی گۆگۆل لە ئاسمانێ را نەهاتوونەتە خوارێ،نە شەیتانن ونە فریشتەن.بەشەرن و پێویستیان بەوەیە بەشەرانە بژین،لە کۆمەڵگەیەکی شەریفدا بژین،ولە ناوجەرگەی ژیاندا

بژین،نەك لە بندێڕی چیرۆك وكتێباندا حەپسیان بكەی،یان لە چوارچێوەیان بگریت و هەلیّانواسیت..ئەمانە هێمن وهێدی،بیّ سەروسەدا لە لاپەرەی كتێبانەوە بۆ ناو ژیانی خوێنەر دەخزێن، بە كورتییەكەی زندوون،وزنەگی دەكەن ودەژین..خوێنەر زۆر زوو بە قارەمان و كاراكتەرەكانی ئاشنا دەبێت،هۆگریان دەبێت،وا هەستدەكات لە مێژە دەیانناسێت.تەنانەت كاراكتەرە لاوەكییەكانیشی،هەرچەندە كە زۆرجار لە چوارچێوەی چەند وشەو رستەیەكی زۆر كورت وكەمدا دەناسێنرێن، بە ئاسانی لەبیر ناچنەوەو بە زندوویەتی لە بیری خوێنەر دەمێننەوە.بۆ نموونە چ خوێنەرێك هەیە كە ئاكاكی نەناسیّ؟یان پترۆفیچی پاڵتۆدروو نەناسێت؟تەنانەت شت و شوێنەكانیش لە چیرۆكەكانی گۆگۆل دا زیندوون.

گۆگۆل،لە راستیا رۆحێكی سادەو دلۆڤانە،بە كوچەو كۆلاّن وبازێڕۆك و شارو گوندانداا دەگەڕیّ،سەربە مالاّندا دەكێشێت و بە ئەشق ومەحەبەتێكی ئاوێتە بە هاوخەمی وهاودەردیەوە،هەرچییەك دەبێنیّ، بە گوێرەی خوێندنەوەی هونەری خۆی،بە گوێرەی دیدوبۆچوونی هونەری خۆی تۆماری دەكات و پیشانی دەدات.بەلاّم بایەخی گۆگۆل لە مێژووی ئەدەبیاتدا سنووری چیرۆكەكانی بەزاندووەو زۆر هێوەتر دەروات.ئەگەر سووكە سەرنجێكی خێرای بەرهەمێن نووسەرانی دوای ئەو بدەی،چ لە روسیا وچ لە ئەوروپا و تەنانەت ئەمریكاش بە ئاسانی كاریگەریی هونەری ئەو كەڵە ئەدیبە بەسەر بەرهەمەكانیانەوە دەبینرێت. زۆر زەحمەتە لە نێو بەرهەمی كەڵە نووسەران و تەنانەت نووسەرانی نمرە دووی روسیادا،بەرهەمێك ببینی كە كەم دابێژێك كاریگەری وسێبەری گۆگۆلی بەسەرەوە نەبێت،ئەوە دۆستۆیفسكی،تۆرگینیف،ئەدی ئابلومۆف بۆ نالّیی؟چەند قارەمانی لە (گیانە مردووەكانی)گۆگۆلەوە وەرگرتووە؟ئەدی شانۆنامە تاكپەردەییەكانی چیخۆف بۆ نالّیی؟..كارەكانی گۆگۆل بوون بە سەرچاوەو ئیلهامبەخشی بەشێكی زۆریان.تەنانەت لە ئەدەبیاتی تازەی سۆڤیەتیشدا زۆر نووسەر لە ژێر كاریگەری راستەوخۆی گۆگۆلدا بوون،لەوانە: بۆلگاكۆف،گرین،گلادكۆف،وئۆرنبۆرگ.

بە كورتی و كرمانجی گۆگۆل خالّی وەرەرخان و دەستپێكێكی تازە بوو لە ئەدەبیاتدا.خوێنەر كە هەر چیرۆكێكی گۆگۆل دەخوێنێتەوەو لیّ دەبێتەوە،یەكسەر هەست بەوە دەكات كە ئەو چیرۆكە چەند سادە،ئاسایی،سروشتی و حەقیقییە، ئەوەندەش تەرو تازەیە،ولە لاسایی كردنەوە نایەت،كە ئەمە یەكەمین نیشانەی هونەریەتی هەر كارو بەرهەمێكی رەسەن و سەركەوتووە.یان كە بەدەم خوێندنەوەوە مامەڵە لەتەك كاراكتەرەكانیدا دەكات،وا هەست دەكات كە لە مێژە دەیانناسێت و خەڵكی یەك شوێن و دەڤەرن.بەكورتی و كوردی سیفەتی زاڵی چیرۆكەكانی نووسەر ئەوەیە كە ژیانیان لێهەڵدەقولێت،ژیانێكی سادەوئاسایی،بە هەردوو دیوی جوان و ناشیرینییەوە.كە دێتە سەرباسی رووە جوانەكانی ژیان بەوبیّ هەرچی جوانی و ئینسانییەتێكی تێدایە ئەوەندە هونەرمەندانە نیشانی بدات كە مرۆڤ بە هیچ نرخێك دەسبەرداری نەبێت و بگاتە ئەو قەناعەتەی كە هیچ شتێك لە دەرێی ژیاندا نییە ولەسەرێتی مرۆڤانە بژی.بەلاّم لەگەلّ ئەمەشدا،زەرەیەك لە ناشیرینییەكانی ژیانیش ناشارێتەوەو وای دەهونەرێنیّ كە مرۆڤ هەموو

توانایەکی خۆی بۆ کەمکردنەوەو نەهێشتنی ئەو ناشیرینیانە بخاتە گەڕ.دیارە گۆگۆل دەرهەق بە ژیـان راسـتگۆبووە،نەهاتووە ژیانمـان بـۆ بگێڕێتـەوە، بـەڵکو ژیـانی وەکـو چـۆن هەیـە هونەراندووە،هـەرگیز پـەنای وەبـەر وتن،واتـا وەعزخـوانی وئاموچیاری و ئـەنجامگیری ئـەخلاقی نەبردووە،چونکە زانیویەتی ئەرکی هونەر نیشاندانە نەك وتـن. بۆیـە دەتوانین بڵێین چیرۆکەکانی گۆگۆل پەلکە رەنگینەیەکی ڕەخشانە بە ئاسمانی ئەدەبیاتی روسییەوە و ژیانی سەدەی نۆزدەی روسیا دەنوێنێ..بەڵێ گۆگۆل خاڵی وەرچەرخان ودەستپێکێکی تازە بوو لە ئەدەبیاتدا..

پەراوێز:

*- (گیانە مردووەکان):دەڵێن کە پوشکین یەکەم دەستنووسـی ئـەو رۆمانـەی خوێندووەتـەوە زۆر خـەمبار بووە،پـاش تۆزێـك رامـان هـاواری کـردووە:"تـەحا کـە وڵاتێکـی غەمناکـە...تـەحا لـەم روسـیایە!"ئـەوجا لەسـەری رۆییـوە:"گۆگۆل چ شـتێکی لـە خۆیـەوە دانـە ناوە،بـەڵکو حەقیقەتـە ساکارەکەی گێڕاوەتـەوە..حەقیقەتـە ترسناکەکە".گۆگۆل لـەم رۆمانـەدا وێنـەی ژینگـەی فیـوداڵی کشتوکاڵی،گەندەڵی وداروخانی دامودەزگا حکومەتییەکانی گرتووە،توانایـەکی گـەورەو وردی لـە کاراکتەر سازی و دیمەن وتابلۆ کۆمەڵایەتییەکاندا نواندووە.

*- جەنابی موفەتیش:ئەمە لە کارە هـەرە بـە نێوبانگـەکانی گۆگۆلە،بە تـەواوەتی جێپێـی گۆگـۆڵی وەکو هونەرمەندێکی ریالیستی لە بواری شانۆدا کردەوە.ئەم شانۆنامەیە رەخنەیـەکی زۆر توند بـوو لـەو گەندەڵییـەی لـە دامودەزگـا حکومەتییەکانـدا بڵاوبـوو.تەنانـەت نمایشـکردنی شـانۆییان قەدەغـە کـرد..لـە ئەنجامـدا تـزار "نیکـۆلای یەکـەم"پـاش ئـەوەی جۆکۆفسـکی رووی لێنـا رێگـەی نمایشـکردنی دا.هەنـدێك دەڵـێن کـە تـزار بـۆ خـۆی ئامـادەی ئاهـەنگی کردنـەوەی بـوو لـە ١٨٢٦/٣/١٩دا کە بینـی گـوتی:"هەرچی فەرمانبـەری دەوڵـەت هەیە،رەخنـەی لێگیراوەو کـەموزۆر پریشکی بەرکەوتووە،تەنانەت منیش کە بەشی من لە هەمووان زیاترە!".

تێبینی: بۆ نووسین و ئامادەکرنی ئەم پێشەکییە سوود لەم سەرچاوانە وەرگیراوە:

*- یاداشـت هـای یـك دیوانـە وهفـت قصـەی دیگـر/نـیکلای گوگـول/ترجمـە:خشـایار دیهیمی/تهران،نشر نی،١٣٨١

*- مردگـان زرخریـد(رعایـای مـردە)/نیکـولای گوگـول/ترجمـە:فریـدون مجلسـی/چـاپ دوم:١٣٨٧/انتشارات نیلوفر

*- فـرهنگ ادبیـات جهـان/تـالیف:زهـرای خـانلری/چـاپ اول:١٣٧٥/شـرکت سـهامی انتشـارات خوارزمی

*- رۆمانی هەژاران/دۆستۆیفسکی/پێشەکی و وەرگێرانی حەمەکەریم عارف/چ١/٢٠١٠

*-قصص گوگول، تعریب الدکتور جلیل کمال الدین،١٩٨٤،بغداد

*-ولادیمیر ناباکوف / درسهائی درباره ادبیات روس / ١٣٧١، ترجمه فرزانه گاهری

*-ادبیات داستانی، جمال میر صادقی، چاپ سوم ١٣٧٦

*- مێژووی ئەدەبیاتی روسی/سعید نفیسی/و:حەمەکەریم عارف/چ١/٢٠١٠

گەورە نووسەران

سعید نفیسی

زمانێک کە نووسەرانی میناکی گوگول ودۆستۆفسکی و تورگنیف و تەنانەت گونجاروف و ئوستروفسکی پێکەوە لەیەک قۆناغ و سەردەم دا پەروەردە بکات و رۆژگارێک کە ئەم ئەستێرە گەش و پرشنگدارانە لە باوەشی خۆی بگرێ، جێی خۆیەتی بەسەر هەر زمان و هەر رۆژگارو زەمانێکدا بنازێ، وئەم خەسڵەتە گرینگە لە پشکێکی سەدەی نۆزدەیەمی ئەدەبیاتی روسیادا بەرجەستەودیارە

گۆگۆل (١٨٠٩-١٨٥٢)

نیکولای ڤاسیلیوڤیچ گۆگۆل- Gogol رێک دە ساڵ پاش پوشکین، لە هەیڤی مارسی ١٨٠٩دا لە ساراچینتس لە وڵاتی ئوکراین هاتە دنیاوە، لە تۆ وایە جیهان ویستوویەتی ئەو درێژە بە کاری پوشکین بدات، ئەو گوندەی کە گۆگۆلی تیا هاتە دنیاوە سەر بە دەڤەری میرگورودی ناوچەی پالتاڤا بوو کە گەلەک رووداوی گرینگی بەخۆوە دیتبوو، ڤاسیلی بابی گۆگۆل پیاوێکی بە زەوق بوو، نەقڵ وحیکایەتێن فۆلکلۆری وڵاتی خۆی بە باشی دەزانی و تا تەمەنی گۆگۆل گەییە پانزە ساڵان و ئەو لە دنیادا بوو، بە هیچ جۆرێ درێغی لە پەروەردەکردنی ئەم کوڕەو پەروەردەکردنی بەهرەی هونەری، بە تایبەتی لە واری نیگارکێشی و ئەدەبیات و مۆسیقاو تەنانەت شانۆنامەشدا، نەکردووە. تەنانەت بە زمانی ئۆکرانی چەند کۆمیدیایەکی نووسی بوو کە پاشان کوڕەکەی سوودی لێیان بینی. ئەم منداڵە، سەردەمی منداڵیەتی بە خۆشی لەسەر زەمینی پاراوو سەوزەزارو خوڕەمی خۆیدا رابوارد. لە قوتابخانەیەکی دواناوەندی شاری نیژین دا خوێندوویەتی.

دایکی ژنێکی سادەو دیندار بوو، وچونکە کوڕەکەی فرە خۆش دەویست لە هیچ شتێکدا درێغی لێنەکردووە. هەڵبەتە دەبووایە بیروباوەڕی ئەو لە زەینی کوڕەکەیدا بنج دابکوتێ، هەر بۆیە لە کۆتایی تەمەنیا کە دووچاری پەشێوی هزری بوو، پەناگەوسوکنایی خۆی تەنیا لە ئایندا بینییەوە.

گۆگۆل لە منداڵی خۆیدا لەشکرکێشی ناپلیۆنی یەکەمیشی بینی و چەند ساڵێک دوای ئەوە زۆرو ستەمکاری نیکولای یەکەم گەیی بووە لوتکە، ئەوە بوو لە ساڵی ١٨٣١دا کە ئەم نووسەرە گەورەیە تازە بەرەو شۆرەت و نێوبانگ هەنگاوی دەنا. ژیانی ئەدەبی روسیا گیرۆدەی زنجیرە سەختگیرییەکی تایبەتی بوو بوو. (ئۆڤاروف)ی وەزیری مەعاریف لە دەرباری نیکولا، هەمان توندوتیژی و ستەمکاری ئاسنینی بەسەر زانست و رۆشنبیریدا سەپاند بوو وهەمان ئەو زەبرو زەنگ و سەختگیری و گوشارانەی کە (مەتەرنیخ)ی سەرەک وەزیرانی ناوداری نەمسا، ئەم جۆرە پیاوانەی پێ گۆش کردبوو، سەپاند بوو. سەیر ئەوە بوو کە ئەم سەختگیرییە گیان پرۆکێنانەیان

بە بەڵگەی سەقامگیری‌و ئارامی نەتەوەیی‌و بە یەکێك لە نیشانەکانی سەربەخۆیی وڵاتیان دەزانی‌و ناویان نابوو "ناسیونالیزمی فەرمی".

تەنانەت هەندێ لە نووسەران دەستیان دەگەڵ ئەمندا تێکەڵ کردبوو وچەند نووسەرێکی میناکی "گریچ – Grietch)و بولگارین وسنکوڤسکی – Senkovski لەم ماستاوچیەتی‌و ریاکاری‌وخۆشخزمەتیانەدا هەڤڕکی یەکتریان دەکردو لە هەموویان بێ ئابڕوتر "کوکولنیك– Koukolnik) ناوێك بوو کە لە وەڵامی یەکێکدا کە ئیعترازی لێ گرتبوو بۆچی بە ئەمرو فەرمان شت دەنووسێت، گوتبووی: "ئەگەر سبەینێ فەرمانم پێ بدەن کاری دایەنی‌و مامانیش دەکەم".

گوگۆل، دەبووایە لە ژینگەیەکی واهیدا پێ بنێتە ناو ژیانی ئەدەبییەوە، بەگوێرەی دابی باوی ئەو زەمانە قۆناغی خوێندنی سەرەتایی لە ماڵەوە خوێندبوو. بەڵام ئەو خەڵکە عەوام‌و جووتکارانەی کە دەی بینین، سەرباری ئەو حیکایەت‌و نەقڵانەی بابی بۆی دەگێڕایەوە، حیکایەتی شەڕو سەربورو گیانبازی خەڵکی ئوکراینیان لە بەردەمیا دەگێڕایەوەو ئەم نەقڵ‌و حیکایەتانە کاریگەرییەکی جاویدانیان کردووەتە سەر شاکارەکانی ئەو، جا چ چیرۆکەکانی‌و چ رۆمانە بەناوبانگەکەی (تاراس بۆڵبا).

لە ئامادەیی نیژین دا بەهرەکانی گۆگۆل یەك یەك دەردەکەوتن. رەسمی باشی دەکرد، کورتە چیرۆکی باشی دەنووسی، سەبارەت بە کۆمیدیا زۆری حەز لێدەکردو شیعریشی دەگوت.

هیچ بەرهەمێکی ئەم قۆناغەی ژیانی گۆگۆل لە دەستدا نییە،و گۆگۆل بە خۆی سوتاندوونی. لە کۆتایی قۆناغی ئامادەیی دا لە کەڵکەڵەی ئەوەدا بوو بە زووترین کات خۆی بگەیەنێتە شاری پوتروسبۆرگ‌ولە پایتەختدا شتێك بە شتێك بکات، لە ئامادەیی نیژیندا بە چاولێکەریی ئامادەیی بە نێوبانگی تسارسکویە سلو، کە نەجیمزادەکانی پایتەخت لەوێدا دەیانخوێند، رۆژنامەیەکیان دروستکرد بوو وبەرهەمی قوتابییەکانیان تیا بڵاودەکردەوە. گۆگۆل لەم رۆژنامەیەدا یەکەم رۆمانی بە ناونیشانی (برایانی تڤیردیسلاڤیچی) بڵاوکردەوە کە لاسایی ساڵنامەکانی ئەڵمانی کردبووەوە کە لەو سەردەمەدا باو بوو. دوای ئەوە درامایەکی بە ناونیشانی (رێگران) بڵاوکردەوە کە دیارە لاسایی شیلەری کردووەتەوە. هەروەها هەندێ شیعری شۆخی‌و پێکەنینۆکی بڵاوکردەوە کە شتێکی تازەیان تیا نەبوو. بۆیە بە هێڤی بوو کە لە پایتەختدا زیاتر پێش بکەوێ. لە کتێبێکدا کە بە ناونیشانی (ئیعترافەکانی نووسەرایەتی) نووسیویەتی، بەم جۆرە وەسفی ئارەزوو وکەڵکەڵەکانی ئەو زەمانە دەکات: "لەو ساڵانەدا کە بیرم لە ئایندەی خۆم دەکردەوە، هەمیشە وام تەسەور دەکرد دەبمە پیاوێکی ناودار، مەیدانێکی کراوەم لە بەردەما دەبێ‌و کاری گەورە بە قازانجی خەڵکی دەکەم‌و وام خەیاڵ دەکرد کە بە تایبەتی کارێن دیوانی (کارگێڕی) بۆ پێشڤەچوونی خەیاڵەکانی من وبۆ وەدیهاتنی خولیاو ئارەزووەکانی من زەمینەیەکی یەکجار لە بارو شایستە دەبێت".

گۆگۆل بەم خەیاڵانەوە لە ساڵی ١٨٢٨دا کە نۆزدە ساڵان بوو رێگەی پایتەختی گرتە بەرو بە هەزاران خولیاو ئارەزووی ئەدەبی‌و سیاسییەوە خۆی بە پوتروسبۆرگدا کرد. وەکو گەلێك لە خەڵکی ئۆکراین هەم حەنەکچی‌و هەم خەیاڵاوی، هەم خەیاڵڕێس و هەم حەقیقەت بین، هەم

وردبین‌و هەم چاولێکەر بوو، بەڵام هەندێ سۆختێن دیکەی هەبوون کە لە خەڵکی ئۆکرایندا نەبوون، ئەوەیش ئەمە بوو کە مرۆڤێکی مەندومەنگ‌و توندە تەبیعەت‌و تووڕە بوو، بەڵام دڵناسک نەبوو.

لە گیرودارو ململانێی پایتەختی تزاراندا گۆگۆل هیچ دۆست و ئاشنایەکی نەبوو، هەموو ئەو دژواری‌و ناڕەحەتیانەی لە ژیانی شارێن مەزندا دێنە پێشێ، لەو روویدا. زۆری حەز لێبوو، لە کاری دەوڵەوتیدا دابمەزرێ‌و، هەوڵی فرەی دەدا کە لە شانۆدا بەشداری بکات، بەڵام سەر نەدەکەوت‌و کاریگەریی ئەم هەوڵە بێهودانە لە بەرهەمەکانیا خویایە. لەم سەردەمەدا لێبڕا بچێتە ناو ژیانی ئەدەبییەوەو یەکەم شتێك کە بڵاوی کردەوە چامەیەك بوو لە ژێر سەرناڤی "گانتس کوخلگارتن" کە بە هەمان رێبازی رۆمانتیکی سەردەمی قۆناغی خوێندنی ئامادەیی نووسی بووی‌و لە راستیدا وەسفی ناکامی خۆی بوو لە ڤیان‌و ئاشقێنیدا. ئەم قەسیدەیەی بە ناوی خوازراوی (ڤ. ئالوڤ – V. Alov) بڵاوکردەوە، بەڵام تاقە کاریگەریی ئەم بەرهەمە ئەوە بوو کە (ن. پالوڤی– N. Palevoi)ی رەخنەگری ئەو زەمانە گوتارێکی توندی تەوسامێزی لە رۆژنامەی (تەلەگراف مۆسکۆ)دا لەسەر نووسی‌و کەس قەسیدەی ناڤبری نەکڕی. گۆگۆل هەموو ئەو نوسخانەی کە لای کتێبفرۆشییەکانی دانا بوون وەرگرتەوەو بەو پارەیەی کە لە دوای چاپکردنی قەسیدەی ناڤبری بۆی مابووەوە ژوورێکی بە کرێ گرت‌و هەموو نوسخە نەفرۆشراوەکانی لەو ژوورەدا سووتاند. لەم قۆناغەدا ئارەزووی سەردانی زاگەی خۆی دەکرد، سەردانێکی شاری "لوبك"ی لە ئاڵماندا کردو لەوێندەرەوە بەرەو مەفتەنی باب‌و باپیرانی خۆی رۆیی‌و لەو ماوەیەدا کە لە شاری نیژین مایەوە رێبازی نووسین‌و نووسەرایەتی خۆی گۆڕی و لێبڕا ئەو نەقڵ‌و حیکایەتانەی کە لە منداڵی را لە مەفتەنی خۆی بیستووی‌و ئەو سەربورو بەسەرهاتانەی کە لەمەڕ خەڵکی ئۆکراین لە بیری ماون بنووسێتەوە، ئەوەبوو یەکەمین کۆچیرۆکی لە ساڵی ١٨٣١دا لە ژێر سەرناڤی (شەوانێك لە کێڵگەیەکی نزیکی دیکانکا)دا بڵاوکردەوەو ئاقیبەت ئەو شۆرەتەی لە ئەدەبیاتدا ئارەزووی دەکرد هاتە دی. ئەم چیرۆکانە هەوەڵجار لە گۆڤاری (یاداشتەکانی نیشتمان)دا بڵاو بوونەوە، چونکە بە تەواوەتی بوونە مایەی سەرنج‌و بایەخی خەڵکی ئیدی گۆگۆل لەوە بەدواوە چەند چیرۆکێکی دیکەی بەناونیشانی "هەفتە بازاڕی ساراچینتسی" (ناوی گوندەکی نزیکی زاگەی خۆیەتی)و "شەوی جەژنی سەن جان"و "شەوی مانگی مایس"ی بە هەمان شێواز بڵاوکردەوە.

گۆگۆل ئەم چیرۆکانەی بە شێوازێك نووسی کە بەر لەو پوشکین دەست پێشکەری تێدا کردبوو، بەڵام چونکە شەقڵ‌و مۆرکێکی ناوچەییان هەبوو وجوانیە مادی‌و مەعنەوییەکانی ئۆکراینی بە باشترین شێوە دەردەبڕی، لە چیرۆکەکانی پۆشکین جیاوازترو پەسندتر بوون‌و بە شێوەیەکی نا راستەوخۆ رێگەی ئەدەبیان بە گۆگۆل نیشان دا. لەم سەردەمەدا گۆگۆل ئاقیبەت توانی بووی لە کاری دەوڵەتی دابمەزرێ‌و لەوە بەدواوە بە خەیاڵی ئاسوودە درێژەی بە کارە ئەدەبیەکانی خۆی دا.

گۆگـۆل كـۆ چـیرۆكی "شـەڤەریانیٚ لـە كیٚڵگەیـەكی نزیكـی دیكانكـا"ی بـە نیـوی خۆیـەوە بڵاونەكردبووە، بەڵكو بە نـاوی خـوازراوی "پانكوكنـدو دارسـرخ" بڵاوی كردبـووە. سـەرباری ئـەو زەوق‌و سەلیقە تایبەتیەی كە لە گیٚڕانەوەی ئەم چیرۆكانەدا بەكاری هیٚنا بوو، وەسـفیٚكی دڵگیری سروشتیانیش تیٚدا بوو. خەسڵەتیٚكی سـەرەكیانش هـەبوو، ئـەویش ئـەوە بـوو كـە گۆگـۆل یەكـەم كەس بوو كە ویٚنەیـەكی شـاعیرانەو زنـدووی خـەڵكی سـادەو گوندییانی دووره دەسـتی روسـیای هیٚنا بووە ناو ئەدەبیات‌و هەر ئەمەش بووە هۆی رەونەق‌و رەواجی ئـەم چیرۆكانە. ئـەم چیرۆكانە بە ئەندازەیەك دەنگیان دایەوەو پەسند كران كە پۆشكینشیان، كە لـەو سـەردەمەدا لـە هـەرەتی شـۆرەتی خۆیـدا بـوو، راكیٚشـاوە. پوشـكین دەربارەیـان دەنووسـیٚت‌و دەڵیٚـت: "ئیٚسـتا لـە خویٚندنەوەی كتیٚبی (شـەڤەریانیٚ لـە كیٚڵگەیـەكی نزیكی دیكانكا) بوومـەوە. جـوانی ئـەم كتیٚبـە سەرسامی كردووم. ئەو شیرین زمانی‌و حەقیقـەت بیٚژی‌و ناسكی‌و راستگۆیی‌و دڵسـۆزییەی كـە بـیٚ هـیچ غـەل‌و غەشـیٚك‌و بـیٚ هـیچ زیٚـدەرۆیی‌و رواڵـەتبازی‌و هەنـدیٚ جـار لەگـەڵ هەسـتی زۆر شـاعیرانەدا بەرجەسـتەیان كـردووە، هـەر هـەمووی لـە ئـەدەبیاتی ئـەمڕۆی ئیٚمـەدا بـیٚ پیٚشـینەیەو ئاسایی نین، هیٚندەیان كار تیٚكردوم كـە هیٚشـتا وەئاگا نەهاتوومەتـەوە، پانكو كنـدو دارسـرخ، دەتوانیٚت بە جۆریٚ خەڵكی بیٚنیٚتە پیٚكەنین كە هیچ كەسیٚكی خـەڵكی پایتـەخت بـە تـۆزی پیٚیـدا نەگات. بیستوومە كاتیٚ كە وەشانكاری كتیٚبەكە چووبوو بۆ ئەو چاپخانەیەی كـە ئـەم كتیٚبـەیان لیـی چـاپ دەكـرد، سـەیری كردبـوو پیـت چنـەكان دەسـتیان بـە ورگیانـەوە گرتـووەو پیٚدەكـەنن. سـەركاری چاپخانەكە پیـی گوتبـوو هـۆی پیٚكـەنین‌و خۆشـحاڵی كریٚكارەكـان ئـەو كتیٚبەیـە كـە خـــــــــــەریكی پیـــــــــــــت چـــــــــــــنینەكەین.
هەڵبەتە ئەگەر (مولیرو فیلدینگ)ش بیانتوانیبا چاپكەریٚن بەرهـەكانیان بـەو جـۆرە بیٚننـە پیٚكـەنین خۆشـحاڵ دەبـوون. مـن پیرۆزبـایی لـە خـەڵكی دەكـەم كـە كتیٚبیٚكـی ئەوەنـدە دڵگیریـان بـە دەسـت كـەوتووەو لـە نـاخی دڵـەوە ئومیٚـدەوارم كـە نووسـەری كتیٚبەكـە سـەركەوتنی دیكـەش بـە دەسـت بیٚنیٚ" ئەم نووسینەی پوشكین باشترین دەربڕی بیروبۆچوونی خەڵكی ئـەو سـەردەمەیە سـەبارەت بەم چیرۆكانەی گۆگۆل.

گۆگـۆل، لـە سـاڵی دواتـردا بەشـی دووەمـی كتـیٚبی "شـەڤەریانیٚ لـە كیٚڵگەیـەكی نزیكـی دیكانكـا"ی بڵاوكـردەوە كـە چـیرۆكی "ئیڤـان فیـودوروفیچ و پـوری" بـە جـوانترین چـیرۆكی ئـەم بەشـەو بـە شـاكاری ئـەو دیٚتـە ژمـاردن. گۆگـۆل لـەم بەشـی دووەمـدا زیـاتر بـە نـاو وردەكارییـان كەوتووەو بە زمانیٚكی روونترو وردتر وردەكارییەكانی ژیانی خەڵكی ژیٚر دەست‌و دەستكورتی‌و ناڕەحـەتی‌و بەدبەختییەكانیانی راڤەو شرۆڤە كردووەو بەمجۆرە گۆگۆل رۆژ بە رۆژ پتر لە رای گەشەپیٚدانی شیٚوازی خۆیدا كە شیٚوازیٚكی تازە بووە لـە ئـەدەبیاتی روسیدا، تیٚكۆشـاوەو لایەنـە ئەریٚنییەكانی ئـەم ریٚبازە تایبەتیـەی خـۆی‌و مرۆڤدۆسـتی‌و سـادەیی‌و روونـی‌و رەوانـی تایبـەتی نووسینی خۆی زیاترو زیاتر پەرەداوە.

گۆگۆل، لە سـاڵانی ١٨٣٣و ١٨٣٤دا هەنـدیٚ چیرۆكی دی نووسـی‌و لـەو بەینـەدا دەسـتی دایـە دانانی كتیٚبیٚك لە ژیٚر سـەرناڤی "میٚژووی قۆزاقانی مالاروسیا"و لـە زنجیرە وتاریٚكدا رای خـۆی

دەربارەی دانانی ئەم کتێبە رونکردووەتەوەو گوتوویەتی مەبەستی ئەمەیە کە داب و نەریت و ئاکارو رۆحیاتی خەڵکی ئۆکراین لەم ڕێگەیەوە نیشان بدات.

لە ساڵی ١٨٣٥دا کتێبێکی دیکەی بەناونیشانی "میرگۆرۆد- Mirdgorod" بڵاوکردەوە. میرگۆرۆد ناوی ناوچەیەکە کە گۆگۆل لەوێندەر هاتووەتە دنیا، ولەژێر ئەو ناونیشانەدا نووسی بووی: "ئەم چیرۆکانە بە درێژەی شەقەریانی کێڵگەیەکی نزیکی دیکانکا دەژمێردرێن".و ناوی خوازراوی (پانکوکندو داروسرخ)ی لابرد بوو وبۆ یەکەمجار کتێبەکەی بە ناوی راستەقینەی خۆیەوە بڵاوکردبووەوە. ئەگەرچی گۆگۆل ئەم کتێبەی بە درێژەو تەواوکەری کارەکانی پێشووی خۆی دەزانی. بەڵام لە راستیدا حەقیقەتجۆیی ئەوی بە شێوەیەکی تر دەنواندو نیشان دەدا، دیمەنێن تاریك وترسناکی ژیانی خەڵکی رۆژگاروگەندەڵی و تەماعکاریو نەفس نزمی گەورە موڵکدارانی بە وردیو لە روانگەیەکی دروست وبە دڵسۆزییەکی تایبەتییەوە نیشان دەدا. یەکێك لە چیرۆکەکانی ئەم کۆچیرۆکە، چیرۆکێکە بە ناونیشانی: "چۆن ئیڤان ئیڤانۆڤیچ و ئیڤان نیکولایوڤیچ لێکدی تۆران" کە بە یەکێك لە شاکارەکانی گۆگۆل دەژمێردرێ.

هەمان ئەو ناسکیو شۆخیبازیانەی کە گۆگۆل لە چیرۆکەکانی دیکەی خۆیدا بە کاری بردووە تێهەڵکێشی ئەم کۆچیرۆکەشی کردووە، بەڵام لە ژێر ئەم دڵگیریو ناسکیو جوانی دەربڕینەدا هەندێ ژەهرخەن هەیە کە نیشانەی ئەوپەڕی رەنجبێوەریو مەینەتیو کڵۆڵی خەڵکی ئەو رۆژگارەیە، وهەر بۆیەش رەخنەگری ناودار بیلینسکی دەیگوت: "خەندەکانی گۆگۆل ئاوێتەی تاڵین".

وێڕای هەموو ئەمانەش گۆگۆل هێشتا بە تەواوەتی لە کاری خۆی رازی نەبوو، پێی وابوو هێشتا نەیتوانیوە بە دڵی خۆی مەزناهیو قارەمانیەتی خەڵکی مەفتەنی خۆی بەرجەستە بکات، لەبەر ئەمە دەستی دایە نووسینی کتێبێك کە زوو بە زوو بە نێوی (تاراس بولبا)ەوە لە ساڵی ١٨٣٥دا بڵاوبووەوە. ئەم کتێبە لە راستیدا داستانی نەتەوەیی قوزاقانی ئۆکرانیەو هەرکە بڵاوبووەوە رەونەق و رەواجی تەواوی پەیدا کردو لەو زەمانەوە تا نەو یەکێکە لە جوملەی شاکارە ئەدەبیەکانی جیهان. گۆگۆل بەر لەوە هەمیشە لە هەوڵی ئەوەدا بووە بودەڵەیی و نەفس نزمیو تەماعکاریو چاوبرسیەتی موڵکدارانی مەفتەنی خۆی راڤەو شرۆڤە بکات. لەم چیرۆکەدا بە پێچەوانەوە سیفەتێن مەردانەو جوامێریو قارەمانێتی دلاوەرانی مەفتەنی بابو باپیرانی خۆی نیشان داوەو نواندووە.

لە هەمان ساڵی ١٨٣٥دا پوشکین گۆڤاری (سەردەم)ی لە مۆسکۆ دەرکردو گۆگۆلیش لە جوملەی ئەو نووسەرانە بوو کە هاوکاری دەگەڵ گۆڤاری ناڤبریدا دەکرد. تێکەڵ بوون دەگەڵ گەورە نووسەرانو شاعیرانی پایتەخت وچوونە کۆڕو ئەنجوومەنە ئەدەبیەکان رۆژ بە رۆژ هونەری سروشتیو خۆڕسکی گۆگۆلی زیاتر گەشاندەوەو توانای نووسەریی زیاد کرد. لەم قۆناغەدا گۆگۆل چەندین چیرۆکی بەنێوبانگی بڵاوکردەوە کە زۆربەیان بە شاکار حەساو کراون میناکی (وێنە، شەقامی کەناری نڤا، یاداشتنامەی شێتێك، کەپو، گالیسکەو پاڵتۆ) کە تۆزێ درەنگتر بڵاوی کردووەتەوە.

لـه هـەموو ئـەم چـیرۆکانەدا حەقیقـەتجۆیی و واقیعبـینی گۆگـۆل بـە باشـترین شـێوە دیـارەو بەوپـەڕی وەسـتاییەوە پـەردە لـە رووی گەندەڵییـەکانی کۆمەڵگـەی ئـەو رۆژگـارە هەڵـدەماڵیٚ و لـە هەموو شـوێنێکدا بێـزاری و نـەفرەتی ئاشـکرای خـۆی لـە جڵـەودارانی گەنـدەڵ و سـتەمکارانی ئـەو زەمانەو بەفیڕۆدانی پارەوپول، بە وشـە دەسـپێڕیٚ و هـەر ئـەم گیـانی رەخنـەگری و ئازادیخوازیـەی کە لەم بەرهەمانەی گۆگۆلدا هەن، کردویانن بە شاکارێن ئەدەبی جیهانی.

گۆگۆل، لە ساڵی ١٨٣٦دا شانۆنامە بەناوبانگەکەی (موفەتیشی) بڵاوکردەوە. بڵاوبوونـەوەی ئەم کۆمیدیا بەنێوبانگە بە ئەندازەیەك لە ئەدەبیاتی روسیدا گرینگە کە دەشێت بگـوتریٚ گۆگـۆل بـەو کـارەی ئـەم ژانـرە ئەدەبیـەی لـە زمـانی روسـیادا ئەفرانـدووە. پۆشـکین کـە بـۆ کۆکردنـەوەی بەڵگەنامەو دیکۆمێنتەکانی راپەڕینی پوگاچوف بۆ شاری ئورنبۆرگ چوو بوو، لەویٚ بە هەڵە بـەو موفەتیشـەیان زانـی بـوو کـە چاوەڕوانی هـاتنی بـوون لـە پایتەختـەوە، ئیـدی لـە گەڕانـەوەدا ئـەم چـیرۆکەی بـۆ گۆگـۆل گێڕابـووەوەو گۆگـۆلیش دوای ماوەیـەك ئـەم کۆمیدیایـەی لـەو چـیرۆك و سـەربورە واقیعیـەوە هـەڵێنجا بـوو: خیلسـتاکوف نـاوێکی گـەنجی سـەرگەردان و بـیٚ هونـەر و بادەنۆش لە سان پوتروسبۆرگەوە لە پشووی هاوینـەدا، بـە مەبەسـتی دیـدەنی ماڵبـاتی خـۆی بـۆ شارستان دەڕوات و لە رێگەدا لە شارۆچکەیەکی بچووکدا پـارەی لێدەبڕیٚ و چیوای وای نـامێنیٚ بـۆ زنـدان بڕوات، لـە ئەنجامـدا خەبـەر دەزانـیٚ کـە سـەرانی دایـەرەکانی شـار چاوەڕوانی هـاتنی موفەتیشـێکن کـە لـە پایتەختـەوە بۆیـان دانـراوە، ئیـدی خـۆی لـە جێـی ئـەو موفەتیشـە دادەنـیٚ و بەمجۆرە یەك بە یەکی کار بەدەست و مامۆرانی دەوڵەت لەو شارە بچووکەدا پیـاو سـاختەچیاتی و نا دروستی و بەرتیل خۆری و دزی خۆیانی بۆ دەنوێنن. لـەم بەینـەدا حوکمڕانی شـار تەنانـەت بـۆ رەزامەندی ئەو ئامادەیە ژن و کیژەکەی خۆیشی عەرز بکات.

گۆگۆل لەم شاکارە زندووەی خۆیدا ژمارەیەکی زۆری لە خەڵکان وەسف کردووەو هـەر چـەندە هەنـدێکیان لێکـدی دەچن و هـەمان گیـانی سـاختەچیەتی و پانکردنـەوەو ریابێـژی لـە هەموویانـدا یەکسانە، ئەوجاش بە باشترین نموونەی سەردەمی خۆیان و کاربەدەستانی دەوڵـەتی ئـەو رۆژگـارە دێنە ژماردن و بۆیە زۆربەی کاراکتەرانی ئەم کۆمیدیایە لە روسیادا بـوون بـە داسـتانی سـەرزاری هــەموو خــەڵکی. گۆگــۆل لــەم کۆمیدیایــەدا گــەورەترین خــەوش و کێماســی کۆمەڵایــەتی ئــەو رۆژگـارەی، کـە بریتییـە لـە بـەرتیلخۆری و غـەرەزداری هـەموو کاربەدەسـتان و تەنانـەت دادوەرو قازیانی دەوڵەتی، بە باشترین و جوانترین شێوە نیشانداوەو لە هەموو ئەو نووسـەرانەی تـری وەك کانتمیرو فن ڤیزین و کریلوف و گریبایدوف کە لەم بوارەدا کاریان کـردووە بـە دەسـەڵات تـر خـۆی نوانـدووە.. ئـەوەی سـەیرە دەوڵـەتی ئـەو رۆژگـارە زۆر بـە خوێنسـاردی پێشـوازیان لـەم کۆمیـدیا جوانــە کــردو ئیمپراتــۆر نیکــۆلا بــە خــۆی مۆڵــەتی نمایشــکردنی داوەو لــە شــەوی یەکــەمی نمایشەکەدا ئامادە بووەو تەنانـەت بـە خـۆی لـە پـێش خـەڵکانی تـردا لـە چەپڵەی داوەو بـووە بـە سەرمەشـقی خەڵکەکـە. ئـەم کۆمیدیایـە (جـەنابی موفـەتیش) هێشـتاش کـە نمـایش دەکرێـت، سەرنجی خەڵکی روسیا رادەکێشێت و بە باشترین شێوە ژیانی کـارگێڕی بـەر لـە سـەد سـاڵ وەبیر دێنێتەوە.

گۆگۆل لەم بەرهەمانەدا وا دەنوێنێ تا ئەندازەیەك باوەڕی وابووە خەڵکی بەدروستی پەیان بە مەبەستی ئەو نەدەبردو خویایە زیاتر بۆ دڵی خۆی شتی نووسیوە تا بۆ رەزامەندی خەڵکی، بۆیە جارجارێك جیلوەیەکی تایبەتی لە بەرهەمەکانیا هەیە کە پێویستە بەیەکێك لە تایبەتمەندییە گشتییەکانی رۆماننووسانی روسیای ئەو رۆژگارە بزانرێ‌و ئەویش ئەوەیە کە نووسەر لە پاڵ ئەوەدا کە هەوڵیداوە بودەڵەیی‌و زەبوونی‌و بێ کەڵکی ئەو کەسانەی کە وەسفی کردوون بەرجەستە بکات، بێ ئینسافیشی دەرهەق نەکردوون.هەرچەندە لە زۆربەی بەرهەمێن خۆدا ئەم جۆرە کەسایەتییانە وەکو ئەهریمەنانی راستەقینە نیشان دەداو هیچ ناشیرینی‌و بەدکارییەکیان ناشارێتەوەوهەندێ جار پێی موبالەغەو زێدەڕۆیی زۆر بەرز دەکاتەوە، بەڵام وێڕای هەموو ئەمەش لە تۆ وایە خۆشی دەوێن‌و نەك هەر نەفرەت‌و بێزاری خۆی دەشارێتەوە بەڵکو دڵیشی پێیان دەسووتێ‌و لەوەیە لە دڵی خۆدا عوزریشیان بۆ بێنێتەوە، رەنگە ئەگەر پسپۆڕانی کۆمەڵناسیش بیانویستایە لەم بوارەدا قسان بکەن هەمان تۆنیان هەڵبژاردیە.

لە باری تەکنیکی شانۆییەوە هەندێ ئێرادو عەیبیان لەم کۆمیدیایەی گۆگۆل گرتووەو گومان لەوەدا نییە کە دوا پەردەی کۆمیدیای ناڤبری لاسایی کردنەوەوەیەکی کۆمیدیا بەناوبانگەکەی (بێزار لە خەڵکی)مولیێری فەرەنسییە.

شۆرەتی لە رادەبەدەرو نا ئاسایی کۆمیدیای موفەتیش، کەڵکەڵەو خولیایەکی سەیری لای گۆگۆل چێکرد کە سەرانسەری ژیانی ئایندەی تا دەمی مەرگ ژەهراوی کردو ئەم نووسەرە هەرە مەزنەی رۆژ بە رۆژ پتر لەسەر لاڕێ مکوڕتر دەکرد.

لە راستیدا ئەو هەستە پەنهان‌و گیانە عیرفانی‌و سۆفیاتیەی کە لەودا هەبوو لەم سەروبەندەدا هاتە کوڵ‌و جۆش‌و گۆگۆل وایزانی دەبێ پایەی واعیزو تەنانەت پێغەمبەر بۆ خۆی وەدەست بێنێ‌و ئیدی لەو رۆژەوە تا دوا رۆژی ژیانی بە دووی ئەو پایەیەدا دەگەڕا کە بەرزترین ئەرکی رێنوێنی‌و پەیامی ئاسمانی خۆی ئەنجام بدات‌و گرینگترین بەرهەم کە ئەم خولیایەی بێنێتە دی، بەرهەم بێنێ. هەر بەم خەیاڵە سەفەرێکی بۆ دەرەوەی روسیا کردو ماوەیەك لە ئەسپانیاو مودەتێك لە رۆما مایەوەو ئەنجام لە ساڵی ١٨٤٢دا بەشی یەکەمی "گیانە مردووەکان"ی بڵاوکـــردەوە.

گۆگۆل ئەم کتێبەی خۆی بە (بەیتێك) زانیوەو ئەمەش خۆی لە خۆیدا ئەوە دەگەیەنێ کە لەو قۆناغەدا چۆن لە نهێنی کاری خۆی بێ خەبەر بووە، چونکە لە راستیدا لایەنی لاوانەوە پتر لەم کتێبەدا زاڵە. قارەمانی ئەم چیرۆکە کە چیچیکۆڤ ناوە، پیاوێکی سەیرە، کە کار بەدەستی گومرك بووەو چونکە بە تاوانی قاچاخ دەریان کردووە بۆ قەرەبووکردنەوەی ئەم زیانە دەستی داوەتە ساختەچێتیەکی فرە. لەو رۆژو زەمانەدا ژمارەی زەرخرێی هەر موڵکدارێك لە کاتێکی دیاریکراودا سەرژمێری دەکران‌و تا سەر ژمێرییەکی تازە ئەم ژمارەیە نەدەگۆڕا، ژمارەی ئەو کۆیلەو زەرخرییانەی کە لەسەرژمێری یەکەمدا قەید کرابوون هەموو جۆرە سەودایەکی مینا کڕین‌و فرۆشتن‌و گۆڕینەوەو رەهن‌و بارمتەیان پێ دەکراو هەر یەکێك لەو زەرخرێیانە بە زاراوەی ئەو زەمانە "یەك گیان"یان پێدەگوت.

چیچیکۆف مرخی لەوە خۆش کردبوو "گیانە مردووەکان" واتە ئەو کۆیلەو زەرخڕێیانەی کە مردبوون‌و هێشتا ناویان لە تۆماری حکومەتی دا رەش نەکرابووەوە بە نرخێکی هەرزان بکڕێت‌و لە بانقێکدا بە بارمتەیان دابنێ‌و پارەیەکی مۆڵ بە دەست بێنێ. ئەم چیرۆکە باس‌و شرۆڤەی ئەو سەفەرو سەودایانەیە کە کڕیاری "گیانە مردووەکان" واتە چیچیکۆف لەگەڵ عەرەبانچیەکەی خۆیدا کە سلیفانی ناوە لێرەو لەوێی دەکات‌و لەگەڵ کاربەدەستانی ئەم مەیدانەی دەوڵەتدا سەروکارو کەین وبەینی هەیە. گۆگۆل ئەم بابەت‌و نێوەڕۆکەی بە جۆرێ فراوان کردووەتەوە کە هەموو چینی دەسەلاتداری ئەو رۆژەی هێناوەتە ناوناوان. ئەو نموونە بەرجەستانەی کە گۆگۆل وەسفی کردوون بەم شێوەیەیە: مانیلۆڤ مولکدارە، خاوەنی چەند کۆیلەو زەرخڕێیەکە، کەسێکە کە سەر بە هیچ چین و توێژێك نەبووە، هیچ بیروباوەڕێکی روون‌و هیچ ئاین‌و داب‌و نەریتێکی نەبووە. نۆزدریوف پیاوێکی ئەهلی رابواردن‌و خۆشگوزەرانیە کە هەموو کەسێك بە "تۆ" بانگ دەکات‌و لە قوماردا شەق دەوەشێنێ‌و میوانەکانی خۆی دارکاری دەکات. سوباکیوڤیچ کە پیاوێکی دلاوەرەو لە هیچ کارێك کە سوودێکی بۆ ئەو هەبێ ناپرینگێتەوە، کوروبوچکا، ژنێکی پیری تەماعکارە کە هیچ خەون‌و خەیاڵێکی نیە جگە لە زیادکردنی ژمارەی کۆیلەکانی‌و پاشەکەوتکردنی پارەکانی خۆی. کاربەدەستان‌و مامورانی دیکەی دەوڵەت‌و تەنانەت خەڵکی شاریش، کە سەروکاریان دەگەڵ ئەواندا هەیە لە گۆشەنیگای گۆگۆلەوە شایستەی رێزو حورمەتێکی زیاتر نەبوونەو وێڕای ئەوەی کە دادسێنی شار پیاوێکی نەفس نزم‌و خوێری‌و بەدکردەوە بووە سوباکیوڤیچ دەربارەی ئەو گوتوویەتی تاقە پیاوی تەواو ساغە کە لەم شارەدا هەیە.

ئەم کتێبەی گۆگۆل وێنەیەکی دروستی بارودۆخی ئەو زەمانەی روسیایە، پوشکین کە خوێندوویەتیەوە گوتوویەتی: " خودایا ئەم روسیایەی ئێمە چەند خەمناکە!" گۆگۆل زەبەر دەستی وبەرزە خەیاڵی خۆی لە بەرجەستەکردنی ئەو وەزع‌وحاڵەدا نیشانداوەو تەنانەت بچووکترین‌و نزمترین کەس‌و کارکتەرانی پێناسە کردووە. زمان‌و داڕشتنی گۆگۆل لەم کتێبەدا هەندێ جار رەمەکی‌و هەندێ جار ئەدەبی‌و هەمووجار لەو پەڕی روونی‌و رەوانی دایە، گۆگۆل بە خۆی گوتوویەتی کە بابەتی ئەم کتێبەشی لە پۆشکین وەرگرتووە کە ئامۆژگاری کردووە کە سیرڤانتسی نووسەری زۆر بە ناوبانگی ئەسپانیایی بکات بە سەر مەشقی خۆی، و لە ساڵی ١٨٤٠دا کە لە شاری رۆما بووە یەکێك لە رۆمانەکانی دیکینزی نووسەری ئینگلیزی دەخوێنێتەوەو لەمەوە دیارە کە لە نووسینی ئەم کتێبەدا چاوی لە هەردوو گەورە نووسەری ناڤبری کردووە. هەڵبەتە دەبێ ئاگامان لەوە بێ دیکنز هەرگیز ئەو بەزەیی‌و سۆزەی نەبووە کە گۆگۆل دەرهەق بە خەڵکی رەش‌و رووت هەی بووە. ئەم هەستی بەزەییە سەبارەت بە خەڵکی بێنەواو چەوساوە کە لە خەسڵەتێن نەتەوەیی نەژادی سلاڤییەکانە، لە بەرهەمێن گەلەك لە نووسەرانی گەورەی روسیادا دەبینرێ‌و ئەو نەفرەت‌و بێزارییەی کە لە ئەدەبیاتی میللەتانی دیکەدا دەربارەی ئەم جۆرە خەڵکانە هەیە لە ئەدەبیاتی روسیدا کەمترەو لە گۆگۆل بترازێ، دۆستۆفسکی‌و لیڤ تولستۆی‌و ماکسیم گۆرگیش، بە نەفرەتەوە ئەم جۆرە خەڵکەیان باس

نەکردووەو لـە بەرجەستەکردنیاندا ئەوەنـدە دەستیان دانـەگرتووە. هـۆی ئەمـەش ئەمەیـە کـە لـە روسیای تزاریدا زوڵم و زۆرداریو زێدەگاڤی دەرباروودەربارییانو کاربەدەستانی دەوڵەت دەرهەق بە خەڵکی رەش و رووت بە رادەیەك بووە کە هەرگیز خەڵکی نەیان توانیوە ئەوە ساغ بکەنەوە کە ئەم کەسەی سەرکوێرو سەرشۆڕ کراوە، بە خۆی ئەم تەنەزولە سایکۆلۆژییەی فەراهەم کردووەو بە خۆی سەبەبکاری زەبوونی خۆیەتی یان دەزگای دەوڵەت بە زەبری زوڵم و زۆرداری، رۆژی بەم رۆژە گەیاندووە، باشترین پێناسەی ئەم وەزعو حاڵە ئەم دەربڕینەیە کە گۆگۆل لە نامەیەکدا بۆ دۆستێکی خۆی نووسیویەتی: "نـۆرینی خـەماوی ورەفتـاری میللـەتی ئێمـە کـاتێ کـە کۆمـەکی دوور خراوان بۆ سیبریا دەکەن، وەیاد بێنەوە. هەرکەسەو هەرچییەکی هەبێ دەیهێنێ، یەکێك خـواردن، یـەکێك پـارەو پـول، یـەکێك...." مێـژوو زۆر جـاران گـەواهی داوە کـە لـە نێـو ئـەم دوور خراوانـەدا پیـاوانی زۆر شـەریفو ئابڕومەنـدو زۆر هونەرمەنـدو تەنانـەت بلیمـەتانی نمـرە یـەکی وڵات هەبوونـە کـە دەوڵـەتو دەزگاکـانی دەوڵـەت بـە نـزمترینو قێزەوەرتـرین خـەڵکی زەمانـەیان داناون، بۆیە جەماوەری خەڵك لە کۆنەوە کردبوویان بە عادەت کە دڵیان بە خەڵکانی لێقەوماوو بێ دەرتان بسووتێو گەورە نووسەرانیش لە جیهانی سۆزو بەزەیی خۆیاندا جێیان بکەنەوە.

سەفەری ئەوروپای رۆژاوای، کە تزار نیکۆلای خەرجیەکەی دابوو، کارێکی یەکجار شوومی کردە سەر دەروونی گۆگۆل، ئەو نووسەرەی کە دەیتوانی بە زەبری هونەر شاکارانی دیکە بە جیهان ببەخشێت بەرە بەرە خۆی لێگۆڕاو وای خەیاڵ کرد کە پێویستە دەستبەرداری ناسکە هونەرەکـەی خـۆی بـبێو مـەقامو پایـەی پێشـەوای ئـاینی هەڵبـژێرێتو بکەوێتـە وەعـزدانو ئامۆژگـاری خـەڵك. زۆر لـە گـەورە نووسـەران ئـەم هەڵەیـەیان کـردووە: شـۆرەتیان لـە بـواری نووسـەریی دا غروورێکـی لاچێکردوونو قەناعـەتیان لا دروسـت بـووە کـە پایـەی رێنـوێنیو وەعزبێژی لە پایەو مەقامی هونەر باڵاترە، لەوە بێ ئاگا بوون کە موڕشیدو رێنوێن گیانی خۆی لە قەبێڵی وەعزو رێنوێنییەکانی خۆی دەکاتو چونکە هەمیشەش بە دڵی موریدو پەیڕەوەکانی نـابێ، ئـەنجامی کارەکـەی مایـەی گومانـە. بـەڵام هونەرمەنـد هـەر چـەندە زادەی دڵـی خـۆی دەبەخشێت، بەڵام دڵی خەڵکی خۆش دەکاتو دڵیان بە دەست دێنێو بە جۆرێ لە دڵیاندا رێی خۆی دەکاتەوە کە ئەنجامی پەیڤەکانی لە هیچ وەعزو ئیرشادێك کەمتر نیە، زۆر جاران رووی داوە کـە بەرهـەمێکی ئـەدەبی کـاری بەرهـەمێکی ئـاینی کـردووە یـان کـاری بەرهـەمێکی شـەرعی ئاسانتر کردووە.

لە کاتێکا بیلینسکی وگرتسن لە هەموو کەسێك پتر ستایشی بەرهەمە ئەدەبیەکانی گۆگۆلیان کردبوو، پێشبینی دابەزین وداڕوخانی قەریحەو بەهرەو زەوقی ئەویان دەکرد. ئەوەی کە زیاتر کاری کردە سەر تەنەزولو دابەزینی گۆگۆل ئەمە بوو کە لەو زەمانەدا هەستی ناسیونالیستی لە روسـیادا رەونـەقێکی زۆری پەیـدا کردبـوو وئـەو رەشـبینییە زۆرەی ئـەو لەمـەڕ وەزع و حـاڵی وڵاتەکەی خۆیدا دەری بڕی بوو، خوێنەرەکانیشی لێ بێزارو تەوەللا کرد.

گاڤێ کە بەشی یەکەمی "گیانە مردووەکان"ی بڵاوبووەوە گۆگۆل بە خۆیشی هەستی کرد کە ئەم کتێبە پەسند ناکرێت، بۆیە عەهدی کرد کە لە بەشەکانی دواتردا بۆچوونو نۆڕینی خۆی

رۆنتر بکاتەوەو جوانیەکانی مەزروبوومی روسیاش نیشان بدات. پێش ئەوەی ئەم کارە بکات وای بە باش زانی کە دڵی خوێنەرەکانی بە دەست بێنێتەوەو بۆ ئەم کارەش لێڕا بەشێك لە نامەو وتارو نووسینەکانی خۆی بڵاوبکاتەوە.

لە ساڵی ١٨٤٦دا بۆ یەکێك لە دۆستەکانی خۆی بە نێوی پلتینڤ – Pletneiv)ی نووسیوە: "هەموو کارێك وەلاوە بنێ و دەست بەم کتێبە بکە. هەمووان پێویستیان پێیەتی". ئەو کتێبەی کە گۆگۆل بەو هەموو گەشبینییەوە باسی دەکردو ئومێدەوار بوو کە ئینجیلێکی دیکە بێ، ساڵی دواتر بڵاوبووەوە، بەڵام بووە مایەی حەیرمان و نا ئومێدی و پەستی هەمووان، چونکە لەم کتێبەدا ستایشێکی لە رادەبەدەری وەزع و حاڵی ئەو رۆژگارەی دەکردو بۆ نموونە لە بەشێکی ئەو کتێبەدا بە ناونیشانی "نامە بۆ دۆستانم" باسێکی (تزاری خۆشەویستی) هاتبوو کە توانای رەهای هەبوو وسەختگیرییە یاساییەکانی ئاسان دەکردو دەردە کوشندەکانی میللەتی دەرمان دەکردو لەلاوە باسی (کڵێسای میللی) کردبوو کە دەتوانرا بە تاقە سەرچاوەی ئیلهامی خواناسی و پارێزکارییان بژمێردرێ.

بەشێکی ئەم کتێبە بریتی بوو لە وەسێتنامەی ئەدەبی و گۆگۆل دەیگوت پێوەیە ئیتر هیچ نەنووسێت چونکە لە ئایندەدا تەنیا خەریکی جسوجۆی حەقیقەت دەبێت تا رۆحی ئەوو عەوامی خەڵکەکە لێی بەرخورداربن. وێڕای ئەمەش خەڵکی هاندەدا سوود لە نووسینەکانی پێشتری وەربگرن و ژێراوژێر ئەم خاڵەی دووپات دەکردەوە کە بێدەنگبوونی نووسەری کتێبی "گیانە مردووەکان" خەسارەتێکی گەورە دەبێ بۆ روسیا.

هەر چەندە گۆگۆل بەو ئاشکراییە ماڵاوایی لە مەیدان و شانۆی ئەدەبیات کرد بوو، ئەوجاش هەر دەینووسی، کە بەشی دووەمی "گیانە مردووەکان"ی نووسی بوو، بە هەندێ لە دۆستەکانی خۆی نیشان دابوو، وئەمەشیان بووە مایەی حەیرمانی خوێنەرەکانی کە چۆن بەهرەو قەریحەی داویەتێ کزی، لەم بەرگی دووەمدا گۆگۆل دیسان چیچیکۆڤ قارەمانی بەرگی یەکەمی هێناوەتەوە ناو ناوان، بەڵام لەم بەرگەدا ئەو وەسفەی روسیای کردووە کە هەموو بە ئاواتیان خواستووە، تەنانەت ئیدیعای ئەوەی کردووە کە شازادەی حوکمڕانی شار کە دژمنی ساختەکاری و نا دروستییە کاربەدەستانی نا دروستی دەوڵەتی لە نێو بردووەو راستی و دروستکاری لە شاردا خستووەتەوە رەواج و بە دەستی موراسۆف ناوێك کە پیاوێکی دەوڵەمەندو دیندارەو کارخانەیەکی هەیە، و لە راستیدا دەوڵەمەندێکە کە گۆگۆل شەقڵێکی پیرۆزی داوەتێ، وەعز دادەدات و چاو لە هەڵەو خەتای خەڵکی دەپۆشێت و روسیایەك هاتووەتە ئاراوە کە مایەی سەرسامی هەمووانە. خویایە کە ئەم موراسوفە لاسایی کردنەوەیەکی (مادلین)ی قارەمانی رۆمانە بەناوبانگەکەی (بێ نەوایان)ی ڤیکتۆر هۆگۆیە.

گۆگۆل بە خۆی دەستنووسی ئەم بەرگەی سووتاندو دووبارە نووسییەوەو جارەکی دیش سووتاندییەوەو تەنیا چەند بەرپەڕێکی پەراگەندەی ئەم بەشە ماوەتەوە کە پاش مەرگی گۆگۆل بڵاویان کردووەتەوە. کاتێکیش کە هەموو بەیازو کتێبەکانی خۆی سووتاندو تەنانەت ئەو موچەیەی کە دەوڵەت دەیدایە، بە هەژارانی بەخشی و بە خۆی گیرۆدەی دەستکورتی بوو، لە

١٨٤٨دا بە مەبەستی زیارەت چوو بۆ ئۆرشەلیم، بەڵام لە جاران پەشێوو پەرێشانتر گەڕایەوە. ئەم پەرێشانیانەی رۆژ بە رۆژ لە زیادی دا بوون، بۆ نموونە لە شوێنێکدا ئۆقرەی نەدەگرت، لەم خانووە دەچووە ئەو خانووە، کە دەچووە هەر خانوویەکی تازە، هەموو دارایی و موڵك وماڵەکەی جانتایەکی چکۆلە بوو کە پڕ بوو لە نامەو گوتارێن رۆژنامان‌و ئەو رەخنەو ئیرادانەی کە دەربارەی ئەو نووسرابوون.

یەکێك لە هاوعەسرانی، سیمای ئەوی بەمجۆرە وەسفکردووە: "پیاوێکی کوڵەباڵای یەجگار لاواز بوو، کە خواروخێچ رێی دەکردوبێ سەروبەروجل‌و بەرگ شپرێو بوو، ئەو فتیلە قژانەی کەوتبوونە سەر هەنیەی‌و کەپووە درشت و زەلامەکەی مایەی پێکەنین بوو". تورگنیف دەڵێت: "سیمای رێوی هەبوو، سەراپای شێوەو رواڵەتی ئاموچیاری شارێکی چکۆڵەی دەنواند" لەم قۆناغەدا ئیدی لە نووسین کەوتبوو وهیچی نەدەنووسی‌و بەزەحمەت قسەی دەکرد. هەندێ جار تای لێدەهات‌و دەکەوتە وڕێنە. سەرەنجام لە ساڵی ١٨٥٢دا کۆچی دوایی کرد. زۆر کەس گوتبوویان کە عیبادەت‌و پارێزکاری کوشتبووی‌و هەندێکی دی گوتویانە لە بەرانبەر ئەو پەیکەرو وێنە مەزەبیانەی کە شەوبێداری بە دیارەوە دەکردن، گیانی سپاردووەو لەو دەمەدا تەمەنی چل‌و سێ ساڵ بووە.

ئەم رووداوە دەنگدانەوەیەکی ئەوتۆی نەبوو، چونکە لە مێژ بوو کاریگەرییەکی بەسەر عەوامی خەڵکییەوە نەبوو، ئەویش بوو بوو بە قوربانی هەمان چارەنووسی شووم، کە زۆربەی نووسەرانی هاونەسلی خۆی دووچاری بوو بوون، چونکە زۆربەی ئەم نووسەرانە هەرکە رووبەڕووی هەزرێن تازە دەبوونەوە، میناکی کەسێك کە لەسەر هەڵدێرێك وەستابێ تووشی سەرەگێژکە دەبوون‌و دەمردن.

کتێبی "نامەێن دۆستانە"ی گۆگۆل، سەر وەختێك دەنگدانەوەیەکی چاوەنۆڕ نەکراوی هەبووە. لیڤ تۆلستۆی ستایشی ئەم کتێبەی کردو خەڵکانێکی دیکەش چاویان لەو کردو لە ساڵانی ١٨٩٣ و ١٨٩٤دا دەیانگوت کە گۆگۆل لەم کتێبەدا پێشبینی زەمانانی دوای خۆی کردووەو تەنانەت لە یەکێك لە چاپەکاندا ئەم کتێبەیان بەناونیشانی "گۆگۆل وەکو پەروەردەکاری ژیان" بڵاو کردبووەوە. بەڵام ئەم گومان و سەهووە دەوامی نەکردو سەرەنجام خویا بوو کە گۆگۆل دەستێکی ئەوتۆی لە فەلسەفەدا نەبووە.

لە راستیدا نرخ و بایەخی راستەقینەی بەرهەمێن گۆگۆل لەوەدایە کە هەست وبیروباوەڕی ئەو کەسانەی بەرجەستە کردووە کە وەسفی کردوون، وشەقڵی هزرڤانیان پێوە دیار نیە. کە سەفەری رومای کردو ماوەیەك لەوێندەر مایەوە زۆر دڵبەندی ئەو رواڵەتکارییە دەربارییەی پاپایان‌و تەشریفاتکاری بەرنامەداری ئەوان‌و گروپە مەزەبییەکان بوو کە لە کۆڵانەکاندا دەیانگێڕاو دڵبەندی کۆڵانە تەنگ و پیسەکان بوو، کەیفی بە خەڵکە نیمچە هوڤیەکانیان دەهات‌و ئیدی رموودەی ئەشرافانی ئەو شارەو کەیف وسەفاو رابواردن‌و هەراو هەنگامەی وان بوو بوو. ئەو موبالەغەو زێدەڕۆییە مەزەبیەی کە لە دوا ساڵەکانی ژیانیدا هەموو حەواسی ئەوی داگیرکرد بوو، وەکو لە نووسراوو نامەکانیا دیارە پێشینەی کۆنی هەبووەو لە منداڵیەوە لەگەڵیدا بووە.

هەمیشە لەمگێزو تەبیعەتی ئەودا ململانێیەك لە نێوان ئیلهاماتی شاعیرانەو مەیلو ئارەزووانی زاهیدانەدا هەبووە کە تا رادەیەك بۆ ماوەیی بووە. پاشان کەڵکەڵەیەکی لا پەیدا بووە کە لە کۆمەڵگەدا پایەیەك بە دەست بێنێ، چونکە وێنایەکی بەتاڵی دەربارەی کۆمەڵگەی زەمانی خۆی کردووەو دابو نەریتی خانەواندەیی ئەم هەڵەیەی لەودا چەسپاند بوو، سەرەنجام خزینی ئەو لە کۆتایی ژیانی دا رۆژ بە رۆژ ترسناکتر دەبوو. لە زەمانی ئەودا هزری زانا و فەیلەسوفانی ئاڵەمان لەو ژینگەیەدا کە ئەو تیایدا دەژیا برەوی زۆری هەبوو، وئەو هەرگیز سەری لەم بیروباوەڕانە دەرنەکردو ئەویان بەرەو رێگەیەك برد کە بەخۆیشی نەیدەزانی دەگاتە کوێ. جا چونکە پیاوێك بوو بە تەبیعەت حەزی بەدەمڕاستیو کوێخاییو ئارامی بوو، خۆ بەخۆ بە رێگەی شۆڕش دا دەڕۆیی.

بەمجۆرە ماوەیەکی زۆر تەنانەت لە ئەنگێزەوسۆنگەی ئەسڵی و بنەڕەتیو واقیعی ئەو گەندەڵیانەی کە لە بەرهەکانی خۆیدا وەسفی دەکردن بێ ئاگا بوو،و گاڤێ کە ویستی چاو بکاتەوەو بیر لە هۆو ئەنگێزان بکاتەوە، بوو بەپاشکۆی هزرو بیری کەسانی دیکە. سەرەنجام بیرۆکەیەکی لاپەیدا بوو کە بەقازانجی دەوڵەت دەرسی ئەخلاقو رەوشت بەخەڵکی دابدات،و باوەڕی وابوو کە ئەگەر حوکمڕانانی و یلایەتەکانی روسیا بێنێتە سەر بونیادە ئەخلاقیەکانی خۆی ئەمە بۆ ئەنجامدانی ئەم پەیامە بەسە.

بەمجۆرە گۆگۆل یەکێکە لەو نووسەرە کەمانەی کە رۆژێك بەر لەوەی مەرگ لە نێویبەرێ بەدەستی خۆیو بەخوایشتی خۆی دەستبەرداری ئەرکە گرینگەکەی خۆی بووەو تەرکی کردووەو نەیتوانیوە تا دوا رۆژی ژیان هونەرەکەی خۆیودەستڕەنگینی خۆی بپارێزێ. چ گومانێك لەوەدانیە کە گۆگۆل مامۆستای رۆمانو دامەزرێنەری ئەم رێبازو رێچکەیە بووە لە زمانی روسیدا، لە رۆماندا گونجاروفو گریگور یوڤیچو لە شانۆنامەدا ئەستڕۆفسکی چاویان لەو کردووە. ئەگەر لە ئاخرو ئۆخری تەمەنیا ئەم بارە ناهەموارە سایکۆلۆژیەی بەسەردا نەهاتبا، بێگومان زۆر شاکاری دیکەی دەخستە سەر ئەو شاکارە نەمرانەی کە لە دوای خۆی بەجێی هێشتوون.

سەرچاوە:

*تاریخ ادبیات روسی(تا پایان دوره پیش از انقلاب)

*تألیف شادروان سعید نفیسی

*چاپ: چاپخامە خواجە

*نوبت چاپ: چاپ دوم (چاپ اول توس)١٣٦٧

گالیسکە

چیرۆکی: گۆگۆل

ئـەم شـارە چـکۆلەیە لـەوەتای ئـەم فـەوجی سـوارەیەی بـۆ هـاتووەو لەوێنـدەر ئۆردوویـەزی کردووە،کـەمێك بوژاوەتـەوەو جم وجـوڵێکی تێکـەوتووە.لـەوەپێش شـارێکی خـامۆش وکرۆکـپ وخـەمناك بـوو.کـاتێ کـە بەسـواری گالیسـکە پێیـدا رەت دەبووی،دیمـەنی خانۆچـکەکان کـە دەیانڕوانییـە شـەقامەکان، بـە جـۆرێ پەسـتیان دەکردیـت وەکـو ئـەوەی لـە قومـارێکی گـەورەدا دۆڕابیـت یـان بـە خوتوخـۆڕایی گەوجێتیـەکت کردبێـت.بـە کورتیەکـەی بـە تـەواوەتی دڵـت دەگـیرا..گەچـکاری و تـەڕاوی دیـواری خانووەکـان بـەری دابـوو وکەوتبوو،لـە جیـاتی سـپی بن،پەڵەپەڵەو پیس بوون.سەربانی خانووەکان،میناکی زۆربەی شارەکانی باشوری وڵاتەکەمان،بە قامیش و هـەژگان پۆشـرابوون.ماوەیـەکی زۆر لـەوە پـێش فەرمانـدارێکی شار،بەمەبەسـتی پـاك و تەمیزی شار،دەستوری دابوو کە گوڵ وگیای نێو باخچەی بەر ماڵەکان لابەرن.کە بە شـەقامەکانی شاردا دەرۆیشتی هیچکەسێکت نەدەبینی،مەگەر بە رێکەوت کەڵەشێرێکت دیبا کە بۆ خۆی بە شەقام یان سەرشۆستە گڵەکاندا پیاسەی بکردبا.شـەقام و شۆسـتەکان خۆڵـەپوتێکی وەهابوو،کە بە کەمترین رژێنە باران دەبوو بە قوروچڵپاو.کاتێ باران خۆشـی دەکردەوە،شـەقام و جادەکـان پڕدەبـوون لـەو چـارەوێ وچـوارپێ قەڵەوانـەی کـە فەرمانـداری شـار نـاوی نـابوون(ژنـە فەرەنسـیان)ئەمانـە دەڕژانـە نێـو شـەقام و سـەر شۆسـتەکان،خۆیان لـەو قـوڕو سـیانەدا دەگەوزاند،حـەمامی گڵیـان دەکرد،دەموقـەپۆزیان لـە گڵ وقوڕەکـە دەردێنـا وبـە جـۆرێ دەکەوتنـە زەڕوزۆڕ کە تۆی رێبوار هـیچ چارێکت نـەدەما جگـە لـەوەی ئەسپەکەت تـاو بدەیت وبـە چوارناڵە ئـەوێ بـەجێ بێڵـی و ئـاوڕی پاشـەوە نەدەیتـەوە.بـەڵام لـەو دەورو زەمانـەدا راسـتت دەوێ هـیچ رێبوارێکیش بەشاردا تێنەدەپەڕی.

جارجارێك ،زۆر بە درەنگەوە،کابرایـەکی موڵکدارت دەبینـی کـە یازدە مسـکێنی نیمچە کۆیلـە ئیشیان لەسەر موڵکەکەی دەکرد،کابرایەك بوو پۆستین بە شان،بەسواری شتێك کە نـەفایتۆن بوو نە گالیسکە،شتێك بوو لە بەینی ئەو دووانەدا،بە تـەق وهـۆڕ بەسـەر خڕکـە بـەردو کـەڤرێن زەلامـدا تێدەپـەڕی و لـە پـەنای کیسـە ئاردەکانـەوە دەیروانییـە ئەمبـەرو ئەوبـەر،ودەی لـە ماکـەرە قاوەییەکەی دەکرد کـە دەگـەڵ نێرە ئەسپێکی خۆرتی لـە عارەبانەکـە بەسـتبوو.تەنانـەت بـازاڕی شـاریش خـەمناك بـوو:دوکـانێکی جلدروون،لـە جیـاتی لەسـەر شـەقامەکەبێ، لـە سوچێکەوە،کزکۆڵەی کردبوو.لـەولاترەوە بینایـەکی بەردین،بـە دوو پەنجەرەوە خـۆی دەنواند کـە پـازدە سـاڵ بـوو دروسـتکرابوو.کـەمێ لـەولاترەوە کوشـکێکی داریـن هـەبوو کـە بۆیەیـەکی خۆڵەمێشیان کردبوو تـا دەگـەڵ قوروسیانی شـەقامەکەدا بگونجێت.ئەم کوشکە لـە بنەرەتدا بـۆ ئەوە دروسـت کرابوو کـە خـەڵکانی دیکـە وەکـو نموونـە چـاوی لێبکـەن.ئەم کوشکە لـە داهێنـانی سەردەمی گەنجێتی(فەرمانداری شار)بوو.ئـەو سـەردەمەی کـە هێشـتا فێـری چاوگەرمکرنی پـاش

نیـوەڕۆو عەسـرە خواردنــەوە بــە چــەند بۆڵــە ترێیــەکی وشـکی فەرەنگییــەوە نــەبووبوو. بـاقی بازارەکە،بە هەر چواردەورا لە جیاتی دوکان بریتی بوو لـە کـەپرو جیغی حەسیر.لـە ناوەڕاستی ئــەم کەپرانــەدا دوکانچــەیەك هــەبوو کــە دایمــەی خــوا،دە دوانــزە کێکــی بازنــەیی بــە ڕستەوەکراو،ژنێکی دێهاتی لەچك سوور،چەند قاڵبە سابوونێك،چەند کیلۆیـەك بادەمـە تاڵ،چەند ریـزە فیشـەکێك و چـەند تۆپـە قوماشـێکی تیـا دەبینرا،لەگـەڵ دوو شـاگردا کـە لەبـەر دەرگـای دوکانەکەدا میچێنیان دەکرد.

بـەڵام دوای ئۆردووبـەزی فـەوجی سـوارە،هەموو شـتێك گـۆڕا.شـەقامەکان بوژانـەوەو ڕەنـگ وڕوویەکیان پەیداکرد،بە کورتییەکەی شار ئیدی ئەو شارە نەبوو کە باسمان دەکرد.زۆرجار لـە خانووە نزمەکانەوە،ئەفسەرانی شووش و باڵابـەرز، بە کڵاوی جوانی پـەردارەوە دەبینـران کە بۆ لای ئەفســەرانی دی دەڕۆییشــتن تــا پێکــەوە دەربــارەی تــەرفیع و تــوتنی بــاش قســە بکــەن و هەندێجار،دوور لە چاوی جەنـەراڵ کۆنکانێك بکەن لەسـەر ئـەوەی کە بزانن گالیسکەکە بەر کێ دەکەوێ،ئـەو گالیسـکەیەی کـە دەبوایـە نـاوبنرێ گالیسـکەی فـەوج.چـونکە هـەموو ئەفســەرانی فەوجەکە بە نۆرە بەکاریان دێنا.ئـەمرۆ جـەنابی سـەرگورد پێی دەگەرا،سبەینێ لـە تەویلەکـەی جەنابی سەرواندا دەبینرا،ڕۆژی دواتر دەتبینی کە خوڵامەکەی جەنابی سەرگورد مژولی ڕۆنکاری شـەفت وبوشـەکانیەتی.ئیـدی کـڵاوی سـوپایی ئەفسـەرەکان بووبـوون بـە زینەتبەخشـی پـەرژینی نێـوان ماڵەکان،کـە لـە ڕاسـتیدا بۆیـە بـە پەرژینەکانیانـەوە هەڵدەواسـی تـا هـەتاویان لێبـدات. هەندێجاریش پاڵتۆی خاکی ئەفسەرێك دەبوو بە زینەتبەخشی دەرگای چوونە ژوورەوەی ماڵێك. هەندێجار لە کۆڵانە تەنگەکاندا تووشی سەربازانێکی سمێڵ بابڕ دەبووی کە سمێڵیان لـە فلچەی بۆیـاخی قۆنـدەرە زبرتربـوو.ئـەم سـەربازانە لـە هـەموو شـوێنێکدا دەبینـران.هەرکـە چـەند ژنێـك دەچوونە بازاڕ، دەبوایە یەکسەر بزانی کە چەند سمێڵ بابرێك دوویان دەکەون.

ئەفسەرەکان گیانێکی تازەیان وەبەر ئەم کۆمەڵگەیە خست کە تا ئەو کاتە تەنیا بریتی بوو لـە جەنابی قازی کە دەگەڵ ژنە مجێورێکی کڵێسادا لە یەك ماڵدا دەژیا،وجەنابی فەرمانداری شار کـە پیـاوێکی مـاقول بوو،بـەڵام یـەجگار خـەواڵۆو خـەوخۆش بوو،یـانی لـە نیـوەڕۆوە تـا ئێـوارێ و لـە ئێوارەوە تا سبەی نیوەڕۆ دەنووست.

وەختێ کە مەڵبەندی فەرمانـدەیی جەنـەراڵ گواستییەوە بـۆ شـارو لـە شـاردا جێگیر بوو،ژیـانی کۆمەڵایـەتی جم وجوڵێکی زیـاتری تێکـەوت. موڵکدارانی هـەموو دەوروبـەر،کـە جـاران لـە هـیچ شوێنێکەوە دیار نەبوون وهیچکەسێك هەستی بە بوونیـان نـەدەکرد،بەرەبـەرە کەوتنـە هاتوچۆ بـۆ بـــاژێرۆکی نـــاقبری. هەرهـــەموو حـــەزیان دەکـــرد ســـەعاتێك دەگـــەڵ ئەفســـەراندا بەسەربەرن،جارجارێکیش بیست ویەکێك بکەن-ئەو یارییەی کە تـا ئـەو کاتـە بـۆ ئـەو خەڵکانـەی کـە هـەموو زیکرو فیکرێکیـان تـەنیا گـەنم وجـۆ و،وردەفەرمایشـتی ژنـەکانیان و ڕاوە کەروێشـکان بوو،وەکو خەون و خەیاڵ دەهاتە بەرچاو.

ببورن لە یادم نییە بە چ بۆنەیەکەوە بوو زیافەت ودەعوەتێکی یەجگار گەورەیان ساز دا.زیافەت بوو ئەمما زیافەت،دەنگی چەقۆوچەتاڵ لە موبەقەکەی جەنەراڵەوە دەگەییە ئەوپەڕی شار.هەرچی

خواردنێك لە شارا هەبوو بۆ زیافەتی ناوبراویان کڕی.بە جۆرێ گسکیان لە خۆاکی شاری دا کە قازی و ژنە مجێورەکە ناچاربوون ئەو رۆژە بە نان وجەلی هەڵکەن.حەوشی ئەو خانووەی کە ماڵەکەی جەنەراڵی تیابوو لە گالیسکەی رەنگاورەنگدا جمەی دەهات.میوانییەکە تەنیا بۆ پیاوان بوو.هەر ئەفسەران وموڵکدارانی ئەو دەوروبەرە بۆ زیافەتەکە دەعوەت کرابوون.دیارترین کەسی نێو موڵکدارەکان،فیتاغورفیتاغوروفیچ چرتۆکوتسکی بوو.ئەم پیاوە یەکێك بوو لە ئەشراف و دەوڵەمەندە دیارەکانی شارۆچکەکە و لە لە هەڵبژاردنەکاندا لە هەمووان زیاتر سەروسەدای دەنایەوەو سواری گالیسکەیەکی سەیرو عەنتیکە دەبوو،ودەستوپێوەندێکی زۆری بەگەڵ خۆی دەخست.ئەم پیاوە سەردەمانێك لە فەوجێکی سوارەدا خزمەتی کردبوو،یەکێك بووبوو لە ئەفسەرە دیاروگرینگەکانی فەوجی خۆی.خۆ ئەگەر ئەمە واش نەبێت و زۆری پێوە نرابێت،ئەوا بەلای کەمەوە،هەمیشە لە کۆبوونەوەو میوانییەکانی فەوجی سوارەدا بەشداری کردبوو،وفەوجی سوارە لە هەر کوێیەك لایدابا یان ئۆردووبەزی کردبا،سەروسەکوتی ئەویش پەیدا دەبوو.ئەگەر باوەڕتان نایەت برۆن لە ئافرەتانی باژێرو دەڤەرێن تامیلۆف وسیمبیرسك بپرسن.خۆ ئەگەر ناچار نەبوایە لەبەر بویەرێکی گوایە "ناخۆش"دەست لە کاربکێشێتەوە،لەگێن بوو ناو وناوبانگی بگەییشتایەتە باژێرو باژێرۆکەکانی دیکەش.ئەوەی راستی بێ من نازانم ئەو زللەی لە کەسێك دابوو یان بەپێچەوانەوە کەسێك زللەی لەو دابوو.لێ داوایان لێکردبوو کە دەست لە کار بکێشێتەوەو خانەنشین ببێت.بەڵام ئەم مەسەلەیە بە ئاستەمیش لە هەیبەت و شان وشەوکەتی ئەوی کەم نەکربووەوە.

فیتاغۆرفیتاغۆرۆفیچ هەمیشە پاڵتۆیەکی درێژی لە شێوەی پاڵتوی سوپایی لەبەر دەکرد.چەکمەی مامێزداری لە پێ دەکرد،وسمێڵی دادەنا تا نەوەك ئەشرافانی شار وا تەسەوربکەن کە ئەو لە فەوجی پیادەدا خزمەتی کردووە،کە ئەو بە تەوسو توانجەوەو بۆ سووکایەتی بە فەوجی پیادەی دەگوت:"پاسوار"یان"پیادەپا".ئەم پیاوە هیچ هەڕاجەبازارێکی لە کیس خۆی نەدەدا کە لە دایکان،مندالان،کیژان و موڵکدارانی قەڵەوی بەرێزدا جمەیان دەهات.هەموو ئەوانە بە فایتۆن،گالیسکە،گاری و عارەبانەی تاك ئەسپی وجووت ئەسپی وچوار ئەسپی هێندە گەورە کە هەندێ کەس بە خەویش نەیان دی بوو،بەرەو ئەم بازارانە هروژمیان دێنا.فیتاغۆر فیتاۆرۆفیچ کابرایەکی یەجگار بە بۆن بوو یەکسەر دەیزانی کە فەوجی سوارە لە کوێ هەڵیداوەو خێرا سەروسەکوتی لەوێندەر پەیدا دەبوو.بە لوتف و ویقارو نەزاکەتێکی تایبەتییەوە لە گالیسکەکەی دادەبەزی و بێ هیچ زەمینەسازی و پێشەکییەك خۆی بە ئەفسەرەکان دەناساند.لە هەڵبژاردنی رابردوودا،زیافەتێکی گەورەی بۆ پیاوماقولان و خانەدانان کردبوو،ولەسەر نانخواردن گوتبوی ئەگەر ئەو بە نوێنەری خۆ هەڵبژێرن،وەك گوڵ سەروماڵیان دەپارێزێ.بە کورتییەکەی رەفتاری بە دەردی دێهاتیان دەڵێن خانەدانانە وئاغایانە بوو.ژنێکی جوانی هێنابوو ولەو رێگەیەوە بووبوو بە خاوەنی موڵکێکی گەورە بە دووسەد مسکێن رەعیەتەوە لەگەڵ سەرمایەیەکی چەند هەزاریدا کە جیازی ژنەکە بوو.

یەکسەر بەم پارەیە شەش ئەسپی چاك و رەسەن،قفڵی زێر بۆ دەرگایان،مەیمونێکی دەستەمۆی کەوی بۆماڵەوە کڕی بوو.کارەکەرێکی فەرەنسیشی ڕاگرتبوو.ئەم دووسەد مسکێنەی کە جیازی ژنەکەی بوون ،وەکو دووسەد مسکێنەکەی پێشووتری خۆی خستبووە بارمتەوە تا بە پارەکەیان سەوداو مامەڵەی پڕ سوود وقازانج بکات.ئیدی فیتاغۆر فیتاغۆرۆفیچ موڵکدارێك بوو چۆن بڵێی.موڵکدارێکی زۆر چاك ونموونەیی.

لە زیافەت و دەعوەتەکەی جەنەراڵدا جگە لەو،چەند موڵکدارێکی دیکەشی لێبوون،کە پێویست ناکات باسیان بکەین،ئیدی هەموو میوانەکانی دی ئەفسەرانی فەوجی سوارە بوون،لەگەڵ دوو ئەفسەری فەرماندەییدا:سەرهەنگێك و سەرگوردێکی یەجگار قەڵەو.هەڵبەتە جەنابی جەنەراڵ بە خۆیشی ئامادە بوو.جەنەراڵ پیاوێکی توند وتۆڵ و تۆکمەو کەتەو زەلام بوو،بە گوتەی ئەفسەرەکان فەرماندەو سەرۆکێکی یەجگار باش بوو.دەنگێکی نێروبتەو وگڕی پێوە بوو.

زیافەتەکە،زیافەتێکی یەجگار پڕ جەلال وشکۆ بوو.نەتدەزانی سەیری چی بکەیت.هەموو جۆرە خواردنێك ریزکرابوو:گۆشتی برژاو بە بەهاراتەوە،ماسی سپی،ماسی بچووك،سوێسکەی برژاو،کەوی برژاو،کارگ و قارچك و..هەر هەموو ئەم خۆراکە نایاب و دەگمەنانە،ئەوەیان دەسەلماند کە ئاشپەزەکە لە رۆژی پێش میوانییەکەوە،هەر مژولی خواردن دروستکردن بووەو دەمی بۆ خواردنەوە نەبردووە.چوار دانە ساربازیش بە درێژایی شەو چەقۆ بەدەست لە مەعیەتی ئاشپەزەکەدا کاریان کردبوو تا گۆشتی مریشك ومیوەو جەلی ومحەلەبی وکرێمکەرەمێڵ ئامادە بکەن. بوتڵە خواردنەوە لەوناوە کلاشەی دەکرد-بوتڵە ملدرێژەکان ڤۆدگاو گەردن کورتەکان کۆنیاکیان تیابوو-رۆژێکی هاوینی خۆش بوو،سینی وئامانی پڕ لە قاڵبە سەهۆڵ بەسەر مێزەوە،پەنجەرەی کراوە،دوا دوگمەی کراوەی چاکەتی ئەفسەرەکان،بەرکۆشەی چین چینی ئەوانەی کە چاکەت وپانتۆڵیان لەبەر بوو،قسەو گاڵتەو گەپ کە دەنگی گەورەی جەنەراڵ لە ناو هەموویاندا دیاربوو،وشامپانیا بە لێشاوبوو.هەر هەموو ئەم دیمەنانە عال وجوان بوون ولە یەکتر دەهاتن.کە لە نانخواردن بوونەوە،هەموو تێروپڕ،سەررەحەت و ئاسوودە دڵ بە خاوەخاو ولارەلار لە جێی خۆ هەستان.ئاغایان هەموو پایپەکانیان پێکرد وچوون بۆ بەرهەیوانەکە تا قاوەکەیان بخۆنەوە.

ئیستا جەنەراڵ،سەرهەنگ،وتەنانەت سەرگوردیش هەموو دوگمەی چاکەتەکانیان کردبووەوە، تەنانەت شەیالەی ئاوریشمینی دەوڵەمەندانەی پانتۆڵەکانیان دیار بوو.بەلام ئەفسەرە بچووکەکان،لە رووی رێزەوە جگە لە سێ دوگمەی پاینی چاکەتەکانیان،هەموو دوگمەکانی تریان داخرابوو.جەنەراڵ گوتی:"ئیستا بە خۆتان دەتوانن تەمەشا بکەن و بیدینن."ئەوسا رووی کردە یاوەرەکەی،کە گەنجێکی بەژن و بالا رێك وپێك بوو،وگوتی:"جەنابی سەروان،بە ئەرك نەبێت بلێ ئەو ماینە کوێتەی من بێنن.ئیستا بە خۆتان دەیبینن."جەنەراڵ مژێکی قوولی لە پایپەکەی داو تۆپەلە دوکەڵێکی خەستی لە سینەیەوە دەردایەوە."هەڵبەتە وەکو پێویستیش خزمەت و رام نەکراوە.خۆ لەم شارە وێرانەدا تەویلەیەکی رێك وپێکیش نییە.لێ لەگەڵ ئەوەشدا ماینەکەی من-بوف بوف-ماینێکی باش و پەسندە."

فیتاغورفیتاغۆرۆفیچ پرسی:"قوربان لەکەیەوە-بوف،بوف،بوف-ئەم ماینەت هەیە؟"

- بوف،بوف،بوف..لە مێژ نییە.دووساڵ لەمەپێش لە پەروەرشتگەی ئەسپانم کڕی.

- باشە کە هێنات رامکرابوو یان بە خۆت ،لێرە رامتکرد؟

- بوف،بوف،بو،بو..ف..لێرە.

جەنەراڵ بە دەم ئەو قسانەوە لە ژێر پەڵە دوکەڵێکەوە ون بوو.

لەم کاتەدا سەربازێك لە تەویلەکەوە هاتەدەرێ،دەنگی خرمەخرمی سمی ماینێك هاتە گوێ.پاشان سەربازێکی دیکەی سمێڵ بابڕ بە پاڵتۆیەکی دەڵبی سپییەوە دەرکەوت.جڵەوی ماینێکی رەمۆکی تورسنی بە دەستەوە بوو.ماینەکە لە پڕ سەری هەڵبری و خەریك بوو سەربازە سمێڵ بابرەکە بە خۆی وسمێڵی وپاڵتۆ دەڵبەکەیەوە بە ئاسمانا هەڵبدات ،بۆیە ناچار دانیشت تا بتوانێ ماینەکە بەرهەق ورام بکات.

سەربازەکە گوتی:"هێواش،هێواش ئاگرافنا ئیڤانۆفنا" و ماینەکەی بەرەو هەیوانەکە ڕانی.

ماینەکە ناوی ئاگرافنا ئیڤانوفنا بوو.ماینێك بوو بە قووەت و تۆرسن،سرك و رەوەك وەکو نازدرانی باشوری روسیا.ماینەکە لە بەر پەرژینی هەیوانەکە سمی لە عاردی داکوتا و لەپڕ لە جێی خۆی چەقی.

جەنەراڵ،پایپەکەی لە دەمی دەرهێنا،وبەچاوی کریاری و بەو پەڕی ئاسودەیی کەوتە تەمەشای ئاگرافنا ئیڤانۆفنا.سەرهەنگ لە هەیوانەکە هاتە خوارێ و دەستی بە دەموقەپۆزی ماینەکەدا هێنا. سەرگوردش دوابەدوای سەرهەنگ چووە خوارێ و کەوتە نەوازشتی لاق ولاتەڕافی ماینەکە.هەموو ئەوانی دیکەش هێندەیان بەلاوە جوان وپەسند بوو هەرمەپرسە.

فیتاغۆرفیتاغۆرۆفیچ-ش لە هەیوانەکە هاتە خوارێ وبە دەوری حەیوانەکەدا سوڕایەوەو چووە پشتییەوە.ئەو سەربازەی کە خەبەردار وەستابوو وجڵەوی ماینەکەی بە دەستەوە بوو،ڕێك دەیروانییە دوڕچاوی میوانەکان،دەتگوت بە تەمایە لەپڕ پڕیان بداتێ.

فیتاغۆرفیتاغۆرۆفیچ گوتی:"زۆر باشە،ماینێکی باشە! بەلآم جەناب،بە ئەرك نەبێت رەوت ورۆیشتنی چۆنە؟"

- رەوت ورۆیشتنی عەیبی نییە.بەلآم ئەم بەیتاڵە نەحلەتیە نازانم بە ناوی دەرمانەوە چی داوەتێ،دوو رۆژە دەپرمێنێ.

-حەیوانێکی زۆر جوانە،زۆر جوانە،قوربان پرسیارێك،ئایا گالیسکەیەکت هەیە بۆ ئەم ماینە بشێت؟

- گالیسکە؟ ئەمە ماینی سوارییە.

- دەزانم ،مەبەستم ئەمە بوو کە بزانم جەنابت گالیسکەیەکی لەبارت بۆ ئەسپەکانی دی هەیە؟

- پیاو راست بروات گالیسکەمان کەمە.زۆرم حەزدەکرد گالیسکەیەکی تازەو باشم هەبوایە.برایەکم هەیە لە پترسبۆرگ،نامەیەکم بۆ ناردووە کە گالیسکەیەکم بۆ پەیدا بکات،ئیدی نازانم بۆمی دەنێرێت یان نا.

سەرهەنگ گوتی:"قوربان پێموایە باشترین گالیسکە، گالیسکەی دەستکردی ڤێننایيە."

–راستدەکەی.پەح،پەح،پەح..
–قوربان بەندە گالیسکەیەکی یەجگار نایابم هەیە.دەستکردی خودی ڤیَننایییەکانە.
– کامەیە؟ ئەوەیە کە پیَی هاتی؟
– نەخیَر،ئەمە گالیسکەی سەفەری منە.ئەوەی دەیلیَم یەکیَکی ترە...سەیرە،زۆر نایابە،سووک دەڵیی پەڕە.جا رۆیشتنی چەند نەرمە!کە تیای دادەنیشیت،عەیب نەبیَ لە تۆ وایە لە بیَشکەدایت و دایەن راتدەژەنیَت!
– یانی بەم پیَیە دەبیَ لە رۆییشتندا زۆر نەرم وخۆش بیَت.
– یەجگار نەرمە،زۆر زۆر نەرمە.جا کورسییەکانی،سپرینگەکانی،هەر دەڵیی نەخش ونیگارن
– زۆرباشە.
– جا چەند گەورەیە! قوربان من تا ئیستا گالیسکەی وام نەدیوە.وەختیَ کە خۆم هیَشتا لە خزمەتا بووم،دەمتوانی دەقاپ شەراب و دەکیلۆ تووتن بخەمە سەندوقەکەیەوە. ئەمە جگە لەوەی هەمیشە شەش دەسە جلك وجلی ژیَرەوە و دوو پایپی دەسك دریَژم پیَ بوو، خۆ سەندوقەکانی لاتەنیشتی هەرباسی مەکە،یەك گویَرەکەی گەورەی دەگرت.
– زۆر باشە.
– قوربان،چوار هەزارم پیَداوە.
– بە گویَرەی نرخەکەی بیَت دەبیَ گالیسکەیەکی باش بیَت.باشە تۆ خۆت کریوتە؟
– نەخیَر قوربان،بەریَکەوت دەستم کەوت. یەکیَك لە دۆستەکانم کڕی بووی.یانی هاوریَ و هاو وازی منداڵی یەکتر بووین،مرۆڤیَکی زۆر باش و سازگار بوو،دڵنیام ئەگەر تۆش دیتبات خۆشت دەویست.قوربان زۆر تیَکەڵ بووین.قوربان من گالیسکەکەم بە قومار لیَبردەوە.قوربان تەشریف دیَنن بۆ سبەینیَ بۆ فراڤین گەورەمان بفەرموون و تەماشایەکی گالیسکەکەش بکەن؟
– ئەوەی راستی بیَت نازانم بڵیَم چی.بەڵام..وابزانم.. دەزانی..یانی مەبەستت ئەوەیە دەگەڵ ئەفسەرە بەریَزەکانی دیدا بیَین؟
– تکام وایە ئەوانیش بیَن..ئاغایان تەشریف بیَنن بۆ ماڵی بەندە با لە خزمەتتاندا بین.
سەرهەنگ،سەرگوردو باقی ئەفسەرەکان،سوپاسی فیتاغۆرفیتاغۆرۆفیچ–یان کرد و سەری ریَزو حورمەتیان بۆ دانەواند.
– من بەش بە حاڵی خۆم پیَموایە پیاو یان شت نەکریَت یان کە کڕی شتی زۆر باش بکریَت.چونکە شتی خراپ هەر سەر یەشەیەو هیچی تر. سبەینیَ کە تەشریفتان بۆ ماڵەوە هیَناو گەورەتان کردین،نەبیَ بە خۆهەڵکیَشان لە رووتانا هەندیَ شتم بۆ موڵکەکەم کڕیوە، پیَ نیشان دەدەم،دڵت نایە سەیری بکەی.
جەنەراڵ،سەیریَکی کردو دیسان تۆپەڵیَك دووکەڵی لە زارییەوە دەردا.
فیتاغۆرفیتاغۆرۆفیچ،زۆر خۆشحاڵ بوو بەوەی کە ئەفسەرەکانی دەعوەت کردبوو.هەر لە ئیستاوە لە بیرو خەیاڵی خۆیدا مژۆڵی ئەوە بوو چ جۆرە خواردنیَکیان بۆ ئامادەبکات– لە برژاو،وسوسیچ و...شادو خۆشحاڵ دەیروانییە میوانەکانی سبەینیَی.ئەوانیش روویان لەگەڵا

خۆشتر بووبوو،وفیتاغۆر فیتاغۆرۆفیچ ئەمەی لە پرشنگی چاوان و لە سووکە لەقاندنی سەریاندا دەخوێندەوە،کە لە نیمچە ئیکلامێك دەچوو.

فیتاغۆرفیتاغۆرۆفیچ لەوە بە دواوە ئاسوودەتر هەنگاوی دەنا وئازادانەتر قسەی دەکرد،تۆنی دەنگی لە خۆشیا نەرمتر بووبوو.

– قوربان لەوێ دەگەڵ خانمی ماڵێدا ئاشنا دەبن.

جەنەراڵ گوتی:"خۆشحاڵ دەبم."ودەستێکی بە سمێڵیدا هێنا.

دوای ئەوە فیتاغۆرفیتاغۆرۆفیچ لێبرا بۆ ماڵ بڕواتەوە تا فریا بکەوێ تەگبیری میوانداریییەکەی سبیەینێ بکات.تەنانەت کلاوەکەشی بە دەستەوە گرتبوو،وخۆی بۆ ڕۆییشتن ئامادە کردبوو،لێ نازانم چۆن بوو کە تۆزێ ماتەڵ بوو. لەم کاتەدا مێزی وەرەقبازیان ئامادەکردو هەموو ئامادەبووان چوارچوار، لە گۆشەو کەناری ژووری میواندا کەوتنە گەمەی(ویست).

مۆمیان هێنا.فیتاغۆرفیتاغۆرۆفیچ،ماوەیەك وەستا،دوودڵ بوو لەوەی کە بڕوات یان بمێنێ و بەشداری وەرەقبازی بکات،لێ کاتێ کە ئەفسەرەکان خوڵکیان کرد کە دانیشێت ویاری بکات،زۆری پێ ناشیرین وشەرم بوو، قسەیان بشکێنێت.دانیشت،یەکسەر پەرداخێك شەرابی(پانچ)ی لە بەردەمدا دانرا،وئەویش بێ هیچ بیرکردنەوەیەك،یەکسەری و بە یەك بین هەڵیدا.دوای یەك دەست یاری،دیسان پەرداخێك پانچی دیکەی لە بەردەم خۆیدا بینی،هەمدیس یەکسەری هەڵیداوگوتی:"برادەرینە کاتی ئەوە هاتووە بڕۆم،دەبێ بڕۆم."کەچی بۆ گێمی دووەمی یارییەکە دانیشتەوە.

ئەفسەرێك بە کەماڵی ئیسراحەت لە سوچێکی ژوورەکەدا لە سەر تەختێك پاڵی دابووەوەو شانی دادابووە سەر سەرینێك و پایپێکی نابوو بە لالێویەوەو بەو پەڕی ڕاشکاوی و بە خەیاڵێ تەختەوە سەرگەرمی گێڕانەوەی بەسەرهاتی ئاشقێنییەکانی خۆی بوو.سەرنجی هەموو ئەوانەی کە لە دەوری خڕبووبوونەوە،بۆ لای خۆی ڕاکێشابوو.موڵکدارێکی زۆر قەڵەو کە دەستە کورتەکانی لە پەتاتەی هەڵکفاو دەچوون،زۆر بە تاسەوە گوێی بۆ قسەکانی ئەو ڕادەدێرا و ئاو زایی بووە دەمی و هەر سا ناساتێ دەستە خەپەتۆڵەکانی بۆ پشتەپانەکەی دەبردو بڕنوتی دانەکەی لە گیرفانەکەی پشتەوی دەردێنا.لە سوچێکی تردا،باسێکی گەرم وگوڕ دەربارەی مەشق و مانۆڕی تۆپ و تۆپخانە دەستی پێکردبوو.فیتاغۆرفیتاغۆرۆفیچ،کە لەو کاتەدا دووجاران بە هەڵە لە جیاتی کچ،کوڕی فڕێ دابوو،خۆی لەم باسە تایبەتیە هەڵقورتاند و لە شوێنی خۆیەوە، بە دەنگی بەرز دەیگوت:"چ ساڵێ؟" یان"لە کام فەوج؟"بێئەوەی پێ بحەسێت کە زۆربەی پرسیارەکانی هیچ پەیوەندییەکیان بە باسەکەوە نییە.

ئەنجام بە چەند دەققەیەك پێش شیڤ،بەکردەوە دەستیان لە وەرەقبازی هەڵگرت،بەلام بە قسە وازیان نەهێنابوو وهێشتا هەر باسیان دەکرد.فیتاغۆرفیتاغۆرۆفیچ زۆرچاك لە بیری بوو کە پارەیەکی زۆری بردبووەوە،کەچی ئێستا دەستی خاڵی خاڵی بوو،وکاتێ کە لەسەر مێزەکە هەستا،وەکو یەکێك بوو کە دەستەسرێکیشی لە گیرفادا نەبێت.لەم کاتەدا شیڤ-ش

دانرا.هەڵبەتە مەی و شەراب یەجگار مشە بوو،وفیتاغۆرفیتاغۆرۆفیچ-ش ناچارو بێ ویستی خۆی ناوبەناو پەرداخەکەی تەژی دەکرد،چونکە لە راست و لە چەپیا قاپی شەراب دانرابوو.

لە سەر مێزی نانخواردن،گفتوگۆیەکی یەجگار دوورودرێژ دەستی پێکرد.بەڵام گفتوگۆیەکی یەجگار سەیر بوو.کابرایەکی موڵکدار کە لە شەڕی ١٨١٢دا لە خزمەتی سوپادا بووبوو،ولە شەری ناپلیوندا بەشداری کردبوو،باسی شەرێکی دەکرد کە نەکەس بینی بووی ونەکەس بیستبووی. پاشان هەر لەخۆوەو بێ هیچ هۆیەکی دیار تەپەدۆری سەری یەکێك لە بوتڵەکانی هەڵگرت و لە ناوەندی کێکێکی چەقاند.کاتێ میوانەکان بەرەبەرە کەوتنە جم وجوڵی ئەوەی کە برۆن،سەعات سێی بەرەبەیان بوو،وگالیسکەچییەکان ناچاربوون ژمارەیەکیان وەکو فەردە برنج بە باوەش بەرن.فیتاغۆرفیتاغۆرۆفیچ،بە هەموو رواڵەتێکی ئەشرافیانەی خۆیەوە،وەختێ کە لە گالیسکەکەدا دانیشت، بە جۆرێ بە راست و بە چەپدا ئیکلامی دەکردو کرنۆشی دەبرد ودەم وقەپۆزی بە ناو گالیسکەکە دەکەوت کە گەییەوە ماڵ دوو تۆپەڵ هەڵك وبڕاڵ بە سمێڵییەوە چەسپی بوو.

ماڵ کپ وخامۆش،هەموو شت و هەموو کەسێك لە غورابی خەودا بوو.کابرای گالیسکەچی بە هەزار زەحمەت نۆکەری دۆزییەوەو نۆکەریش ئاغای رادەستی یەکێك لە کارەکەرەکان کرد وفیتاغۆرفیتاغۆرۆفیچ بە کۆمەکی ئەو خۆی گەیاندە ژووری نووستنەکەی و لە پاڵ ژنە گەج و خشکۆکەیدا،کە وەکو فریشتان بە عەزیزییەکی هاودامانی سپییەوە لە غورابی خەودا بوو،خۆی بەسەر سیسەمەکەدا دا.ژنە لە جیرەجیری سیسەمەکە خەبەری بووەوە.کێشمانێکی خۆی دا،چاوی هەڵبری،سێ جاران چاوی هەڵگلۆفت وئەوسا بە بزەیەکی نیمچە تورەوە چاوی کردنەوە.بەڵام کە بینی مێردەکەی هیچ مەیل و مەحەبەتێك نانوێنێ،تلێکی دا،خۆی خستە سەر لاو رووومەتی تەروناسکی خستە سەر لەپی دەستی وخەو بردییەوە.

کات زۆر لەوە تێپەری بوو کە لە گوندان‌دا پێی دەڵێن زوو.،کە ژنەی گەنج و جوان لە پرخوهۆڕی مێردەکەی هەستا.کە بیری کەوتەوە مێردەکەی سەعات چواری بەرەبەیان بۆ ماڵ هاتووەتەوە،دڵی بە حاڵی سووتاو نەیویست بێداری بکاتەوە.ئەو نەعلانەی کە فیتاغۆرفیتاغۆرۆفیچ بە پۆستەدا لە پترسبۆرگەوە بۆی ناردبوو،کردن بەسەر پێوەو ئەوسا رۆبێکی سپی نەرم وشلی لەبەرکرد کە دەتگوت بەسەر بەدەنیدا شەپۆل دەدات،وچوو بۆ گەرماو،بە ئاوێکی میناکی خۆی تەڕ لەشی شت و پاشان چوو بەلای مێزی تەوالێت و ئارایشتەوە. کە یەك دووجار لە ئاوێنەدا روانیە خۆی،لە جوانی وگەشی ئەو رۆژەی خۆی رازی بوو.بۆیە دوو دانە سەعاتی دی لەبەر ئاوێنەدا دانیشت. ئەنجام خۆی گۆڕی و بە جلی ئاڵاو واڵاو جوان ورازاوەوە،چووە دەرێ تا پیاسەیەکی نێو باخەکەیان بکات و هەوایەك بگۆرێ.دنیا خۆش بوو،ئەوەندە خۆش بوو مەگەر هەر رۆژانی خۆشی هاوین وابن. هەتاو گەیی بووە ناوەندی ئاسمان،لە هەڕەتی گەرمی ودرەوشانەوەی خۆیدا بوو.بەڵام کە بە بەرسێبەری درەختەکانا پیاسەت دەکرد،فێنك بوو.بۆن وبەرامەی گوڵان لە بەرگەرمای هەتاوەکەدا سەعاتە رێیەك دەرۆیی. خانمی نازدار هەر لەبیری نەمابوو کە سەعات دوازدەیەو مێردەکەی هێشتا لە خەودایە.خانم،گوێی لە دەنگی پرخوهۆڕی دوو

گالیسکەچییەکەو مەیتەرێك بوو کە لە تەویلەکەی پشت باخەکەوە، پاش نیوەرۆ خەویان دەکرد.بەڵام خۆی لە رارەوێکی پڕ گەڵاو گوڵدا دانیشت و چاوی بڕییە شارێگا چۆڵوهۆڵەکە.کاتێ کە بەو دەقەوە مات ومەدهۆش چاوی بڕی بووە شارێگاکە،لە ناکاودا گەردوتۆزێك لە دوورەوە هەستاو سەرنجی راکێشا.کە زەینی دایە رێگاکەو بە وردی روانی،سەیری کرد چەند گالیسکەیەك بەرەو ئەوێندەر دێن.گالیسکەیەکی دوو نەفەری لە پێشی پێشەوە بوو.جەنەراڵ لە نێو ئەم گالیسکەیەدا دانیشتبوو،ئەستێرەکانی سەرشانی لەبەر تیشکی هەتاوەکەدا دەدرەوشانەوە، سەرهەنگیش لە تە نیشتییەوە دانیشتبوو. گالیسکەیەکی چوارنەفەری لە دوای ئەوەوە دەهات،کە سەرگوردو یاوەرەکەی جەنەراڵ ودوو ئەفسەری دیکەی تیابوو.لە دوای ئەوەوە گالیسکە بە ناوبانگەکەی فەوج دەهات کە ئیستا بە دەستی سەرگوردەوە بوو.لە دوای ئەوانەوە گالیسکەیەکی چوار نەفەری دەهات.ئەم گالیسکە چوارنەفەرییە پێنج ئەفسەری تیا بوو کە یەکێکیان لەسەر ئەژنۆی هاورێکەی دانیشتبوو.لە دوای هەموو گالیسکەکانەوە سێ ئەفسەر بە سێ ئەسپی کوێتی بە زین ویەراقی جوانەوە دەهاتن.

خانم لە فکران راچوو،بێگومان ئەمانە بۆ ماڵی ئێمە نایەن.لێ لەپڕ قیژەیەکی کرد:"واوەیلا.های قوڕێ، خۆ لە پردەکەش رەتبوون!"ئەوسا دەستی خستە سەر سەری و بەسەر گوڵەکاناو بە نێو باخچەکەدا کەوتە غاردان تا یەکسەر خۆ بگەیەنێتە لای مێردەکەی، کە گەییە ژووری نووستن،سەیری کرد مێردەکەی لە خەوێکی هێندە قووڵدایە، دەڵێی مردووە.بەپەلە دەستی گرت و تەکانی داو گوتی:"رابە،خێرا رابە!"

فیتاغۆرفیتاغۆرۆفیچ بێئەوەی چاوانی بکاتەوە وبە دەم بڵمە بڵمەوە گوتی:ها؟

– رابە ئازیزەکەم! گەوت لێیە؟ میوان!

– میوان؟ میوانی چی؟

دوای ئەو قسەیە وەکو چۆن گوێرەکەیەك بۆ گوانی دایکی دەگەرێ،بەو ئاوایە مڵچە مڵچێکی کرد،پاشان لە بن لێوانەوە گوتی:"کوا گەردنت بێنە،با ماچێکت بکەم."

– کوڕە هەستە،توخوا هەستە! خێراکە! جەنەراڵە لەگەڵ ئەفسەرەکانیا! خودایە تەمەشا،دوو تۆپەڵە هەژك ودڕوو بە سمێڵتەوە نووساوە!

– جەنەراڵ؟یانی هاتوون؟شەیتان بە نەحلت بی،باشە بۆ کەسێك خەبەری نەکردوومەتەوە؟ ئەدی فراڤین؟هەموو شتێك ئامادەیە؟

– فراڤینی چی؟

– یانی بەراستی من رام نەسپاردوون؟

– تۆ؟تۆ سەعات چواری بەرەبەیان هاتویتەوەو چەندم پرسیار لێکردیت،وەڵامت نەدامەوە.منیش چونکە هیچ نەخەوتبووی دڵم نەهات خەبەرت بکەمەوە..

ئەم چەند وشەیەی دوایی بەوپەڕی مەکرونازەوە گوت.

فیتاغۆرفیتاغۆرۆفیچ،وەکو یەکێك بروسکە لێی دابێ بۆ چەند ساتێك لەسەر جێگاکەی مت بوو.ئەنجام بە هەمان جلی خەوەوە هەستاو هەر لەبیریشی نەبوو کە ئەمانە جلی خەون.شەپێکی

بە نێوچەوانی خۆیدا کێشاو گوتی:"کە کەرم خۆ من بۆ فراڤینم دەعوەت کردبوون.ئیستا چ قورێك بەسەری خۆمدا بکەم.زۆریان ماوە بگەنە ئێرە؟"

– نازانم،هاکا گەیشتن.

– حەیاتم..برۆ خۆت بشارەوە! هێی کێ لەوێیە؟ وەرە کیژێ.بزانم لەچی دەترسیت؟ چەند ئەفسەرێك بەرێوەن بۆ ئێرەو هەر ئیستا دەگەنەجێ. پێیان بڵێ ئاغای ماڵ لە ماڵەوە نییەو ئەمرۆش نایەتەوەو لە بەیانی زووەوە رۆییوە،حاڵی بوویت؟برۆ بە هەموو خزمەکارەکانیش بڵێ،دەبجوڵێ دەی!

دوای ئەو قسانە رۆبەکەی هەڵگرت و بەغار رۆیی تا لە تەویلەکەدا خۆی وەشێرێت.چونکە پێی وابوو ئەوێ زۆر ئەمن وئەمانە.بەلاّم کە گەییە ژێر کەپرو ساباتەکە هەستی کرد کە لەگینە لەوێش ببینرێت.بەلاّم دوایی ئەوەی بە خەیاڵدا هات کە:"هەرچۆنێ بێت ئەوێ باشترە!"لە چاوتروکانێکدا پەیژەی گالیسکەیەکی نزیکی دادایەوەو بەسەریا سەرکەوت وخۆی هەڵدایە ناو گالیسکەکە ودەرگاکەی بەسەر خۆیدا داخست وبۆ دڵنیایی پتر پەردە مشەماکەی گالیسکەکەشی بەسەر خۆیدا دادایەوەو چووە ژێر رۆبەکەیەوەو جوڵەی لە خۆ بڕی.

لەم کاتەدا، قەتاری گالیسکەکان گەیی بوونە بەردەم هەیوانەکە.جەنەراڵ دابەزی و خۆی تەکاند.دوابەدوای ئەو سەرهەنگیش دابەزی و پەڕی سەر کلاّوەکەی رێك خستەوە. هەنگێ سەرگوردە قەڵەوەکە،بە خۆو شمشێرەکەیەوە لە گالیسکەکەی دییەوە خۆی هەڵدایە خوارێ. ئەوسا چوار ئەفسەری باریك وبنێس لەگەڵ پێنجەمدا کە لەسەر ئەژنۆی هاورێکەی دانیشتبوو،لە گالیسکە چوار نەفەرییەکە دابەزین..ئەنجام ئەفسەرە ئەسپ سوارەکان گەیینە جێ.

خزمەتکارێك هاتە سەر هەیوانەکە وگوتی:– ئاغا لە ماڵ نییە.

– چۆن لە ماڵ نییە؟خۆ بۆ نیوەرۆ و نیوەرۆژە دێتەوە؟

– نەخێر،قەرارە ئەمرۆ لە دەرەوە بێت.تا سبەی بەیانی ناگەرێتەوە.

جەنەراڵ گوتی:– سەرم لەمە دەرناچێت،چۆن شتی وا دەبێت؟

سەرهەنگ پێکەنی و گوتی:– پێموایە،هەمووی فشە فش بووە.

جەنەراڵ بە پەستییەوە گوتی:– بەراستی سەرم لەمە دەرناچێ،چۆن شتی وا دەبێت؟باشە کە نەیدەتوانی میوانداریمان بکات بۆچی دەعوەتی کردین؟

یەکێك لە ئەفسەرە گەنجەکان گوت:– ئەزبەنی،من تێناگەم چۆن خەڵکێك هەیە کاری وابکات!

جەنەراڵ کە عادەتی وابوو لە شێوەی پرسیاردا قسە دەگەڵ ئەفسەرانی بچووکدا بکات،گوتی"– چی؟

– ئەزبەنی عەرزم کردیت،تێناگەم چۆن خەڵکێك هەیە کاری وابکات!

– بەڵێ،بەڵێ..ئێ لەوەیە کێشەیەك،پێشهاتێك رووی دابێت...بەلاّم خۆ بەلای کەمەوە دەبوایە ئاگاداری بکردینایەوەو دەعوەتەکەی هەڵوەشانبایەوە.

سەرهەنگ گوتی:– قوربان،چار نییە با بگەرێینەوە.

– وایـه،چـار نییـه،دەگەڕێینـەوە.بـەڵام بوەسـتن. ئێمـە هـەر هـاتووین هاتووین،بـا تەمەشـایەكی گالیسكەكە بكەین. بێگومان ئەمە پێویستی بە خۆی نییە.هێی دەگەڵ تۆمە،وەرە ئێرە.

– بەڵێ قوربان؟

– تۆ مەیتەری؟

– بەڵێ قوربان.

– ئادەی ئەو گالیسەیەمان نیشان بدە كە ئاغات تازە كڕیویەتی.

– بە چاوان،لوتف بفەرموون بە دووی مندا تەشریف بێنن.

جەنەراڵ و هاوڕێكانی بە دوای مەیتەرەكەدا بۆ تەویلەكە ڕۆیشتن.

– فەرموو قوربان،بیهێنمە پێشترەوە؟ ئێرە تۆزێ تاریكە،

– باشە،باشە، بەسە..سوپاس.

جەنەراڵ و ئەفسەرەكانی بە دەوری گالیسكەكەدا سوڕانەوە. بە وردی تەمەشایان كرد، شفت و سپرینگەكانیان تاقی كردەوە.

جەنەراڵ گوتی:– گالیسكەیەكی زۆر نایاب نییە،بگرە زۆریش ئاساییە.

سەرهەنگ گوتی:– وایە،بە راستی هیچی لە گالیسكەی تر زیاتر نییە.

یەكێك لە ئەفسەرە لاوەكان گوتی:– باوەرناكەم چوار هەزار بێنێ.

– چی؟

– قوربان عەرزم كردیت،باوەڕناكەم چوار هەزار بێنێت.

– چوار هەزار!دوو هەزاریش زۆرە.بە راستی هیچ شێكی تایبەتی نییە،مەگەر لە ناوەوە شتێكی تایبەتی هەبێت..هێی كوڕۆ ئەم مشەمایەی لەسەر لابدە!

كـە مشـەمایەكەی لادا فیتاغۆرفیتـاغۆرۆفیچ لـە ژێرمشـەماكەوە دەركـەوت كـە بـە دیزداشـەیەكی هاودامـانی خـەوەوە لـە ژێـر ڕۆبەكـەیدا خـۆی گرمۆڵـە كردبـوو.جەنـەراڵ و ئەفسـەرەكان بـە جـۆرێ حەیرمان كە باوەڕیان بە چاوی خۆ نەدەكرد.

جەنەراڵ بە سەرسامی گوتی:– ئا،ئەمە تۆ لێرەی..

ئەوسـا جەنـەراڵ ،مشـەمایەكەی دایـەوە بـە سـەریا،دەرگاكەی داخسـتەوەو لەگـەڵ ئەفسـەرەكاندا گەڕایەوە.

سالی ١٨٣٦

سەرچاوە:

یاداشتهای یك دیوانه وهفت قصەی دیگر/نیكلای گوگول،ترجمه:خشایاردیهیمی/چاپ:هشتم١٣٨٨/نشر نی

حەمە کەریم عارف

*** کەرکووکییە و لە ساڵی ١٩٥١دا لەدایك بووە.**

- **لە ساڵی ١٩٧٥ کۆلیژی ئەدەبیاتی بەغدای تەواو کردووە.**
- **یەکەم بەرهەمی شیعرێکە بەناوی (هەڵبەستێکی هەتیو کەوتوو) کە لە ژمارە (١٧٠) رۆژنامەی هاوکاری لە ١٩٧٣/٦/٨ بڵاوبووەتەوە.**
- **لە ساڵی ١٩٧٥ەوە بە بەردەوامی نووسین و بەرهەمی ئەدەبی بڵاو دەکاتەوە.**
- **سەرنووسەر یان بەڕێوەبەری نووسین یان سکرتێری نووسین یان ئەندامی دەستەی نووسەرانی ئەم گۆڤار و بڵاوکراوانە بووە: گۆڤاری گزنگی نووسەرانی کەرکووك، نووسەری کوردستان، کەلتوور،نووسەری کورد، گوڵانی عەرەبی، ئاڵای ئازادی تا ژمارە ٢٢٢، گۆڤاری نەوشەفەق.**

*** جگە لە ناوی خۆی، بە تایبەتی لە گۆڤاری گزنگی نووسەرانی کەرکووك،نووسەری کوردستان، کەلتوور، رۆژنامەی ئاڵای ئازادی تا ژ: ٢٢٢ بەناوی گۆڤەند، زنار، سیپان، پاکزاد، محەمەدی حاجی، سیروان عەلی، دیدار هەمەوەندی، هێژا، ح. ع ،هامون زێباری، با زەوان عەبدولکەریم بەرهەمی بڵاو کردووەتەوە.**

***لە ساڵی ١٩٧٤ – ١٩٧٥دا پێشمەرگە بووە، لە هەشتاکاندا بۆ ماوەی نۆ ساڵ، بێ وابەستەگی حیزبی پێشمەرگە بووە و وەکو بەشدارییەکی مەیدانی و ویژدانی لە خەباتی رەوای نەتەوەی کوردا شانازی پێوە دەکات و منەت بەسەر کەسدا ناکات، چونکە باوەڕی وایە کە رۆڵەی میللەتی مەزلوم مەحکومە بە پێشمەرگایەتی.**

- **لە هەشتاکانەوە تا ٢٠١٠/٨/٢٠راستەوخۆ سەرپەرشتی و سەرۆکایەتی لقی کەرکووکی یەکێتیی نووسەرانی کوردی کردووە.**
- **زۆر بەرهەم و کتێبی چاپ و بڵاو کردووەتەوە، لێ زۆربەی هەرە زۆریان، بە تایبەتی ئەوانەی لە چیادا چاپ بوون بە نوسخەی هێندە کەم بڵاوبوونەتەوە،لە نرخی نەبوو دان و هەر ئەوەندەیە کە لە فەوتان رزگار بوون. هەندێك لە وانە:**

١- تیرۆژ، کۆ چیرۆك، چاپی یەکەم ١٩٧٩

٢- کۆچی سوور، رۆمان، چاپی یەکەم،١٩٨٨،چاپی سێیەم ٢٠٠٧

٣- بەیداخ، چیرۆك، چاپی یەکەم ١٩٨٨

٤- داوەتی کۆچەرییان، کۆ چیرۆك ،چاپی دووەم ٢٠٠٥

٥- لە خۆ بێگانە بوون، کۆمەڵە چیرۆك،چاپی یەکەم (١٩٩٩) دەزگای گوڵان

٦- کوچ سرخ، کۆ چیرۆك، بە فارسی، وەرگێڕان چاپی یەکەم ١٩٨٧ شاخ

٧- نینا، رۆمان، سابت رەحمان، چاپی یەکەم،شاخ،١٩٨٥ چاپی سێیەم ٢٠٠٥

٨- نامۆ، رۆمان، ئەلبیر کامۆ، چاپی یەکەم، شاخ١٩٨٧چاپی چوارەم ٢٠٠٩ وەشانخانەی سایە،سلێمانی
٩- رێبەر، رۆمان، مەهدی حسین، چاپی یەکەم (شاخ) ١٩٨٣، چاپی دووەم، ٢٠٠٧
١٠-شکست، رۆمان، ئەلکساندەر فەدایەف، چاپی شاخ (راە کارگر)، چاپی دووەم، ٢٠٠٩ خانەی وەرگێڕان.
١١- هاوماڵەکان، رۆمان، ئەحمەد مەحمود، چاپی دووەم ٢٠٠٠ دەزگای گوڵان
١٢ – بێناسنامەکان، رۆمان، عەزیز نەسین، چاپی سێیەم ٢٠٠٦
١٣- قوربانی، رۆمان، هیرب میدۆ، چاپی یەکەم ٢٠٠٤ دەزگای شەفەق
١٤- دوورە وڵات، رۆمان ع. ڤاسموف، چاپی یەکەم٢٠٠٠ دەزگای گوڵان
١٥- ئازادی یا مەرگ، رۆمان، کازانتزاکیس، چاپی یەکەم ٢٠٠٣ کتێبخانەی سۆران، چاپی دووەم: ٢٠٠٨
١٦- چیرۆکەکانی سەمەدی بیهرەنگی، چاپی دووەم، ٢٠٠٤ کتێبخانەی سۆران هەولێر
١٧- ئامانجی ئەدەبیات. م. گۆرکی، چاپی شاخ ١٩٨٥
١٨- ئەو رۆژەی کە ونبووم (کۆمەڵە چیرۆکی بیانی) چاپی یەکەم،٢٠٠٦
١٩- جیٚ پیٚ (کۆمەڵە چیرۆکی فارسی) چاپی یەکەم ٢٠٠٦،نووسەرانی کەرکوک
٢٠- زندە خەون، کۆمەڵە چیرۆک، چیخۆف،چ١،دەزگای موکریانی
٢١- چیرۆکستان ،کۆمەڵێك دەق‌ورەخنەی جیهانی چ١ ،٢٠٠٥،نووسەرانی کەرکوک
٢٢-دیدارو دەق‌و رەخنە،چ٢٠٠٥،١
٢٣-دیداری چیرۆکڤانی، چ٢٠٠٥،١
٢٤-ئەو بەرخەی کە بوو بە گورگ ،چ٢٠٠٨،١نووسەرانی کەرکوک
٢٥- میوان، چیرۆك،ئەلبێر کامۆ

٢٦- مەسەلەی کورد لە عێراقدا،عەزیز شەریف،چاپی دووەم ٢٠٠٥
٢٧- مێژووی رەگ و رەچەڵەکی کورد، ئیحسان نوری پاشا،چ١٩٩٨١،١
٢٨- کورد گەلی لە خشتەبراوی غەدر لێکراو، د. کوینتەر دیشنەر، چاپی سێیەم ٢٠٠٤
٢٩- لە مەهابادی خوێناوییەوە بۆ کەنارێن ئاراس، نەجەف قولی پسییان، چاپی یەکەم ٢٠٠٦
٣٠- کورد لە سەدەی نۆزدەوبیستەمدا،کریس کۆچرا،چاپی چوارەم ٢٠٠٧
٣١ -کورد لە ئینسکلۆپیدیای ئیسلامدا،چاپی یەکەم ١٩٩٨
٣٢- چینی کۆن، چ١( )دەزگای موکریانی

٣٣- دلێریی خۆراگرتن، ئەشرەفی دەهقانی
٣٤- خەباتی چەکداری هەم تاکتیکە هەم ستراتیژ، مەسعودی ئەحمەد زادە

٣٥- ڤنسنت ڤان گوگ، شانۆنامە، باول ئایز لەر

٣٦- به دوعا شاعیرەکان، شانۆنامە، جەلیل قەیسی (گزنگ ژ:١٢)
٣٧- جولەکەکەی ماڵتا، شانۆنامە،کریستۆفەر مالرۆ.
٣٨- دادپەروەران، شانۆنامە، ئەلبیر کامۆ
٣٩- بەد حاڵی بوون، شانۆنامە، ئەلبیر کامۆ.
٤٠- چاو بە چاو، شانۆنامە، گەوهەر مراد (غوڵام حسەینی ساعیدی)
٤١- ریچاردی سێیەم، شانۆنامە، شەکسپیر.چاپی یەکەم ٢٠٠٩، بڵاوەخانەی سایە، سلێمانی
٤٢- گەمەی پاشا و وەزیر، شانۆنامە، عەبدوڵڵائەلبوسێری..

٤٣- منداڵە دارینە، چیرۆکی درێژ بۆ منداڵان.
٤٤- فاشیزم چییە؟ کۆمەڵە چیرۆك بۆ منداڵان، یەلماز گونای
٤٥- شوانە بچکۆلەکە، چیرۆکێکی درێژی چینی یە بۆ منداڵان
٤٦- زارۆکستان (چوار شانۆنامە بۆ مناڵان)
٤٧- چەند چیرۆکێك لە ئەفسانەی یونانی کۆنەوە (٢٣ئەفسانە)

٤٨- لە گەنجینەی حیکایەتی تورکمانییەوە. (ئەفسانەی ئەسپی ئاشق)چاپی یەکەم٢٠٠٨
٤٩- ئەفسانەێن گریکی و رۆمانی، چاپی یەکەم (٢٠٠٤) کتێبخانەی سۆران، هەولێر
٥٠- ئیلیادە، هۆمیرۆس، چ١،دەزگای سەردەم ٢٠٠٩

٥١- گۆڤەنـــد و زنـــار (فەرهـــەنگی فارســـی – کـــوردی) حەمـــە کـــەریم عـــارف، چ١(٢٠٠٦-٢٠٠٨)دەزگای موکریانی
٥٢-چۆنیەتی فێربوونی زمانی فارسی، چ١، ٢٠٠١

٥٣- چرنیشفسکی، فەیلەسوف و زانای گەورەی میللەتی روس
٥٤- چایکۆ فسکی، ژیان و بەرهەمی.
٥٥- ئیدگار ئالین پۆ، ژیان و بەرهەمی.
٥٦- جاك لەندەن، ژیان و بەرهەمی
٥٧- گوگول، نووسەری ریالیست
٥٨- یەڵماز گونای، ژیان و بەرهەمی
٥٩- سادقی هیدایەت، ژیان و بەرهەمی
٦٠- خافروغ لە شیعر دەدوێ، ژیان و بەرهەمی

٦١- راگەیاندن لە پەراوێزی دەسەڵاتدا (بە شەریکی) چاپی یەکەم (٢٠٠١) دەزگای گوڵان
٦٢-راگەیاندن لە نێوان حەقیقەت بێژی و عەوام خەڵەتێنی دا، حەمە کەریم عارف،چ(١)،٢٠٠٥

٦٣- مێژووی ئەدەبیاتی جیهان (لە کۆنەوە تا سەدەکانی ناڤین).چاپی یەکەم٢٠٠٨
٦٤- مێژووی ئەدەبیاتی جیهان (لە سەردەمی رینیسانسەوە تا ئێستا).چاپی یەکەم٢٠٠٨
٦٥- مێژووی ئەدەبیاتی جیهان (ئەدەبیاتی ئینگلیزی زمان- ئەمریکاو ئینگلیستان لە سەرەتاوە تا ئێستا).چاپی یەکەم٢٠٠٨
٦٦- ریالیزمودژە ریالیزم لە ئەدەبیاتدا،سیروس پرهام،چ٢٠٠٤،١،دەزگای سپیرێز
٦٧- قوتابخانە ئەدەبییەکان،رەزا سەید حسەینی، چ٢٠٠٦،١دەزگای موکریانی
٦٨- مێژووی ئەدەبیاتی روسی، سەعیدی نەفیسی
٦٩- لێکدانەوەیەك لەمەڕ نامۆ ، لویس ریی ،چ٢، ٢٠٠٦
٧٠- هونەروژیانی کۆمەڵایەتی، بلیخانۆف، چ١(٢٠٠٥)دەزگای موکریانی
٧١- گوزارشتی مۆسیقا،د. فواد زکریا، چ١،یانەی قەڵەم ٢٠٠٦
٧٢- رێبازە هونەرییەکانی جیهان
٧٣- پێکهاتەی بەدەنی و چارەنووسی ئافرەت،(چ١) ٢٠٠٦
٧٤- دەربارەی شیعروشاعیری، حەمە کەریم عارف، چ٢٠٠٧،١
٧٥- دەربارەی رۆمانو چیرۆك، حەمەکەریم عارف،چ١، ٢٠٠٨
٧٦- مەرگی نووسەرو چەند باسێکی دیکەی ئەدبی-رۆشنبیری،حەمەکەریم عارف،چ١، ٢٠٠٥نووسەرانی کەرکوك
٧٧- ناودارانی ئەدەب، حەمە کەریم عارف، (چ١) دەزگای موکریانی،٢٠٠٩
٧٨- پەیڤستانی من، حەمە کەریم عارف،چاپی یەکەم()
٧٩- پەڵکە رەنگینە، حەمە کەریم عارف،چ١، ٢٠٠٤
٨٠- خیانەتی حەڵاڵ، حەمە کەریم عارف
٨١-بووکی هەزار زاوا، کۆچیرۆك، بزورگی عەلەوی
٨٢-ئەبوزەر، د.عەلی شەریعەتی
٨٣-ریوایەت، ڕۆمان، بزورگی عەلەوی
٨٤-وقفات في رحاب الثقافة الكوردية، حەمە کەریم عارف
٨٥-هەژاران، ڕۆمان، دوستوفسکی
٨٦-دەیڤد کۆپەرفیلد، (رۆمانی کورتکراوە بۆ نەوجەوانان) چارلس دیکنز
٨٧-ئۆدیسە، داستان، هۆمیرۆس
٨٨-ظل الصوت و قصص اخرى، تقديم و ترجمة جلال زنگابادی
٨٩-شازادە و گەدا، رۆمان، مارك توین
٩٠-شاکارێن ئەدەبیاتی جیهان

* لە راپەڕینەوە تا نەوو چالاکانە بەشداری بزاڤی ئەدەبی و رۆشنبیریی کوردی دەکات وبەرهەمی هەمە جۆر (نووسین و ئامادە کردن و وەرگێڕان) بڵاودەکاتەوە..

* ئەو بەرهەمانە و زۆری دیکەی ئامادەن بۆ چاپ و چاپکردنەوە و هەر کەس و گرووپ و لایەن و دەزگایەك تەماحی بڵاو کردنەوەی هەبن، دەبێ پرس بە نووسەر بکات...